

KORONAVİRÜS KRİZİ DÖNEMİNDE ENERJİ POLİTİKALARI

EDİTÖR: KEMAL İNAT

YAZARLAR: KEMAL İNAT, BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR,
İSMAİL KAVAZ, GLORIA SHKURTI ÖZDEMİR,
YUNUS FURUNCU, ÖMER FARUK ÇAKMAK

SETA | RAPOR

KORONAVİRÜS KRİZİ DÖNEMİNDE ENERJİ POLİTİKALARI

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları 164
I. Baskı: 2020
ISBN: 978-625-7040-53-2

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin Germany
Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Bruxelles, Belgique
Tel: +3226520486

KORONAVİRÜS KRİZİ DÖNEMİNDE ENERJİ POLİTİKALARI

Editör:
Kemal İnat

Yazarlar:
Kemal İnat, Büşra Zeynep Özdemir, İsmail Kavaz,
Gloria Shkurti Özdemir, Yunus Furuncu, Ömer Faruk Çakmak

SETA

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

İÇİNDEKİLER

TAKDİM | 7

GİRİŞ | 9

KRİZİN ENERJİ İHRACATÇISI ÜLKELERE ETKİLERİ
VE BU ÜLKELERİN POLİTİKALARI | 13

OPEC Üyeleri | 15

Amerika Birleşik Devletleri | 27

Rusya | 35

Diğer İhracatçı Ülkeler | 41

KRİZİN ENERJİ İTHALATÇISI ÜLKELERE ETKİLERİ
VE BU ÜLKELERİN POLİTİKALARI | 47

Avrupa Ülkeleri | 49

Çin | 57

Diğer İthalatçı Ülkeler | 63

KRİZİN KÜRESEL ENERJİ FİYATLARINA ETKİLERİ | 67

KRİZİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ VE TÜRKİYE'NİN POLİTİKALARI | 77

Krizin Türkiye'nin Enerji Piyasalarına Etkileri | 78

Krizin Türkiye'deki Enerji Fiyatları Üzerindeki Yansımaları | 83

Türkiye'deki Enerji Piyasalarını Bekleyen Fırsatlar ve Riskler | 87

SONUÇ | 91

TAKDİM

Koronavirüs (Covid-19) salgını nedeniyle yaşanan krizin dünyaya etkisinin başta sağlık olmak üzere çok değişik alanlarda olduğu görülüyor. Petrol fiyatlarında söz konusu olan büyük düşüşler enerjinin de bu alanlardan biri olduğunu gösteriyor. Salgının yayılmasını önleme amacıyla alınan tedbirlerin ekonomiyi yavaşlatması enerjiye olan talebi ciddi oranda düşürünce bu talep eksikliğinden ilk etkilenen petrol fiyatları oldu. Ardından doğal gaz ve diğer enerji kaynaklarının fiyatlarında da düşüşler yaşandı.

Salgının ekonomik zararlarının sağlık alanındaki zararlarından çok daha büyük olacağını gören birçok ülke, Mayıs ve Haziran aylarından itibaren ekonominin çarklarını yeniden döndürecek normalleşmeye dönüş kararları almaya başladılar. Bu kararı ilk alan Çin'in ardından salgının en fazla ölüme yol açtığı Avrupa ülkeleri ve ABD ekonomide normale dönmeye çalışıyorlar. Bazı ülkeler salgınla mücadelede daha başarılı bir karneyle bu adımları atarken bazıları ise virüsü yeterince ciddiye almamalarının sonucu olarak yüksek düzeyde can kayıpları yaşanmaya devam etmesine rağmen kısıtlamaları kaldırıp iş hayatını canlandırmaya çalışıyorlar. Bu raporun yazılmasına başlandığında salgın daha çok Avrupa ve ABD'yi kasıp kavururken yayımlanması aşamasında Latin Amerika en fazla ölümlerin yaşandığı bölge haline geldi. Latin Amerika gibi Rusya ve Hindistan'ın da çok yüksek günlük enfekte olan insan sayısı ile resmin parçası olması krizin önemli bir süre dünya ekonomisini etkileyeceğini gösteriyor. Bunun yanında halen aşısı bulunamayan koronavirüsün ikinci ve üçüncü dalgalarına dahil risklerden bahsedilmesi de bu etkinin düzeyi ve süresi konusunda doğru öngörüler yapılmasını zorlaştırıyor.

Salgının enerji sektörüne etkisi açısından bakıldığında enerji ithalatçısı ülkelerde yaşanan ekonomik krizin doğrudan enerji ihracatçısı ülkelere yansıdığı görülür. Virüsün ilk tespit edildiği Çin'deki talep düşüşüyle birlikte hızla düşen enerji fiyatları petrol ve doğal gaz ihracatçısı ülkelerin ekonomilerini ciddi şekilde sarsmaya başladı. Başta Rusya, Suudi Arabistan, BAE, Irak ve Cezayir olmak üzere

re enerji ihracatçısı ülkelerin krizle mücadelelerinin başarısını söz konusu enerji ürünlerinin ihracatına bağımlılıklarının derecesi belirleyecektir. Özellikle bütçe gelirlerinde enerji ihracatının payı çok yüksek olan ve döviz rezervleri de yüksek miktarda olmayan ülkeler için petrol ve doğal gaz fiyatlarının uzun süre düşük düzeyde seyretmesi ciddi ekonomik ve siyasal sonuçlar doğurabilir.

Enerjisi ithalatçısı ülkeler açısından bakıldığında ise başta petrol olmak üzere enerji fiyatlarının düşmesi ilk aşamada bu ülkeler için oldukça pozitif bir gelişme olsa da ihracatçı ülkelerin yaşadığı sorunların küresel ekonomik döngü çerçevesinde onları da etkileyeceğini ifade etmek gerekir. Ayrıca net enerji ithalatçısı olan Avrupa ülkelerinin petrol ve doğal gaz alanında faaliyet gösteren dev enerji firmalarının yaşayacağı sorunların bu ülkelere vergi kayıpları ve artan işsizlik olarak yansıtacağını da vurgulamak gerekir.

Salgın nedeniyle yaşanan krizin sağlık ayağını çok başarılı bir şekilde yöneten Türkiye'nin ekonomi alanında da aldığı tedbirlerle 2020'yi Avrupa, ABD ve bazı Latin Amerika ülkelerine göre daha az zararlı atlatacağı görülüyor. Enerji açısından ithalata bağımlı olan Türkiye'nin düşen enerji fiyatları sayesinde yaklaşık 15 milyar dolarlık bir fayda sağlayacağı öngörülse de başta Rusya olmak üzere enerji ihracatçısı ülkelerde yaşanan krizin derinliği bu ülkelere Türkiye'ye gelen turist sayısını etkileyecektir.

Türkiye açısından koronavirüs salgınının gösterdiği önemli bir sonuç ise her alanda kendi kendine yeterli olmanın önemidir. Salgın sırasında birçok ülkenin temel sağlık ürünlerine erişim konusunda yaşadığı sorunlar düşünüldüğünde bu konuda sorun yaşamayan ve hatta hızlı tepki vererek solunum cihazları üretip ihraç edebilen Türkiye'nin başarılı bir performans gösterdiği görülmektedir. Ancak örneğin enerji tedarikinde soruna yol açan başka bir kriz söz konusu olursa bu açıdan kendi kendine yeterli olmayan Türkiye'nin ciddi sorunlar yaşamaması kaçınılmaz olacaktır. Bu nedenle son dönemde yoğunlaştırılan petrol ve doğal gaz arama çabalarının kesintisiz bir şekilde sürdürülmesi Türkiye'nin enerji sektörünü doğrudan etkileyecek krizler sırasındaki hazırlık düzeyi açısından çok önemlidir. Ayrıca petrol ve doğal gaz depolama kapasitesinin de artırılması bu konuda atılması gereken adımlar arasındadır.

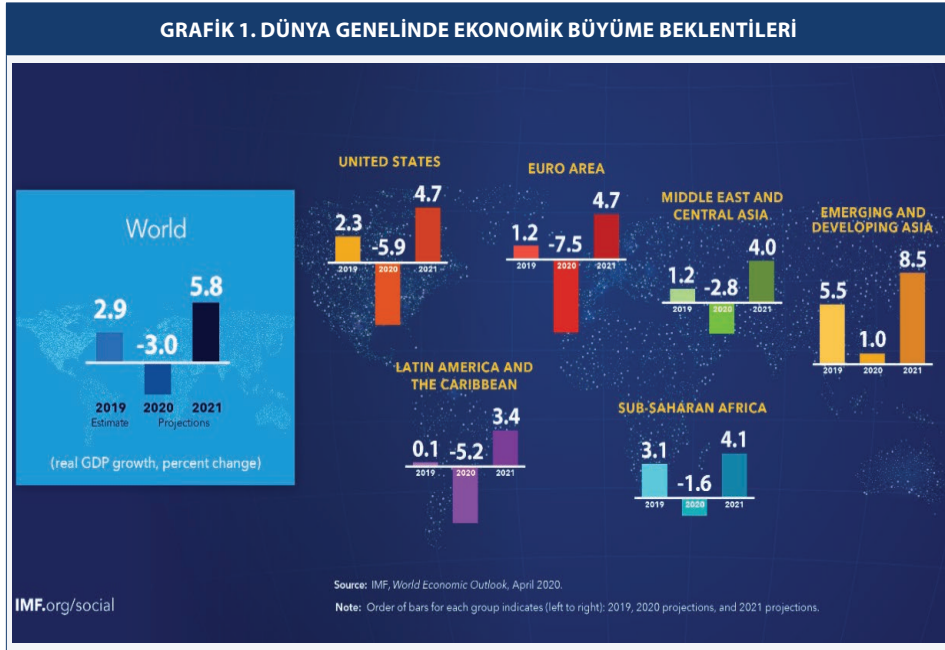
Prof. Dr. Burhanettin Duran
SETA Genel Koordinatörü

GİRİŞ

Çin'in Wuhan kentinde Aralık'ta ortaya çıkan ve kısa sürede küresel bir salgına yol açan koronavirüsün (Covid-19) özellikle dünyanın ekonomi merkezlerinde büyük bir tahribata yol açtığı görülüyor. Salgının başlamasının ardından geçen altı aylık süre içerisinde küresel ekonominin en önemli merkezleri olan Çin, Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) sorunun sağlık boyutunu yönetmekte zorlanmaları nedeniyle derin bir ekonomik krize sürüklendikleri anlaşılıyor.

Etkileri itibarıyla 1929-1930 Dünya Ekonomik Buhranı ile karşılaştırılan ve hatta bazı kesimlerce ondan daha derin bir kriz olarak nitelendirilen koronavirüs krizinin 2020'de dünya ekonomisini büyük bir resesyona sürüklemesinin kesin olduğu düşünülüyor. Daha yılın ilk çeyreğinde üretimde yaşanan düşüşler ve buna bağlı olarak hızla artan işsizlik oranları yılın geri kalanının zor geçeceğine dair işaretler veriyor. İkinci çeyreğin ekonomik göstergeler açısından yılın en kötü dönemi olacağı ardından üçüncü çeyrekle birlikte toparlanmanın başlayacağına dair beklentiler olsa da bunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini salgının bundan sonraki seyri belirleyecektir. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) tahminlerine göre 2020'de dünyanın gelişmiş ekonomilerinin yüzde 6,1 küçülmesi beklenirken bu küçülmenin Avro Bölgesi'nde yüzde 7,5'e ulaşması öngörülmüyor. Küresel ölçekte beklenen genel küçülmenin yüzde 3 olarak öngörülmesi ise dünyanın geri kalan ülkelerinin krizden etkilenme düzeylerinin Avrupa ve ABD'den daha az olacağı beklentisine dayanıyor.¹

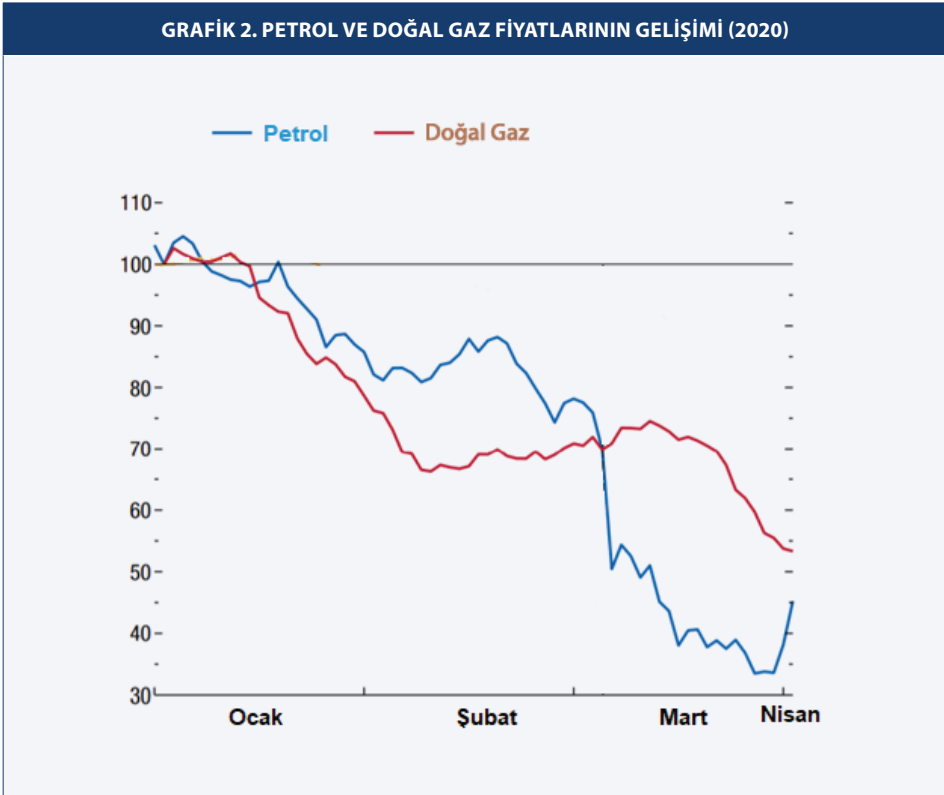
¹ "World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown", IMF, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>, (Erişim tarihi: 20 Nisan 2020).

Kaynak: World Economic Outlook, IMF (Nisan 2020)

Çin'in ardından Avrupadan da sanayi üretiminde yavaş yavaş toparlanma sinyalleri gelse de başta turizm, ulaştırma ve gastronomi olmak üzere hizmet sektörünün birçok alanında normalleşmenin uzun süreceği ve bu iş kollarının ekonomiye yaptıkları katkı azalırken işsizliği artıran sektörler olarak öne çıkacakları öngörülüyor. Özellikle enerji kaynaklarını yoğun şekilde kullanan hava yolu şirketlerinin krizden önceki yolcu kapasitesine ulaşmalarının uzun zaman alacağı tahmin ediliyor.

Ekonomide yaşanan durgunluğun en fazla etkilediği ve etkilemeye devam edeceği alanların başında enerji sektörü geliyor. 2020'nin enerji ihracatçıları için oldukça zor bir yıl olacağı, rezervleri yeterli olanların krizin etkilerini daha az hissedeceği fakat rezervleri yetersiz olup da enerji ihracatına bağımlı olan ülkeleri ciddi istikrarsızlıkların beklediğini ifade etmek gerekir. Krizden şimdiye kadar en fazla etkilenen enerji sektörünün ise petrol olduğu görülüyor. Petrol ihraç eden ülkelerin üretim kotaları konusunda anlaşmakta geç kalmaları Nisan içerisinde petrol fiyatlarında tarihi düşüşlerin yaşanması sonucunu doğurdu. Henüz koronavirüs salgını öncesinde aralarındaki rekabeti tirmandıran OPEC üyeleri ile Rusya'nın başını çektiği diğer ihracatçı ülkeler talepteki azalmaya rağmen üretimlerini daha da artırma yolunu seçtikleri için petrol fiyatları düşüş eğilimindeydi. Salgınla birlikte talepteki düşüşün aşırı derecede hızlanması

Kaynak: World Economic Outlook, IMF (Nisan 2020).

OPEC+ platformu altında bir araya gelen petrol ihracatçıların 9 Nisan'da günde 9,7 milyon varillik bir arz kısıtlaması kararı almaya zorladı ancak talepteki azalma bu rakamın çok üzerinde olması nedeniyle bu karar da fiyatlardaki düşüşü engellemedi. Petrol fiyatlarındaki kadar olmasa da doğal gaz fiyatlarında da yılın başından beri önemli bir düşüş söz konusu oldu.

Bu raporda koronavirüs salgını nedeniyle yaşanan ekonomik krizin dünya enerji piyasasına etkileri incelenmektedir. Bu çerçevede kriz nedeniyle enerji talep, arz ve fiyatlarında yaşanan gelişmelerin enerji ihracatçısı ve ithalatçısı ülkelere ekonomik etkileri ele alınmaktadır. Bu kapsamda gerek yılın başından günümüze kadar yaşanan gelişmeler gerekse ilgili uluslararası kuruluşların yıl sonu için öngörülerini analiz edilmektedir. Ayrıca raporun son bölümünde krizin Türkiye'ye etkileri ve Ankara'nın bu etkileri azaltmak için izlediği politikalar irdelenmektedir.

KRİZİN ENERJİ İHRACATÇISI ÜLKELERE ETKİLERİ VE BU ÜLKELERİN POLİTİKALARI

OPEC ÜYELERİ

Büşra Zeynep Özdemir

Araştırmacı, SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ilk kez 1960'ta Bağdat Konferansı'nda beş ülke (İran, Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Venezuela) tarafından görüşülmüş 1965'te vizyon ve misyonunu ilan ederek bugünkü merkezinin bulunduğu Viyana'da resmen kurulmuştur. O tarihten bu yana petrol üreticileri "OPEC üyeleri" ve "OPEC dışındaki üreticiler" olarak ikiye ayrılmaktadır.

Yom Kippur Savaşı sırasında İsrail'e yardım eden Batılı ülkelere uyguladığı ambargo ile tarihteki ilk petrol krizinin çıkmasına neden olan örgüt etkisinin boyutlarını açıkça göstermiştir. Zamanla Batılı şirketlerin petrol piyasasındaki üstünlüğü OPEC'in eline geçmiş ve örgüt petrol fiyatları üzerinde söz sahibi olan bir karteğe dönüşmüştür. Bugün hala petrol denildiğinde ilk akla gelenlerden biri şüphesiz OPEC'tir.

Çin'de ortaya çıkan ve hızla dünyaya yayılan koronavirüs (Covid-19) küresel ekonomik aktiviteyi ciddi bir duraksama dönemine iterken petrol talebini de doğrudan etkilemiştir. Çok sayıda ülkede alınan karantina önlemleri başta turizm olmak üzere pek çok sektörü olumsuz etkileyerek petrol talebinde azalmaya neden olurken yurt içi ve yurt dışı seyahat kısıtlamaları ise talebi daha derinden sarsmıştır. Ortaya çıkan bu durum halihazırda arz fazlası nedeniyle fiyatların gerileme trendinde olduğu petrol piyasalarında daha önce görülmemiş gelişmelere yol açmıştır. Koronavirüs etkisiyle ortaya çıkan "gelmiş geçmiş en büyük petrol tsunamisi"¹ OPEC üyelerine daha da fazla önem atfedilmesine neden olmuştur.

2016'dan bu yana başta en büyük petrol üreticilerinden Rusya olmak üzere Azerbaycan, Bahreyn, Kazakistan, Malezya, Meksika, Güney Sudan, Sudan ve Umman OPEC ile "OPEC+" çatısı altında küresel piyasalarda oluşan petrol arzı fazlalığını azaltmaya çalışmaktadır. Aldıkları üretim kısıntısı kararlarıyla hedefledikleri fiyatları –ve tabii ki petrol ihracatından elde ettikleri gelirleri– artırmaktır. 9 Mart 2020'de gerçekleştirilen toplantıda ise bu hedef konusunda ciddi bir başarısızlık ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ise OPEC+ ülkelerinin önde gelen üreticilerinden Suudi Arabistan ve Rusya'nın üretim kısıntısı konusunda ciddi bir fikir ayrılığı yaşamasıdır. Toplantı sonunda Rusya dışındaki OPEC+ mensupları 1,5 milyon varil/günlük kısıntı (OPEC 1 milyon varil/gün, OPEC dışı üreticiler

1 Robert McNally, "Oil Market Black Swans: COVID-19, The Market-Share War and Long-Term Risks of Oil Volatility", Center on Global Energy, 2 Nisan 2020, <https://energypolicy.columbia.edu/research/commentary/oil-market-black-swans-covid-19-market-share-war-and-long-term-risks-oil-volatility>, (Erişim tarihi: 20 Nisan 2020).

500 bin varil/gün) üzerinde anlaşmıştır.² Rus tarafı ise alınabilecek en mantıklı kararın koronavirüsün etkilerini tam olarak anlayabilmek için yaza kadar beklemek olduğunu ileri sürmüştür. Bu gerekçeyle Suudi Arabistan'ın kesinti talebine karşı çıkan Rusya yaklaşık üç yıldır sürdürdükleri OPEC+ ittifakını tehlikeye sokmuştur. Toplantının sonunda 9 Mart günü petrol piyasaları en son Körfez Savaşı döneminde görülen bir düşüşle karşılaşmış ve Brent petrolün varil fiyatı 30 dolar seviyesinin altına düşmüştür.³

Takip eden günlerde Rusya istediği miktarda üretim yapma hakkına sahip olduğunun altını çizerek üretimi artırma kararı aldığını ilan etmiştir. ABD'nin as-kıya aldığı İran yaptırımlarını yeniden uygulamaya başlaması sonrasında küresel petrol pazarındaki payını genişleten Rusya müşteri kaybetme endişesiyle üretim kısıntısına karşı çıkmıştır. Rus petrocülerinin düşük fiyatlara karşı direnci daha zayıf olan Amerikan "kaya petrolü" (*shale oil*) üreticilerini piyasadan silmek istediği de düşünülmektedir. Dahası Rusya'nın bazı üretim sahalarındaki petrol kuyuları jeolojik yapıları gereği üretimin durdurulup yeniden başlatılmasına elverişli değildir. Ağır petrol üretilen bu kuyular Rusya'nın yanı sıra Venezuela, Kanada, ABD, Meksika, Brezilya, Irak, Kuveyt ve Suudi Arabistan'da da görülmektedir.⁴ Söz konusu kuyuların bu özel durumu pek çok üreticiyi üretimi kısma/durdurma konusunda geri adım atmaya zorlamaktadır. Rusya'nın tutumuna Suudi Arabistan tarafından daha sert bir yanıt verilerek ulusal petrol şirketi Aramco'nun üretimi 13 milyon varil/güne çıkaracağı açıklanmıştır. Böylece OPEC+ toplantısında fitili ateşlenen petrol fiyatları savaşı resmen başlamıştır.

Düşen petrol fiyatları ekonomisi petrol ve doğal gaz ihracatına bağlı olan OPEC üyeleri ve pek çok ülke için tehdit unsuru haline gelmiştir. Başta geniş finansal kaynakları içeren "Vizyon 2030"u ilan eden Suudi Arabistan olmak üzere Irak, İran, Venezuela ve Libya gibi halihazırda iç karışıklık ve yaptırımlara sahne olan ülkelerin 30 dolar civarındaki fiyatlara uzun süre dayanması mümkün görünmemektedir. Yalnızca Suudi Arabistan'ın bile Vizyon 2030'u hayata geçirebilmek adına 75-80 dolar seviyesinde petrol fiyatlarına ihtiyacı olduğu ve bütçesini buna göre planladığı bilinmektedir. Fakat Asya'daki müşterilerini (Çin ve Japonya) yakın bir zamanda Rusya'ya kaptıran Suudi Arabistan'ın onları geri almak ve

2 "178th (Extraordinary) Meeting of the Conference Concludes", OPEC, 5 Mart 2020.

3 Büşra Zeynep Özdemir, "Petrol Fiyatlarındaki Tarihi Gerileme", *SETA Perspektif*, Sayı: 264, (Mart 2020).

4 "Heavy Crude Production Hit Hard by OPEC Cuts", Oil Price, <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Heavy-Crude-Production-Hit-Hard-By-OPEC-Cuts.html>, (Erişim tarihi: 25 Nisan 2020).

Rusya'ya bir ders vermek istemesi ekonomisini zora sokacak hamleler yapmasına neden olmuştur.

Giderek yayılan koronavirüs neticesinde daha fazla sayıda ülkenin karantina önlemleri alarak küresel petrol talebini yavaşlatması sürerken 9 Mart'taki toplantıdan sonra petrol fiyatları 20 dolar seviyelerini test etmiştir. Ortaya çıkan bu durum Suudi Arabistan ve Rusya'nın yeniden diplomasi kanallarını işletmeleri sonucunu doğurmuştur. Petrol fiyatı savaşlarının başlangıcından tam bir ay sonra 9 Nisan 2020'de OPEC+ yeniden bir araya gelmiştir.

9 Nisan'da OPEC ve OPEC dışı petrol üreticileri o zamana dek yapılmış en geniş katımlı toplantıyı gerçekleştirmiştir. OPEC+ üyelerinin yanı sıra Norveç, Mısır, Arjantin, Kolombiya, Trinidad Tobago ve Meksika toplantıda küresel petrol piyasalarındaki durgunluğu aşmak adına yeni bir arz kesintisini tartışmıştır. Kaya petrolü üreticilerini korumak kaygısıyla hareket eden Amerikan Başkanı Donald Trump tarafından da teşvik edilerek bir araya gelen taraflar Mayıs ve Haziran aylarında 9,7 milyon varil/gün, Temmuz-Aralık döneminde 7,7 milyon varil/gün, Ocak-Nisan 2021 döneminde ise 5,8 milyon varil/gün arz kısıntısı üzerinde anlaşmıştır.⁵ ABD yaptırımlarına maruz kalan İran ve Venezuela ile Libya'nın kısıntıdan muaf tutulmasına karar verilmiştir. Toplantıda hazır bulunan Meksika ise kendisinden beklenen miktara karşı çıkmış ve ancak 100 bin varil/gün kısıntı yapabileceğini açıklamıştır.⁶

OPEC+ anlaşmasının petrol fiyatlarını beklendiği gibi 30 dolar seviyesinden yukarıya taşıyamaması örgüt içinde endişeye neden olmuştur. Örgütün *de facto* lideri Suudi Arabistan, kendisine tanınan 11 milyon varil/günlük üretim yerine Mayıs'ta 8,5 milyon varil/gün üretim yapacağını açıklamış, Kuveyt ise kendisinden beklenen arz kısıntısını 1 Mayıs öncesinde yerine getireceğini duyurmuştur.⁷ Daha sonra petrol piyasasını rahatlatma sürecini hızlandırmak adına 12 Mayıs'ta Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt gönüllü olarak taahhüt ettikleri üretim kısıntısı miktarlarını sırasıyla 1 milyon varil/gün, 100 bin varil/gün ve 80 bin varil/gün artıracaklarını açıklamıştır.⁸ Ancak Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) tahminlerine bakıldığında OPEC+ ülkelerinin anlaşığı arz kısıntısı miktarlarının küresel petrol talebindeki düşüşü dengelemekte yetersiz

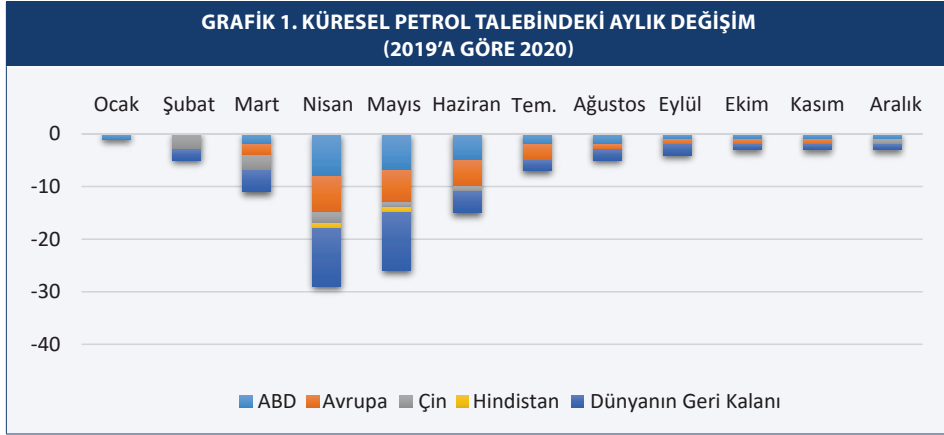
5 "The 10th Extraordinary OPEC and Non-OPEC Ministerial Meeting Concludes", OPEC, 12 Nisan 2020.

6 "Mexico to Cut Oil Production by 100.000 Bpd from May: Officials", Reuters, 12 Nisan 2020.

7 "Saudi Aramco Supplies 8.5 Million Bpd of Oil As of May 1", OPEC, 17 Nisan 2020; "Kuwait Starts Adjusting Its Oil Production Before May 1", OPEC, 23 Nisan 2020.

8 *Monthly Oil Market Report*, (OPEC, Avusturya: 2020).

kalacağı anlaşılmaktadır. Ajansa göre Mart'ta 11 milyon varil/gün ve Nisan'da 29 milyon varil/gün gerileyen talep Mayıs'ta 26 milyon varil/gün, Haziran'da ise 15 milyon varil/gün daralacaktır (Grafik 1).⁹ Böyle bir ortamda 9,7 milyon varil/günlük bir arz kısıntısının OPEC+ ülkelerinin beklentisini karşılayamayacağı açıktır.

Kaynak: IEA

Ekonomileri büyük ölçüde petrol gelirlerine bağlı olan OPEC üyelerinin koronavirüs ile birlikte azalan talepten ve gerileyen petrol fiyatlarından ciddi zarar göreceği düşünülmektedir. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yayımladığı bazı petrol üreticisi ülkelerdeki bütçe dengesi için gerekli olan başa baş petrol fiyatları incelendiğinde 30 dolar seviyelerindeki fiyatların hepsi için krize neden olabileceği açıkça görülmektedir (Tablo 1).

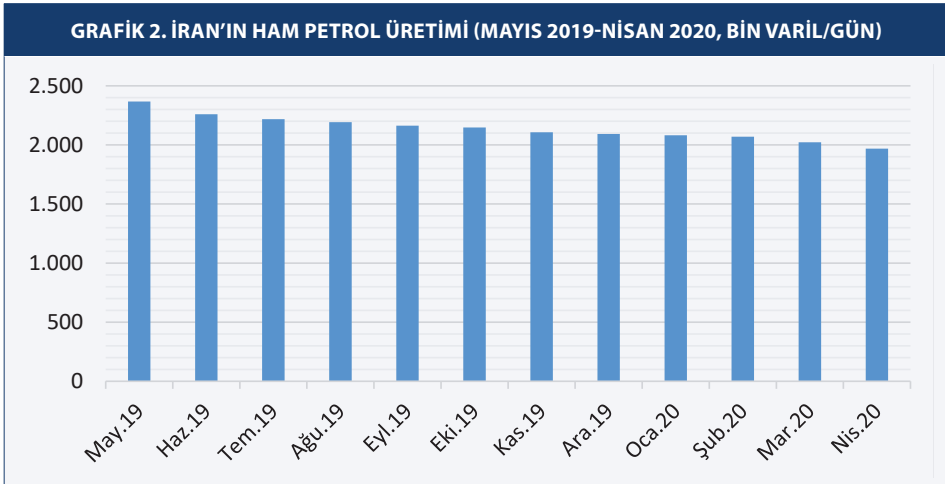
**TABLO 1. BAZI OPEC ÜLKELERİ İÇİN BAŞA BAŞ PETROL FİYATLARI
(2020-2021, DOLAR/VARİL)**

	2020	2021
BAE	69,1	60,6
Cezayir	157,2	109,3
İran	389,4	319,5
Irak	60,4	54,0
Kuveyt	61,1	60,3
Libya	57,9	70,3
Suudi Arabistan	76,1	66,0

Kaynak: IMF

⁹ "Global Energy Review 2020", IEA, Nisan 2020.

Hükümetlerin bütçelerinin dengelendiği sınıra işaret eden başa baş petrol fiyatları koronavirüs etkisi nedeniyle ulaşılabilir görünmemektedir. Mayıs 2019'dan bu yana tek taraflı Amerikan yaptırımları ile karşı karşıya gelen ve petrol ihracatında ciddi azalma gerçekleşen İran'ın bu durumdan en çok zarar göreceği ülkelerden biri olacağı düşünülmektedir. Yaptırımların başladığı Mayıs 2019'dan itibaren azalmaya başlayan İran'ın petrol üretimi koronavirüs sonrasında daha da gerilemiştir (Grafik 2). İran yaptırımlara karşı çıkan Çin'e yaptırım öncesi döneme göre –daha az miktarda da olsa– petrol ihraç etmeye devam ederken Çin'de talebin gerilemesi İran'ın petrol ihracatı ve gelirlerinin azalmasına neden olmuştur. Başa baş petrol fiyatı ile petrol fiyatı arasında oluşan uçurum da ülkenin orta ve uzun vadede ciddi ekonomik kriz ile karşılaşacağına işaret etmektedir. Yıl sonunda yaklaşık 10 milyar dolarlık bir bütçe açığının ortaya çıkacağı öngörülen İran ekonomisinin yüzde 6 oranında küçüleceği tahmin edilmektedir.¹⁰ İran yönetimi ülkelerinin koronavirüs salgınından en çok etkilenen ülkelerden biri olması nedeniyle pandemi sürecinde ABD'ye sıklıkla yaptırımların kaldırılması çağrısında bulunmuşsa da çağrılar karşılık bulmamıştır.¹¹

Kaynak: CEIC Data

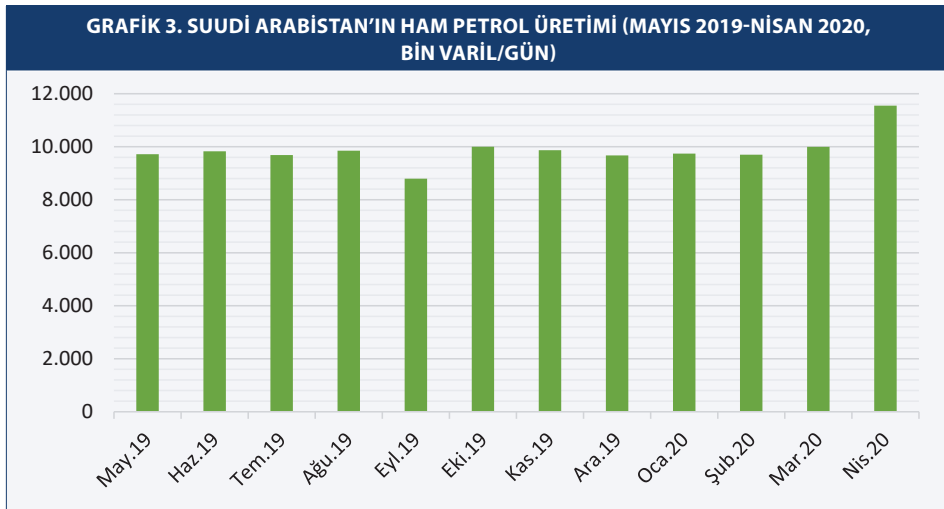
Cezayir azalan petrol talebinden ve fiyatlarından en fazla etkileneceği öngörülen bir diğer OPEC üyesidir. En eski LNG ihracatçılarından biri olan Cezayir'in gerileyen doğal gaz talebinden de etkilenmesi kaçınılmazdır. Halihazırda El-Kaide gibi terörist grupların eylemlerine sahne olan ülkenin BP ve Statoil gibi yabancı

¹⁰ "World Economic Outlook – April 2020: The Great Lockdown", IMF, 14 Nisan 2020.

¹¹ "Iran Says U.S. Sanctions are Taking Lives. U.S. Officials Disagree", *The New York Times*, 1 Nisan 2020.

yatırımcıları kaybetme noktasına gelmesi enerji sektöründe belirsizliğe neden olmuşken koronavirüs salgını bu belirsizlikleri daha da derinleştirmiştir. 2019'da bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 10 oranında gerileyerek ortalama 64 dolar olan Brent petrol fiyatı ülkede bütçe açığının iki katına çıkmasına yol açmıştır.¹² Koronavirüs salgınıyla azalan petrol ve doğal gaz talebinden de olumsuz etkilenen ülkenin 2020 yıl sonunda yüzde 5,2 oranında küçüleceği öngörülmektedir.¹³

Gayrisafi yurt içi hasılası (GSYH) yaklaşık yüzde 50 oranında petrol gelirlerine bağlı olan dünyanın en büyük petrol üreticilerinden Suudi Arabistan'ın ekonomisinin koronavirüsün de etkisiyle daha yılın ilk çeyreğinde ciddi zarar gördüğü tahmin edilmektedir. Rusya ile girdiği rekabet ile Nisan'da günde 11,5 milyon varil petrol üreten ülkenin Mayıs'tan itibaren kısıntıya gitmesi beklenmektedir (Grafik 3). Rekor düzeyde gerileyen petrol fiyatlarının ihtiyacı olan başa baş petrol fiyatının yaklaşık yarısına denk düşmesinin OPEC'in *de facto* liderini finansal açıdan zorlayacağı düşünülmektedir. 2019 yıl sonu rakamları ile karşılaştırıldığında 2020'nin ilk çeyreğinde bütçe açığının yüzde 7'ye yakın artış gösterdiği tahmin edilirken yıl sonuna doğru bu açığın daha da artacağı öngörülmektedir.¹⁴ IMF'ye göre yıl sonunda yüzde 2,3 oranında küçüleceği öngörülen Suud ekonomisinin başta Vizyon 2030 olmak üzere yüksek finansman gerektiren çok sayıda projeyi askıya almak zorunda kalacağı düşünülmektedir.

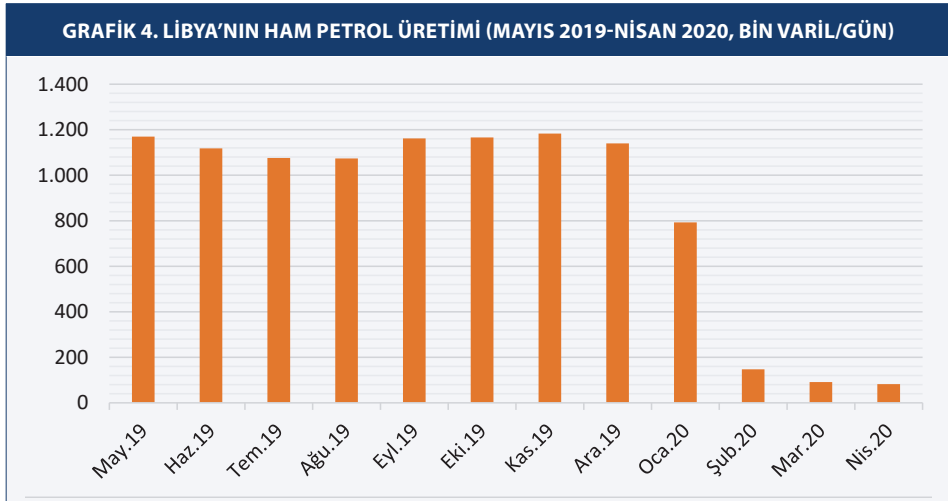
Kaynak: CEIC Data

12 Yadullah Hussain, "Fragile Five: These OPEC Producers are on the Verge of Collapse If Oil Prices Don't Stabilize Soon", *Business Financial Post*, 30 Mart 2020.

13 "World Economic Outlook – April 2020: The Great Lockdown".

14 Dale Gavlak, "Why COVID-19 is a Double Whammy for Middle East Countries", *Voice of America*, 15 Nisan 2020.

Irak, Kuveyt ve Libya'da başa baş petrol fiyatlarının diğer ülkelere göre daha düşük seviyede olduğu görülse de Irak ve Libya'da yaşanan sorunlar bu ülkelerin ekonomilerini daha kırılgan hale getirmektedir. Irak'ta hükümet kurma çalışmaları halen sürerken ülkenin en büyük gelir kalemi olan petrole yönelik talebin azalmasının ve fiyatlarının gerilemesinin Örgütün ikinci büyük petrol üreticisi olan Irak'ın ekonomisini yıl sonunda yüzde 4,7 oranında gerilemeye zorlayacağı düşünülmektedir.¹⁵ Buna karşın daha önce yapılan üretim kısıntısı anlaşmalarına gerektiği ölçüde riayet etmeyen ülkenin son OPEC+ anlaşmasına uyup uymayacağı merak edilmektedir.¹⁶ Zira ülkede Mayıs 2019'dan bu yana petrol üretiminde benzer rakamlar gözlemlenmektedir.¹⁷ Libya'da devam eden iç savaş ise ülkedeki petrol üretimini olumsuz etkilemektedir. Bilhassa Ocak 2020'den itibaren gerilemeye başladığı görülen petrol üretiminin Şubat'ta rekor düzeyde azaldığı görülmektedir (Grafik 4). IMF'ye göre Libya ekonomisi 2020 yıl sonunda yüzde 58,7 ile dünyanın en çok küçülen ekonomisi olacaktır.¹⁸

Kaynak: CEIC Data

Venezuela da koronavirüs sonrasında petrol piyasalarında ortaya çıkan krizden etkilenen petrol üreticisi ülkelerdendir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın yayımladığı bir rapora göre diğer bütün ülkelerde olduğu gibi Venezuelada

15 Gavlak, "Why COVID-19 is a Double Whammy for Middle East Countries".

16 Javier Blas vd., "OPEC+ Dazzles Oil Market with Swift Delivery of New Supply Cuts", Bloomberg, 16 Mayıs 2020.

17 "Iraq Crude Oil Production", CEIC, <https://www.ceicdata.com/en/indicator/iraq/crude-oil-production>, (Erişim tarihi: 2 Haziran 2020).

18 "Iraq Crude Oil Production".

da ekonomik daralmanın petrol fiyatlarındaki gerileme ile doğru orantılı olarak artacağı öngörülmektedir. Buna göre 2020 yıl sonunda petrol fiyatlarının ortalama 40 dolar olması halinde ülkenin GSYH'sinin yüzde 14 oranında, 25 dolar olması halinde ise yüzde 21'e yakın küçülmesi öngörülmektedir.¹⁹ Benzer şekilde IMF de yıl sonunda Venezuela ekonomisinde yüzde 15 oranında daralma görüleceğini açıklamıştır.²⁰ Bu durumda ülkede halihazırda devam eden iç karışıklığın daha da artacağı tahmin edilebilir.

Azalan petrol talebi karşısında toplam ihracatları içindeki petrol ihracatlarında gerileme görülen enerji üreticisi ülkelerin cari dengelerinin açık vermesi kaçınılmaz hale gelmiştir. IMF projeksiyonlarına göre petrol ihraç eden ülkeler grubu²¹ ekonomilerinde 2020 yıl sonunda yüzde 3,6 ve 2021 yıl sonunda ise yüzde 2,6 oranında cari açık görülecektir. BAE ve Venezuela hariç OPEC üyesi ülkelerin tamamında 2020 ve 2021 yıl sonunda cari açık oluşacağını öngören IMF'ye göre en fazla cari açığın Cezayir'de görüleceği tahmin edilmektedir (Tablo 2).

TABLO 2. OPEC ÜLKELERİ CARİ DENGİ PROJeksiYONU (2020-2021, YÜZDE)		
	2020	2021
Angola	-6,7	-3
BAE	1,5	4,1
Cezayir	-18,3	-17,1
Ekvator Ginesi	-10,4	-7
Gabon	-8,4	-6,1
Irak	-4,7	7,2
İran	-4,1	-3,4
Kongo	-1,2	-2,8
Kuveyt	-10,2	-7,8
Libya	-6,6	-8,3
Nijerya	-3,3	-2,5
Suudi Arabistan	-3,1	-3,4
Venezuela	2,4	3,4

Kaynak: IMF

19 Daniel Barraez ve Ana Maria Chirinos, "The Economic Impact of COVID-19 on Venezuela: The Urgency of External Financing", UNDP, 9 Nisan 2020.

20 "World Economic Outlook – April 2020: The Great Lockdown".

21 Toplam ihracatlarının yüzde 50 ve daha fazlasını petrol ihracatının oluşturduğu ülkeler.

IMF'ye göre 2020'de rekor seviyelerde azalan petrol talebi 2021'de toparlanmaya başlayan küresel ekonomik aktiviteyle birlikte artmaya başlayacak ve bu da petrol üreticisi ülkelerin ekonomilerinde olumlu etki yaratacaktır. 2020 yıl sonunda petrol ihraç eden ülkeler grubunda yüzde 4,4'lük ekonomik küçülme bekleyen IMF yine aynı ülkelerin 2021'de yüzde 3,9 oranında büyüyeceğini öngörmektedir. OPEC üyesi ülkelerin tamamında 2021'de büyüme bekleyen IMF'ye göre Venezuela ekonomisi ise küçülmeye devam edecektir (Tablo 3).²²

TABLO 3. OPEC ÜLKELERİ GSYH PROJEKSİYONU(2020-2021, YÜZDE)*		
	2020	2021
Angola	-1,4	2,6
BAE	-3,5	3,3
Cezayir	-5,2	6,2
Ekvator Ginesi	-5,5	2,3
Gabon	-1,2	3,6
Irak	-4,7	7,2
İran	-6	3,1
Kongo	-2,3	3,4
Kuveyt	-1,1	3,4
Libya	-58,7	80,7
Nijerya	-3,4	2,4
Suudi Arabistan	-2,3	2,9
Venezuela	-15	-5

Kaynak: IMF

* 2020 ve 2021 rakamları projeksiyonudur.

Koronavirüs salgını etkisini sürdürürken çok sayıda hükümet durma noktasına gelen ekonomilerini yeniden canlandırmak adına normalleşme planlarını devreye sokmaya başlamıştır. Talebin toparlanıp yeniden salgın öncesi seviyeye ulaşmasının iki yıl kadar sürebileceği tahmin edilirken OPEC üyelerinin OPEC dışı ülkelerle olan iş birliği şüphesiz petrolü hem üreten hem de tüketen ülkeler açısından oldukça önemlidir. Yapılan son analizlere göre OPEC+ ittifakı 9 Nisan tarihli üretim kısıntısı anlaşmasının uygulanacağı ilk ay olan Mayıs 2020'de üretimini yaklaşık beşte bir oranında azaltarak taahhüt edilen miktarı

²² "World Economic Outlook – April 2020: The Great Lockdown".

TABLO 4. OPEC+ HAM PETROL ÜRETİMİ (MİLYON VARİL/GÜN, MAYIS)						
	Mayıs 2020	Referans Üretim Miktarı	Gerçekleşen Kesinti	Gerçekleşmesi Gereken Kesinti	Üzerinde/Altında	Uygunluk (Yüzde)
Kota Uygulaması Gereken OPEC Üyeleri						
Cezayir	0,82	1,057	0,237	0,241	0,004	98
Angola	1,27	1,528	0,258	0,348	0,09	74
Kongo	0,25	0,325	0,075	0,074	-0,001	101
Ekvator Ginesi	0,09	0,127	0,037	0,029	-0,008	128
Gabon	0,17	0,187	0,017	0,043	0,026	40
Irak	4,19	4,653	0,463	1,061	0,598	44
Kuveyt	2,19	2,809	0,619	0,641	0,022	97
Nijerya	1,7	1,829	0,129	0,417	0,288	31
Suudi Arabistan	8,5	11	2,5	2,508	0,008	100
BAE	2,5	3,168	0,668	0,722	0,054	93
Toplam OPEC-10	21,68	26,683	5,003	6,084	1,081	82
OPEC Dışı						
Azerbaycan	0,58	0,718	0,138	0,164	0,026	84
Bahreyn	0,15	0,205	0,055	0,047	-0,008	117
Brunei	0,1	0,102	0,002	0,023	0,021	9
Kazakistan	1,48	1,709	0,229	0,39	0,161	59
Malezya	0,43	0,595	0,165	0,136	-0,029	121
Meksika	1,64	1,753	0,113	0,1	-0,013	113
Umman	0,7	0,883	0,183	0,201	0,018	91
Rusya	8,6	11	2,4	2,508	0,108	96
Sudan	0,06	0,075	0,015	0,017	0,002	88
Güney Sudan	0,15	0,13	-0,02	0,03	0,05	-67
Toplam OPEC Dışı	13,89	17,17	3,28	3,616	0,336	91
TOPLAM OPEC+	38,21	43,853	8,283	9,7	1,417	85

Kaynak: S&P Global Platts

yüzde 85 oranında yerine getirmiştir. Ülkeler tek tek incelendiğinde ise bireysel olarak taahhüdüne uygun davranmayanlar görülmektedir. Buna göre OPEC üyeleri toplam yaklaşık 1 milyon varil/günlük fazla üretim gerçekleştirmişken Nijerya ve Irak söz verdiği miktara uymayan başlıca OPEC üyeleri olmuştur. OPEC dışı ülkelerin de yaklaşık 1,4 milyon varil/günlük fazla üretim gerçekleştirdiği ve Kazakistan ve Rusya'nın anlaşmayı en çok ihlal eden ülkeler olduğu açıklanmıştır (Tablo 4).²³

Ortaya çıkan tabloda Mayıs'ta gerçekleşmesi gereken toplam petrol üretimi kısıntısı 9,7 milyon varil/gün iken 8,2 milyon varil gün olmuştur. 6 Haziran'da gerçekleştirilen OPEC+ toplantısında da Mayıs ve Haziran aylarında taahhüt ettiği kısıntıyı yerine getir(e)meyen ülkelerin Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında bunu telafi etmesine karar verilmiştir. Piyasayı dengeleme ve petrol fiyatlarını yükseltme amacıyla bir araya gelen OPEC+ ittifakının pazar payını kaybetmeme güdüsü de hesaba katıldığında sürecin devamında nasıl bir tutum izleyeceğini tahmin etmek çok zor olmasa da 9 Nisan tarihli anlaşmanın ne denli etkili olacağını zaman gösterecektir.

23 Herman Wang ve Eklavya Gupte, "OPEC+ Delivers 85% Compliance on Oil Output Cuts in May: S&P Global Platts Survey", S&P Global Platts, 10 Haziran 2020.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Gloria Shkurti Özdemir

Araştırmacı, SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü

Dünya 185'ten fazla ülkeye yayılmış olan yeni tip koronavirüs (Covid-19) salgınıyla en ağır sağlık krizlerinden birini yaşarken Amerika Birleşik Devletleri (ABD) bu krizden en fazla etkilenen ülkelerden biri olarak görülmektedir. Mevcut durumda ABD sadece bir sağlık kriziyle değil ekonomik bir krizle de yüze gelmiştir. İşsizlik oranının artması ve borsaların rekor düzeyde değer kaybetmesi¹ ile birlikte ABD ekonomisi bir şok ile karşı karşıya gelmiştir. ABD ekonomisinin önemli bir itici gücü olan enerji sektörü de koronavirüsün etkileri ve bunu izleyen belirsizlikler nedeniyle ciddi şekilde zarar görmüş durumdadır. S&P 500 verilerine göre Ocak'tan bu yana yüzde 43 oranında gerileme gösteren enerji sektörü 2020'de açık ara en kötü performans gösteren sektör unvanını almış durumdadır.²

Koronavirüsün enerji piyasaları üzerindeki en görünür etkisi ise çoğu eyalet ve bölgede faaliyetlerin neredeyse durma noktasına gelmesi nedeniyle küresel petrol talebinin azalması olmuştur. Uluslararası Enerji Ajansı'nın Nisan 2020'de yayımlanan raporuna göre küresel petrol talebinin 2020 ortalamasında 9,3 milyon varil/güne (mb/d) gerileyerek rekor seviyede düşmesi beklenmektedir. Yıl sonunda yeniden yavaş bir büyüme beklense de 2019 seviyelerine ulaşmak mümkün olmayacaktır.³ Sonuç olarak bu durum petrol ihraç eden ülkelerde özellikle 2019'un son aylarında net petrol ithalatçısından net petrol ihracatçısı statüsüne geçen ABD'de çalkantıya neden olacaktır.

ABD'de petrol talebi de önemli bir düşüşle karşı karşıya gelmiştir (Tablo 1). Nitekim 2019 ile kıyasladığımızda 2020'de ABD'deki petrol talebi yüzde 8,6 oranında azalmıştır. Ayrıca ABD'deki petrol talebinin 2020'nin ikinci çeyreğinde en düşük seviyeye ulaşması da beklenmektedir.

1 Gloria Shkurti Özdemir, "Coronavirus and the United States: How a Superpower Failed", *SETA Perspective*, Sayı: 58, (Nisan 2020).

2 "S&P 500 Energy", S&P Dow Jones Index, <https://us.spindices.com/indices/equity/sp-500-energy-sector>, (Erişim tarihi: 19 Nisan 2020).

3 "Oil Market Report - April 2020", International Energy Agency, <https://www.iea.org/reports/oil-market-report-april-2020>, (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020).

TABLO 1. ABD'NİN PETROL TALEBİ (2019-2020, MİLYON VARİL/GÜN)

2019	1. Çeyrek 2020	2. Çeyrek 2020	3. Çeyrek 2020	4. Çeyrek 2020	2020	2019-2020 Değişim	
						Büyüme	Yüzde
20,85	20,26	15,22	20,04	20,64	19,05	-1,80	-8,63

Kaynak: OPEC

Kaya/şeyl petrolü devrimi sayesinde ABD Şubat ve Mart aylarında günde 13,1 milyon varil ile petrol üretiminde zirveye ulaşmış⁴ ve böylece Suudi Arabistan ve Rusya'nın üretim kapasitesini geride bırakmıştır. Ancak koronavirüs yayılmaya ve petrol talebi azalmaya devam ettikçe ABD "diğerlerinin kazanıcı uğruna küresel pazardaki payından vazgeçmek zorunda kalacaktır."⁵ Hatta ABD'nin yıl sonuna kadar petrol üretimini günde yaklaşık 2-4 milyon varile kadar düşürmesi beklenmektedir.⁶ Fakat bu durum sadece Rusya ve Suudi Arabistan'ın gerisine düşmesi değil aynı zamanda 2020'nin üçüncü çeyreğinde ABD'nin net ham petrol ve petrol ürünleri ithalatçısı statüsüne geri dönmesi anlamına da gelecektir.⁷

Ham petrol ve petrol ürünlerine olan talepteki düşüş nedeniyle ABD'deki ticaret etkilenmeye devam etmektedir. OPEC tarafından yayımlanan en son verilere göre ABD'nin Nisan 2020'deki petrol ithalatı aylık bazda 0,7 milyon varil/gün düşüş göstermiştir (Grafik 1). Özellikle rafinerilerin ürün talebindeki düşüş ham petrol ithalatındaki düşüşü beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte ticari depolama kapasitesinin azalmasıyla ilgili endişeler de ortaya çıkmıştır.⁸

Öte yandan ihracat açısından bakıldığında Nisan 2020'de 1,4 milyon varil/günü bulan petrol ihracatının Mart 2020'ye göre iki katına çıktığı görülmektedir (Grafik 2). Dahası geçen yılın aynı ayı ile kıyaslandığında yüzde 80'e varan bir artış dikkat çekmektedir. Bu artış bazı Asya ve Avrupa ülkelerine yapılan ihracat artışının bir sonucu olarak görülmektedir.⁹

4 "Weekly U.S. Field Production of Crude Oil", U.S. Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=WCRFPUS2&f=W>, (Erişim tarihi: 20 Nisan 2020).

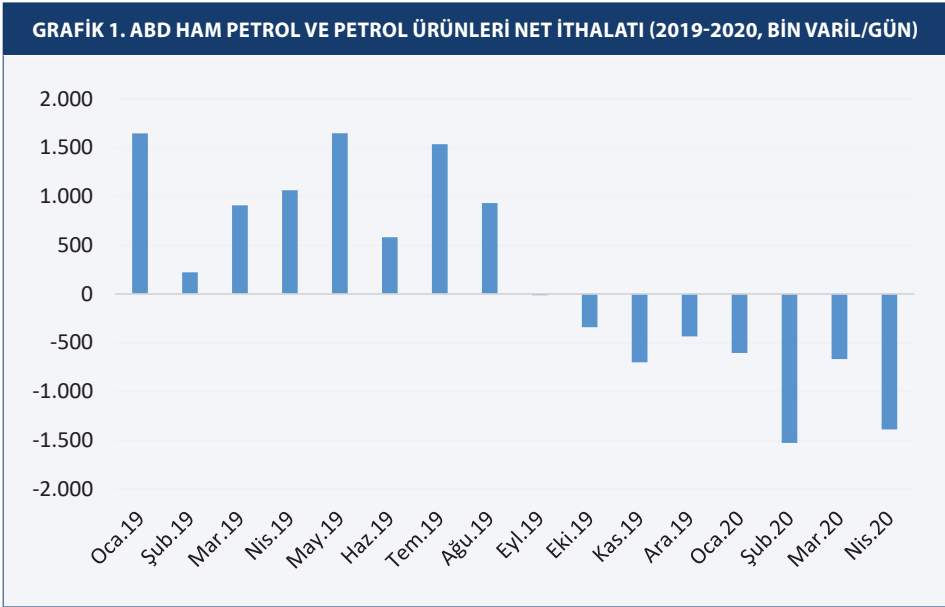
5 Daniel Yergin, "The Oil Collapse: A Pandemic and a Price War Have Together Brought Energy Markets to a Crisis", *Foreign Affairs*, 2 Nisan 2020.

6 "Historic Surplus of Oil Will Push Prices Lower", IHS Markit, 16 Mart 2020.

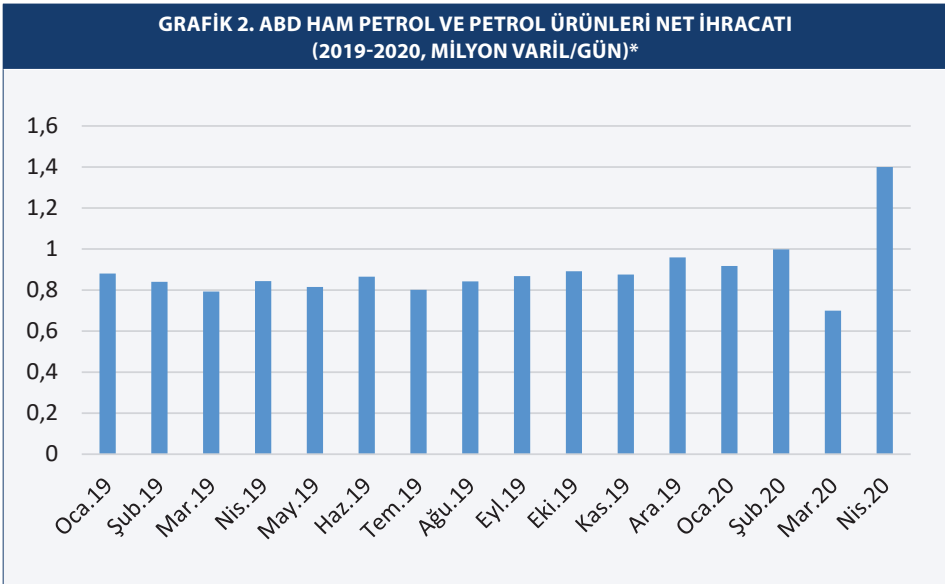
7 "Short-Term Energy Outlook", U.S. Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/outlooks/steo>, (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020).

8 *Monthly Oil Market Report - May 2020*, (OPEC, Avusturya: 2020), s. 57.

9 *Monthly Oil Market Report*, s. 57.

Kaynak: EIA ve OPEC

Kaynak: EIA ve OPEC

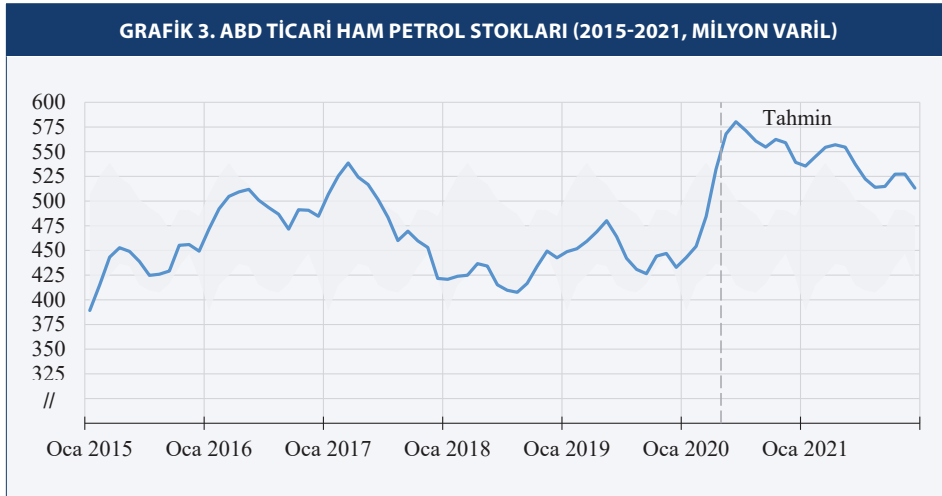
* Nisan 2020'ye kadar.

Petrol üretiminde ciddi bir düşüş ihtiyacı olmasına rağmen üreticiler kriz geçene kadar değeri düşen bu ürün için depolama alanı bulmakta zorlanmaktadır. ABD'de yerli ham petrol üretiminin mevcut ulusal depolama kapasitesini doldurmasının sadece otuz gün süreceği tahmin edilmektedir. Depolama alanı eksikliği ve petrol kuyularının kapatılmasının zorluğu Amerikan ekonomisini

özellikle enerji sektörünü büyük ölçüde zorlamaktadır.¹⁰ Nisan için ön veriler toplam ABD ticari petrol stoklarının aylık bazda 81,1 milyon varil artarak 1,395 milyar varile yükseldiğini göstermektedir. Bu rakam Nisan 2019'a göre 136,1 milyon varil veya yüzde 10,8'lik daha yüksek bir seviyeyi ortaya koymaktadır. En net şekilde ifade edecek olursak ABD'nin ham petrol stokları 47,9 milyon varil, ürün stokları ise 33,2 milyon varil artmıştır (Tablo 2).¹¹ EIA'nın tahminlerine göre stokların Haziran 2020'de 530,3 milyon varil ile zirveye ulaşmasının ardından ise yavaş bir düşüş yaşanması beklenmektedir (Grafik 3).

TABLO 2. ABD TİCARİ PETROL STOKLARI (MİLYON VARİL)					
ABD Stokları	Nisan 2019	Şubat 2020	Mart 2020	Nisan 2020	Değişim Nis.20/Mar.20
Ham Petrol	468,8	454,2	484,4	532,2	47,9
Benzin	230,2	251,7	257,3	256,4	-0,9
Damıtılmış Yakıt	128,2	132,7	122,7	151,5	28,8
Artık Yakıt	27,9	31,2	36,0	37,2	1,2
Jet Yakıtı	40,9	42,7	38,9	39,7	0,9
Petrol Ürünleri Toplam	790,5	825,2	830,0	863,2	33,2
Toplam	1.259,3	1.279,4	1.314,3	1.395,4	81,1

Kaynak: OPEC

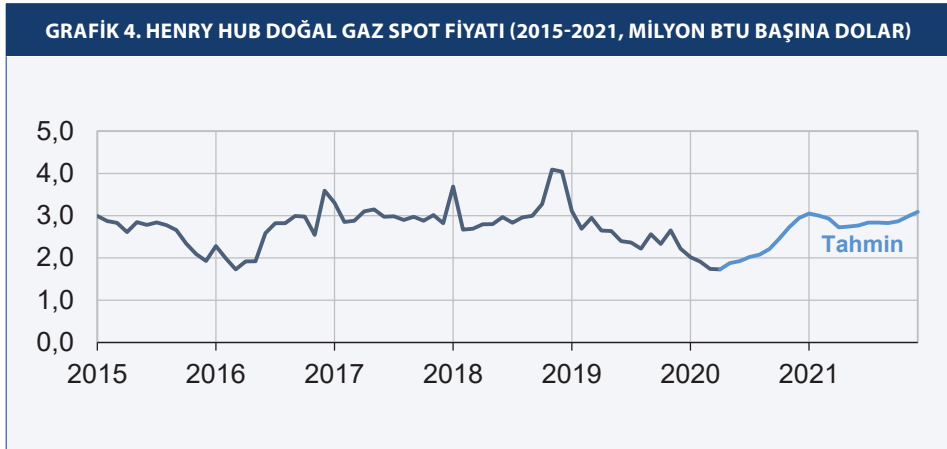
Kaynak: EIA

¹⁰ "Oil Storage Vulnerability: Which Countries Have the Least Capacity to Spare as Crude Demand Declines and Supplies Build Up?", IHS Markit, 26 Mart 2020.

¹¹ *Monthly Oil Market Report*, s. 63.

Amerikan enerji sektörünün tek problemi mevcut arz fazlası değildir. Koronavirüs salgını ile birlikte Suudi Arabistan ve Rusya arasında yaşanan kota ve fiyat savaşı yüzünden yaşanan aşırı bolluk ABD'deki petrol fiyatlarını da etkilemiştir. ABD ham petrol fiyatları 20 Nisan 2020'de tarihte ilk kez sıfır doların altına gerilemiştir. Bu, satıcıların ellerindeki petrolü almaları için alıcılara ödeme yapmak durumunda oldukları anlamına gelmiştir.¹² Bu yüzden ABD'nin referans aldığı Batı Teksas Petrolü (West Texas Intermediate) petrol piyasalarında kaosu yaşadığı günde Mayıs'ta teslim edilecek petrol varil başına -40,32 dolar gibi düşük bir seviyeden işlem görmüştür. 17 Nisan'daki 18,27 dolar fiyata karşılık 20 Nisan'daki "tasfiye fiyatı" (*settlement price*) -37,63 dolara gerilemiştir.¹³

Yeni tip koronavirüsün Amerikan enerji sektöründeki etkileri sadece ham petrol üzerinde değildir. Doğal gaz, kömür ve yenilenebilir enerji kaynakları da oldukça fazla etkilenmiştir. Dünyanın en büyük ikinci sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithalatçısı Çin'in koronavirüs nedeniyle doğal gaz talebini düşürmesinin piyasalar üzerinde yol açtığı etkiyle Amerikan sıvılaştırılmış doğal gazının fiyatında önemli ölçüde gerileme görülmüştür. Örneğin geçen yıl ile karşılaştırıldığında Henry Hub doğal gazının fiyatı yüzde 35'ten fazla düşüş göstermiştir (Mart 2020'de milyon Btu başına 1,79 dolar, Mart 2019'da milyon Btu başına 2,95 dolar).¹⁴ Fakat ABD Enerji Bilgi Dairesine (EIA) göre fiyatlar 2020'nin üçüncü çeyreğinde artmaya başlayacaktır (Grafik 4).

Kaynak: EIA

12 "US Oil Prices Turn Negative as Demand Dries up", BBC News, 21 Nisan 2020.

13 "WTI", Markets Insider, https://markets.businessinsider.com/commodities/oil-price?type=wti?utm_source=markets&utm_medium=ingest, (Erişim tarihi: 22 Nisan 2020).

14 "Henry Hub Natural Gas Spot Price", U.S. Energy Information Administration, <https://www.eia.gov/dnav/ng/hist/rngwhhdm.htm>, (Erişim tarihi: 22 Nisan 2020).

Kömür konusunda ise EIA, koronavirüs ve dünya çapındaki ekonomik yavaşlama nedeniyle kömür üretimi ve tüketiminde düşüş yaşanmasını öngörmektedir.¹⁵ Son olarak yenilenebilir enerjinin de koronavirüsün en ağır darbe vurduğu sektörlerden biri olduğu söylenebilir. Son yıllarda ABD'nin en büyük başarı hikayeleri yenilenebilir enerji konusunda olmuştur ancak yenilenebilir enerji büyük ölçüde bizzat uygulanan proje ve kurulumlara dayandığından son haftalarda yapılan tahminler bu alanda ciddi sorunlar olacağını göstermektedir. Çalışma Bakanlığı verileri dikkate alınarak yapılan bir araştırma temiz enerji sektöründe Mart 2020 istihdamında 100 bin kişiden fazla iş kaybının yaşandığını göstermiştir.¹⁶

Enerji sektörünün karşı karşıya geldiği bu zor dönemde Trump yönetiminin politikalarına bakacak olursak ham petrolün hükümetin odak noktası olarak kaldığı söylenebilir. Diğer sektörler özellikle yenilenebilir enerji Trump yönetimi tarafından bilinçli olarak göz ardı edilmektedir.¹⁷ Yenilenebilir enerji sektörünün karşı karşıya geldiği sorunların çözümü konusunda harekete geçilmezken ham petrol piyasasındaki durumu hafifletmek için ise somut adımlar atılmıştır. İlk olarak ABD Enerji Bakanlığı (DOE), stratejik petrol rezervi (SPR) için üretim yapan üreticilerden ham petrol satın almak amacıyla 2 trilyon dolarlık teşvik paketinden 3 milyar dolarlık bir fonlama talep etmiştir.¹⁸ Ancak bu teklif Demokrat Kongre üyeleri tarafından veto edilmiştir.¹⁹ Bunun üzerine başka bir çözüm bulmak amacıyla Enerji Bakanlığı SPR depolama alanının petrol üreticilerine kiralanmasını önermiştir. Böylece üreticiler fiyatlar tekrar yükselene kadar petrollerini depolayabileceklerdir. Enerji Bakanlığının açıklamasına göre şu anda dokuz şirket ile yurt içinde üretilen yaklaşık 23 milyon varil petrolün depolanması adına görüşmeler sürmektedir. Enerji Bakanı Dan Brouillette SPR'de depolanan petrolün bir kısmının Nisan ve Mayıs aylarında teslim edilmeye başlanacağını ve geri alma sürecinin Mart 2021'e dek devam edebileceğini açıklamıştır. Fakat üreticiler SPR'sini kullanmaları karşılığında depoladıkları petrolün bir kısmını rezervde bırakmakla yükümlüdür.²⁰

15 "Short-Term Energy Outlook", s. 39.

16 "Clean Energy Unemployment Claims in COVID-19 Aftermath, March 2020", E2, 15 Nisan 2020.

17 Donald J. Trump, Twitter, 24 Mart 2020, <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1242422012682919937>, (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020); Catherine Morehouse, "Nearly \$2T Stimulus Package Omits Direct Renewable Sector Aid after Trump, McConnell Opposition", Utility Dive, <https://www.utilitydive.com/news/nearly-2t-stimulus-package-omits-direct-renewable-sector-aid-after-trump/574887/>, (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020).

18 SPR, 1970'lerde Arap petrol ambargosundan sonra kurulmuş olup maksimum kapasitesi yaklaşık 713,5 milyon varildir. Şu anda doluluk oranı yaklaşık 635 milyon varildir.

19 Pippa Stevens, "US Suspends Plans to Buy Oil After Funding is Left Out of \$2 Trillion Stimulus Package", CNBC, 26 Mart 2020.

20 "DOE Announces Crude Oil Storage Contracts to Help Alleviate U.S. Oil Industry Storage Crunch", Department of Energy, 14 Nisan 2020.

Bununla birlikte 20 Nisan'da ham petrol fiyatları sıfır doların altına düştüğünde koronavirüs basın açıklaması sırasında Trump "Ulusal petrol rezervlerimizi stratejik rezervlerimizi dolduruyoruz. Rezervlerimizi 75 milyon varil ile zirveye çıkarmayı planlıyoruz. Bu uzun zamandır ilk defa olacak ve böylece doğru fiyata alım yapacağız" açıklamasında bulunmuş ve "Petrol satın alımı yapmak için hürka bir zaman... Daha önce hiç kimse negatif petrol kavramını bilmiyordu" diyerek konuya pozitif tarafından bakmaya gayret etmiştir.²¹ Öte yandan Trump'ın bunu Demokratların rızası olmadan yapmayı nasıl planladığı konusunda ise ayrıntıya girilmemiştir. Aynı toplantıda Trump, yönetiminin Suudi petrolünün ithalatını durdurmayı düşünebileceğini de ileri sürmüştür.²²

Trump'ın amaçlanan bu adımları atıp atamayacağı hala belirsizliğini korumakta ancak daha da vahim olanı şudur ki ABD Enerji Bakanlığının SPR'den depolama alanı kiralamak üzere yürüttüğü politikaların Amerikan enerji sektörünü içine girmekte olduğu derin krizden koruyacağı konusunda birçok uzman şüphe duymaktadır.

21 Martha C. White, "This is a Great Time to Buy Oil, Trump Says as Prices Plunge into Negative Territory", NBC News, 21 Nisan 2020.

22 Jeff Mason, "Trump to Consider Halting Saudi Oil Imports, Says U.S. Has 'Plenty'", Reuters, 21 Nisan 2020.

RUSYA

Kemal İnat

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi ve SETA Enerji Araştırmaları Direktörü

Ömer Faruk Çakmak

Araştırma Asistanı, SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü

Rusya'da ilk koronavirüs vakası 31 Ocak'ta Tümen ve Sibirya'nın güneyindeki Transbaykal bölgelerinde iki Çin vatandaşında tespit edilmiştir.¹ İlk koronavirüs kaynaklı ölüm ise 19 Mart'ta gerçekleşmiştir. Takip eden günlerde Rusya başbakanı, kültür bakanı ve Kremlin sözcüsünün de aralarında bulunduğu yüksek düzeyli bürokratlarda koronavirüs testinin pozitif görüldüğü açıklanmıştır. Bu gelişmeler sonrası çeşitli alanlarda kısıtlamalara başvurarak koronavirüs ile mücadeleye başlayan Rusya'da bu kısıtlamalar önemli ekonomik sonuçlar doğurmuştur. IMF'nin Nisan raporuna göre Rusya ekonomisinin 2020'de yüzde 5,5 oranında küçülmesi beklenmektedir.² Sanayi üretiminin daha Mart'ta 2019'un aynı ayına göre yüzde 1,5 düşmesi Rusya ekonomisinin krizden ne kadar etkileneceğinin ilk işareti olarak okunabilir. Rus rublesinin yılın başından beri dolar karşısındaki değer kaybı da yüzde 20 civarında gerçekleşti. Rusya'nın PMI (Purchasing Manajer Index) grafiğine bakıldığında da Mart ve Nisan aylarında imalat ve hizmetler sektöründe ciddi düşüşler beklediği görülür.³

Mart 2020 verilerine göre petrol üretiminde dünyada ABD'nin ardından ikinci sırada yer alan Rusya'nın⁴ birçok ülkede uygulanan yurt içi ve yurt dışı seyahat kısıtlamaları sonucunda azalan mobilite ve petrol ürünleri talebinden etkilenmesi kaçınılmazdır. Doğal gaz üretiminde de dünya genelinde yine ABD'nin ardından ikinci sırada yer alan Rusya'nın⁵ koronavirüsün etkilerini enerji sektöründe en çok hissedecek ülkelerden biri olacağı anlaşılmaktadır. Rusya ekonomisi içerisinde doğal gaz ve petrol sektörleri büyük bir önem taşımaktadır. 2019'da

1 "Russia Reports 1st Suspected Coronavirus Case", Anadolu Ajansı, 30 Ocak 2020.

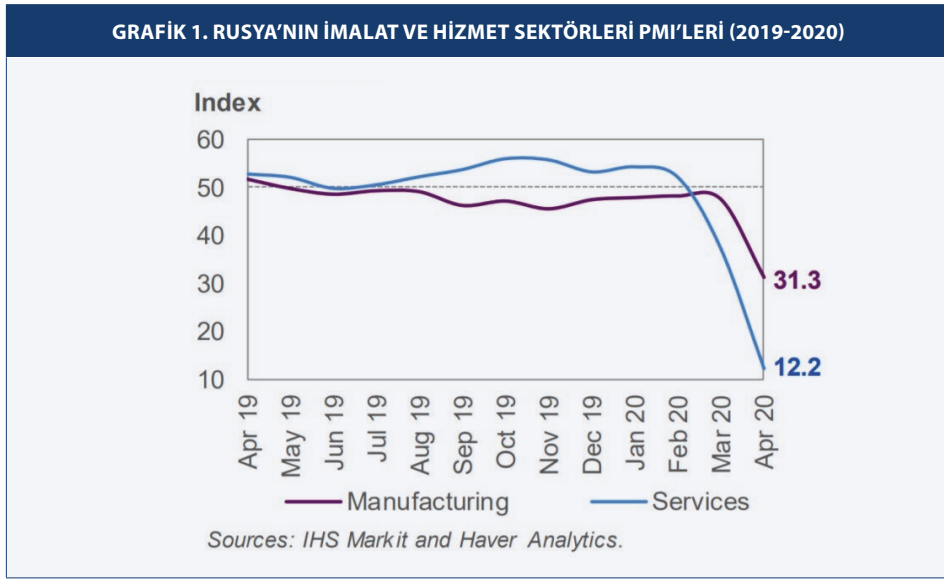
2 "World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown", IMF, Nisan 2020, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>, (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020).

3 "Monthly Oil Market Report – May 2020", OPEC, 13 Mayıs 2020, s. 21-22. https://www.opec.org/opec_web/en/publications/338.htm, (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020)

4 "The JODI Oil World Database", JODIDB, <http://www.jodidb.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=93906>, (Erişim tarihi: 19 Mayıs 2020).

5 "BP Statistical Review of World Energy", BP, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>, (Erişim tarihi: 18 Mayıs 2020).

enerji ürünleri ihracatı 234,5 milyar dolar olarak gerçekleşen Rusya'nın aynı yıl içerisinde toplam ihracatının 377,6 milyar dolar olduğu düşünüldüğünde ülkenin enerji ürünleri ihracatına ciddi şekilde bağımlı olduğu görülür.⁶ Toplam ihracat içerisinde yüzde 62'lik paya sahip olan enerji ürünlerinin ihracatında koronavirüs salgını nedeniyle yaşanan ekonomik krizden dolayı yaşanacak yüzde 10'luk bir düşüşün bile Rusya'ya maliyetinin 20 milyar dolardan fazla olacağı görülmektedir.

Kaynak: OPEC Aylık Petrol Piyasası Raporu (Mayıs 2020)

Koronavirüs süreci öncesinde özellikle petrol piyasalarında Rusya ve Suudi Arabistan'ın başını çektiği OPEC+ ülkelerinin petrol fiyatları ve üretim konusunda yaşadıkları anlaşmazlıklardan dolayı petrol fiyatlarında 30 dolara kadar bir gerileme yaşanmıştır. Üretimi kısımamak konusunda direnen tarafların bu tutumları sonucunda oluşan arz fazlası petrol fiyatlarını daha da düşürmüştür. Bu sorunu çözmek amacıyla 9 Nisan'da OPEC+ olarak adlandırılan Rusya'nın başı çektiği OPEC dışı üreticiler ile OPEC ülkeleri arasında gerçekleştirilen toplantı sonrasında Mayıs'tan itibaren yaklaşık 9,7 milyon varil/günlük bir kesinti uygulanması konusunda karar alınmıştır.⁷ Bu karara rağmen Brent petrol fiyatlarının istenilen seviyelere ulaşmaması nedeniyle Suudi Arabistan bu kesintilere ek olarak günde 1 milyon varil üretim kesintisi yapmaya başlayacağını açıkladı.

⁶ "Rusland in Zahlen", Deutsch-Russische Aussenhandelskammer, (Bahar 2020), s. 6, https://russland.ahk.de/fileadmin/AHK_Russland/Newsroom/Publikationen/RIZ/2020/RiZ_1_2020.pdf, (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020)

⁷ "Record Deal to Cut Oil Output Ends Price War", BBC, 19 Mayıs 2020.

mıştır. Rusya Maliye Bakanı Anton Slinov'un açıklamalarına göre petrol fiyatlarında yaşanan düşüşün ülke ekonomisi açısından 39 milyar dolarlık bir kayba neden olacağı ifade edilmektedir.⁸

Rusya doğal gaz ihracatının büyük bir kısmını Avrupa ülkelerine yapmaktadır. Bu bölgede oluşan derin koronavirüs etkileri doğal gaz ve petrol talebini ve dolayısıyla Rusya'nın doğal gaz ihracatını yakından ilgilendirmektedir. Rusya'nın en büyük şirketlerinden birisi olan Gazprom'un ilk çeyrekte ihracatının yüzde 19 oranında gerileyerek 40 milyar metreküp seviyesine düştüğü⁹ ve bununla birlikte Rosneft şirketinin de aynı dönemde iki milyar dolara yakın zarar ettiği görülmektedir.¹⁰

OPEC tarafından yayımlanan "Mayıs Ayı Petrol Piyasası" raporunda 2020'de Rusya'nın likit enerji kaynakları üretiminde ortalama günlük 1,3 milyon varillik bir azalma beklenmektedir. 2019'a göre yüzde 11,38'lik bir düşüş anlamına gelen bu rakam Rusya'nın 2020'de OPEC üyesi olmayan petrol üreticileri arasında en fazla üretim kısıtlaması yapacak ülke olacağı öngörüsüne dayanmaktadır. Bu düşüşün en yoğun olarak yaşanacağı dönemin ise yılın ikinci çeyreği olması beklenmektedir. 2019'da ortalama 11,44 milyon varil/gün olan Rusya'nın likit enerji kaynağı üretiminin 2020'nin ikinci çeyreğinde 9,36 milyon varile düşmesi beklenmektedir.¹¹ Ancak Nisan'a kadar gerçekleşen veriler üzerinden bakıldığında Rusya'nın koronavirüs krizi nedeniyle yaşanan talep düşüşüne rağmen 2020'nin ilk dört ayında likit enerji kaynağı üretiminin düşmediği hatta Nisan'da hem bir önceki aya hem de bir önceki yılın aynı ayına göre artış gösterdiği görülmektedir.¹² Bunun nedeni Rusya ile başta Suudi Arabistan olmak üzere OPEC arasındaki petrol üretimi kotasıdır. Ancak 9 Nisan'da varılan OPEC+ anlaşması sonrasında Mayıs'tan itibaren düşüş söz konusu olacaktır.

Rusya'nın ham petrol ve diğer likit enerji kaynakları üretiminde söz konusu olan bu tablonun rafineri üretim rakamlarına da yansıdığı görülmektedir. 2020'nin ilk çeyreğinde önceki yılların ortalamasına göre daha yüksek bir şekilde 5,88 milyon varil/gün olarak gerçekleşen Rusya'nın rafineri akaryakıt üretiminin ikinci çeyrekte günde ortalama 4,76 varile düşmesi beklenmektedir.¹³

8 "Russia Faces \$39 Billion Budget Shortfall in 2020 from Lower Oil, Gas Revenues", Reuters, 19 Mayıs 2020.

9 "Gazprom's Natural Gas Exports Slump 19% in First Quarter", Reuters, 20 Mayıs 2020.

10 "Rosneft Incurs \$2.1 Billion First Quarter Loss, Sees 10% Oil Output Cuts in 2020", Reuters, 19 Mayıs 2020.

11 "Monthly Oil Market Report – May 2020", OPEC, 13 Mayıs 2020, s. 34-35, https://www.opec.org/opec_web/en/publications/338.htm, (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020).

12 "Monthly Oil Market Report – May 2020".

13 "Monthly Oil Market Report – May 2020".

Rusya'da faaliyet gösteren büyük petrol ve doğal gaz şirketlerinin üretim noktalarında çalışan çok sayıda işçi koronavirüs şikayetlerinin dikkate alınmaması ve çalışma ortamlarının yeteri kadar steril olmaması nedeniyle iş bırakma ve üretimi durdurma girişiminde bulunmuştur.¹⁴ Bu durumun ve talepte yaşanan düşüşün Rusya'nın enerji alanındaki büyük projelerinin aksamasına yol açma ihtimali yüksektir.¹⁵

TABLO 1. RUSYA FEDERAL BÜTÇESİNİN FARKLI PETROL FİYATI VARSAYIMLARI ALTINDA PETROL VE GAZ GELİRLERİNDEKİ AZALMA (GSYH'NİN YÜZDESİ)					
Ural Petrol Fiyatı (\$/bbl)	Yılların Sayısı				
	1	3	5	7	10
40	0	0	0	0	0
35	-0,8	-2,5	-4,4	-6,5	-9,9
30	-1,6	-5	-8,9	-13,2	-20,4
25	-2,4	-7,6	-13,6	-20,2	-31,4
20	-3,4	-10,7	-19	-28,2	-43,6
15	-4,4	-13,9	-25	-37,5	-58,9
10	-5	-16,1	-29,1	-44,1	-70,4

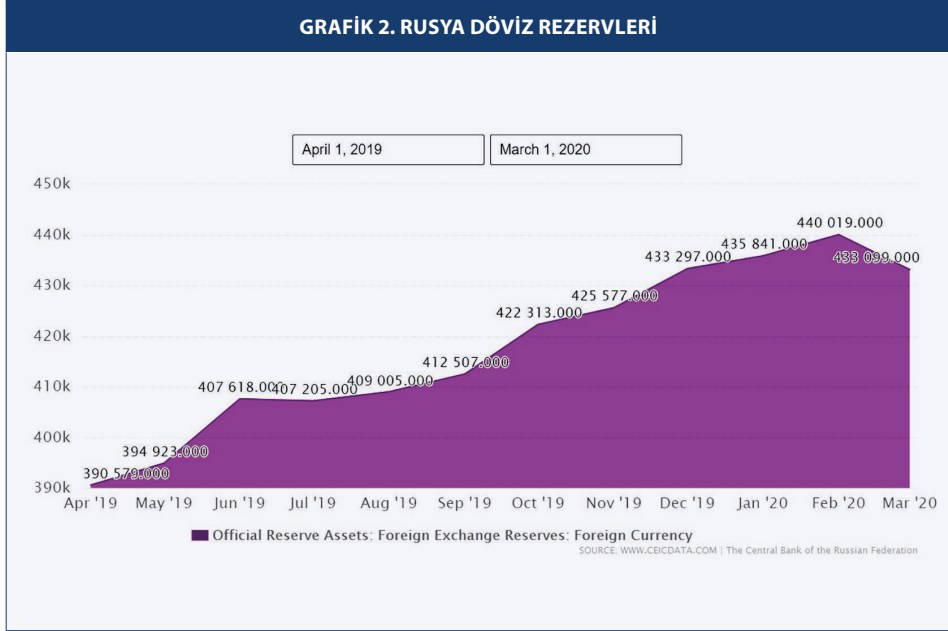
Kaynak: Rusya Maliye Bakanlığı

Tablo 1'de Rusya Maliye Bakanlığı tarafından yapılan 2019'un sonunda test simülasyonunda petrol fiyatları değişiminin ülkenin federal bütçe gelirlerinde nasıl bir etki oluşturacağı gösterilmektedir. Bu tahminlere göre Rusya'nın koronavirüs döneminde talepte yaşanan azalma gibi gelişmeler sonrasında düşük petrol fiyatlarına daha uzun süre dayanabilecek durumda olduğu öngörülmektedir. Bakanlığın ülke ekonomisinin varil başına 25-30 dolarlık petrol fiyatlarına bile 6-10 yıl dayanabileceği yönündeki açıklaması ne kadar pozitif algı oluşturmaya yönelik çabanın bir ürünüdür bilinmez ama ülkenin döviz rezervlerinin oldukça yüksek miktarda olmasının ekonomik kriz dönemlerinde Rusya'ya avantaj sağladığı bir gerçektir. Mart 2020'de 433 milyar doları bulan döviz rezervlerine yaklaşık 120

14 "Are We Pigs?: Gazprom Pipeline Workers Protest Conditions Amid Coronavirus Outbreak", The Moscow Times, 19 Mayıs 2020.

15 "Coronavirus Spreads Across Russian Arctic Tundra, Threatens Thousands of Oilmen", The Barents Observer, 19 Mayıs 2020.

milyar dolarlık altın rezervleri de eklendiğinde Rusya'nın ekonomik krizlere dayanıklılık düzeyinin birçok ülkeye göre oldukça iyi olduğu söylenebilir.¹⁶

Kaynak: CEIC Data

Ancak petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan düşüş nedeniyle Rusya'nın 2020 içerisinde 39 milyar dolarlık bir bütçe kesintisine gitmesi beklenmektedir ki ABD ve Avrupa ülkelerinin uyguladığı yaptırımlar altında önemli sorunlar yaşayan ülke ekonomisi için bu kesintinin önemli bir yük getireceği de açıktır.¹⁷ Ülkenin yaklaşık 450 milyar dolar düzeyindeki dış borcu ve 150 milyar dolar ci-varındaki iç borcu da krizin uzun sürmesi durumunda sorun oluşturabilecek bir düzeye işaret etmektedir.

¹⁶ "Russia, Gold Reserves", CEIC Data, (Nisan 2020), <https://www.ceicdata.com/en/indicator/russia/gold-reserves>, (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2020).

¹⁷ "Russia Faces \$39 Billion Budget Shortfall in 2020 from Lower Oil, Gas Revenues", Reuters, 19 Mayıs 2020.

DİĞER İHRACATÇI ÜLKELER

Yunus Furuncu

Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi ve Araştırmacı, SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü

KANADA

Dünya petrol rezervinin yaklaşık yüzde 10'una sahip olan Kanada koronavirüs (Covid-19) pandemisinden önce günlük yaklaşık 5 milyon varil petrol üretimi gerçekleştiriyordu. Doğal gaz açısından da zengin olan ülke yıllık 180 milyar metreküpten fazla üretim yapmaktaydı.¹ Gelecekte petrol üretimini artırmayı planlayan Kanada günlük üretimini 2040'ta 6,1 milyon varile, 2050'ye kadar ise 9,6 milyon varile çıkarmayı hedeflemekteydi.² Koronavirüs salgını ile birlikte belirsizlik dönemine giren Kanada bu hedeflerini gerçekleştirmek için yapacağı enerji yatırımlarını ertelemeye veya iptal etmeye başladı. Kanada'nın enerji sektörü koronavirüs nedeniyle ağır darbe aldı. Birçok enerji firması mahkemeye başvurarak konkordato talep etti.

Koronavirüs pandemisinden önce Kanada'da yaklaşık 550 bin kişi enerji sektöründe çalışmaktaydı. Sadece Mart'ta binlerce kişi işini kaybetti. Nisan rakamlarının ise çok daha kötü olacağı öngörülüyor. Çünkü petrol ve doğal gaz kuyu açma rakamlarının 1972'deki oranlara kadar düşmesi beklenirken bu durum sektördeki kuyu açma faaliyetlerinin 2019'daki rakamlara göre yüzde 38 oranında azalması anlamına gelmektedir. Kanada Başbakanı Justin Trudeau devam eden kuyu projelerine 1,7 milyar dolarlık bir yardım yapılacağını açıkladı. Sektörde çalışan işçileri korumak, Kanada'nın sera gazı emisyonlarını azaltmak ve enerji firmalarını ayakta tutmak için yapılan bu yardımlar koronavirüs etkisini azaltmayı hedeflemektedir. Açıklanan yardım paketlerinin sektörün bütün problemlerini çözmekte yeterli olmadığı ve sektörün ayakta kalabilmesi için çok daha fazla finansal desteğe ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir.³

Salgının pandemiye dönüşmesiyle birlikte ekonomik büyümeler aşağı doğru çekilmeye başladı. Bu durum Kanada gibi ekonomileri enerji ihracatına dayanan ülkeleri daha fazla olumsuz etkiledi. 2019'da yüzde 1,9 büyüyen Kanada'nın

¹ "Statistical Review of World Energy 2019", BP, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>, (Erişim tarih: 30 Nisan 2020).

² "Canadian Oil Production to Spike Between 2040-2050: EIA", JWN Energy, <https://www.jwnenergy.com/article/2019/9/canadian-oil-production-spike-between-2040-2050-eia>, (Erişim tarihi: 25 Nisan 2020).

³ Kevin Krausert, "Ottawa's Plan for Oil and Gas Helps in This Crisis – But a New Energy Future Must Be the Bigger Goal", The Global and Mail, 19 Nisan 2020.

2020'de koronavirüs salgınının yaygınlaşması ve petrol fiyatlarının düşmesi sonucu yüzde 6,2 oranında küçüleceği öngörülmektedir. Yine 2019'da ülkenin yüzde 5,7 olan işsizlik oranınının 2020'de yaklaşık yüzde 7,5 seviyelerine kadar çıkması beklenmektedir. Ayrıca cari dengenin de yüzde 3,7 gibi önemli bir oranda açık vereceği hesaplanmaktadır.⁴ Sonuç olarak dünya enerji talebinin düşmesiyle birlikte Kanada'nın ekonomik durumunun da kötüleşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

Yüzde 20'ye yakını enerji ürünlerinin oluşturduğu Kanada'nın ihracat rakamları enerji talebinin hızlı bir şekilde düşmesi sonucu daha fazla etkilenmeye başlamıştır. Enerji sektörü 2019'da Kanada'nın GSYH'sine yaklaşık 78 milyar dolar katkı sağlamıştır.⁵ Ülke ekonomisi içinde enerji sektörünün önemli bir yer tutmasından dolayı enerji fiyatlarının düşük olması durumunda ülkenin ekonomisinin düzlüğe çıkmasının oldukça uzun süreceği görülmektedir.

KATAR

2019'da OPEC'ten ayrılan Katar yaklaşık 2 milyon varil/günlük üretimiyle önemli bir petrol üreticisidir.⁶ Dünya doğal gaz rezervlerinin yüzde 12,5 gibi büyük bir oranına sahip olan Katar aynı zamanda en büyük sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ihracatçılarından biridir. Yıllık 104 milyar metreküp ihracat ile etkili LNG pazar oyuncularından biri olan Katar 2027'ye kadar LNG üretimini yılda 170 milyar metreküpe çıkarmayı planlamaktadır. Ancak Katar'ın LNG satışları küresel arz fazlasından dolayı olumsuz etkilenmeye başlamıştır. LNG ithalatçıları koronavirüsün oluşturduğu zayıf talepten dolayı Katar'ın LNG kargolarını ertelemeye veya iptal etmeye başlamıştır. Çünkü Katar'ın en büyük LNG müşterileri olan Çin, Güney Kore ve Japonya'nın endüstrileri koronavirüsten dolayı olumsuz etkilenmiştir.⁷

LNG ihracatçıları yüksek arz ve eş zamanlı talep düşüşü nedeniyle zor günlerden geçmektedir. Ancak Katar LNG ihracat kapasitesinin yüzde 80'inden fazlasını çoğunlukla Güney Kore ve Japonya gibi ülkelere uzun vadeli sözleşmelerle satmaktadır. Her iki ülke de koronavirüsten nispeten daha az etkilendiğinden Katar'ın Güney Kore ve Japonya'ya ihracat hacmi Şubat'ta sadece yüzde 4 oranının-

4 "World Economic Outlook: The Great Lockdown", IMF, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>, (Erişim tarih: 29 Nisan 2020).

5 Tsvetana Paraskova, "Canada's Oil Patch Struggles to Survive the Worst Recession Ever", Oilprice.com, <https://oilprice.com/Energy/Energy-General/Canadas-Oil-Patch-Struggles-To-Survive-The-Worst-Recession-Ever.html>, (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020).

6 "Statistical Review of World Energy 2019", BP, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>, (Erişim tarih: 30 Nisan 2020).

7 "Qatar Petroleum Delays Start-Up of North Field LNG Expansion Due to COVID-19", S&P Global, 7 Nisan 2020.

da düşmüştür. Mart ve Nisan aylarında bu düşüşün artarak devam etmesi öngörülmektedir. Ayrıca Katar'ın petrol endeksli uzun vadeli LNG sözleşmelerindeki fiyatlarının zayıf petrol fiyatlarından dolayı olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Mevcut tahminlere göre arz-talep arasındaki farkın 2021'den itibaren azalacağı, 2023'ten itibaren de piyasaların dengeye geleceği beklenmektedir.

Orta ve uzun vadede Afrika'ya ve Güney Amerika'ya ihracatta zorluklar mevcutken Avrupa ve Güney Asya bölgeleri Katar'ın LNG ihracatı için büyüme alanlarından olabilir. Birçok enerji firması projelerini iptal etmeye başlarken Doha yönetimi kendi projesine devam ederek orta vadede bir avantaj yakalamayı hedeflemektedir.⁸ Katar 3 milyar dolarlık bir anlaşma ile Çinli Hudong Zhonghua gemi firmasından on altı adet 174 bin metreküplük LNG gemisi almak için harekete geçmiştir. Koronavirüs pandemisinin yaygınlaştığı Nisan içerisinde yapılan anlaşmaya göre alınan gemilerin teslimatlarının 2027'ye kadar yapılması öngörülmüştür. Bu yatırımlarla birlikte yaklaşık yüzde 64 oranında LNG ihracatını artırmak isteyen Katar'ın sektörün en büyük aktörü olması beklenmektedir.⁹

Petrol ve LNG satışları 70 milyar doları geçen Katar'ın enerji ihracatının toplam ihracat içindeki payının yüzde 60 gibi büyük bir oran olduğu görülmektedir. 2020'de enerji fiyatlarının ortalama yüzde 50 oranında düşmesi durumunda ülkenin enerji ihracatının 35 milyar dolar gibi oldukça düşük bir seviyede kalacağı anlaşılmaktadır.¹⁰ Ayrıca azalan enerji talebi ile uluslararası piyasalarda hem fiyatların hem de kullanılan enerji miktarının düşmesi ülke ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yapacaktır. 2020 ekonomik büyüme tahminlerine göre Katar'ın yüzde 4,3 oranında küçüleceği öngörülmektedir.¹¹

AVUSTRALYA

Toplam 4 milyar varil ispatlanmış petrol rezervine sahip olan Avustralya koronavirüs pandemisi öncesinde günlük 350 bin varil civarında üretim gerçekleştirilmekteydi. Tükettiği petrolün büyük bir bölümünü ithal etmek zorunda kalan Avustralya LNG tedariki açısından da enerji piyasalarında önemli bir oyuncudur. Dünya doğal gaz rezervlerinin yüzde 1,2'sine sahip olan Avustralya LNG

8 "LNG Outlook 2020 and the Implications for Qatar", Qatar Financial Centre, <https://www.qfc.qa/en/Media-Center/News/Pages/lng-outlook-2020-and-the-implications-for-qatar.aspx>, (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020).

9 "Qatar Petroleum Inks Huge China LNG Carrier Deal", Offshore Energy, <https://www.offshore-energy.biz/qatar-petroleum-inks-huge-china-lng-carrier-deal>, (Erişim tarihi: 30 Nisan 2020).

10 "Energy Market Turmoil Deepens Challenges for Many Major Oil and Gas Exporters", EIA, <https://www.iea.org/articles/energy-market-turmoil-deepens-challenges-for-many-major-oil-and-gas-exporters>, (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020).

11 "World Economic Outlook: The Great Lockdown".

tankerleriyle 2019'da 100 milyar metreküpten fazla doğal gaz ihracatı gerçekleştirmiştir.¹² Avustralya –çok az petrol üretmesine rağmen– LNG endüstrisi 2012'den itibaren önemli gelişmeler kaydetmiştir. Katar'ı 2019'da geçerek dünyanın en büyük LNG ihracatçısı olmuştur. Bu alanda 2019'daki toplam geliri de 51 milyar dolara ulaşmıştır.¹³

Koronavirüs sebebiyle düşen petrol fiyatları aynı zamanda LNG fiyatlarını da olumsuz etkilemiştir. Bu yüzden Asya'nın petrol fiyat endeksine bağlı olan LNG spot fiyatı üçte iki oranında düşmüştür. Bu düşüş Avustralya'nın LNG sektörüne yapacağı yatırımları olumsuz etkilemiştir. Avustralya'nın pandeminin yaygınlaşmasıyla LNG üretim kapasitesini artırmaya yönelik 80 milyar dolar-dan fazla yatırımını ertelediği görülmektedir. Enerji firmaları bu yatırımların yapılması için fiyatların toparlanmasını beklerken bu beklentinin ne kadar sürede gerçekleşeceği ise belirsizliğini korumaktadır. Bu yüzden Avustralya'nın LNG yatırımları uzun süre gecikebilir. Ayrıca LNG satışlarının düşüşe geçmesi ile birlikte şirketlerin gaz sektöründe çalışan yüzlerce işçiyi işten çıkarmaya başladığı görülmektedir.¹⁴

En fazla kömür ihraç eden ülkelerden birisi olan Avustralya 2017'de 47 milyar dolar değerinde kömür ihraç etmiştir. Küresel piyasalarda fiyatı ve satışı en fazla azalan enerji kaynaklarından biri olan kömürün pazar payının düşmesi Avustralya'nın kömür satışlarını da olumsuz etkileyecektir.¹⁵

2019'da yüzde 1,8 oranında büyüyen Avustralya ekonomisinin 2020'de yüzde 6,7 oranında daralacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte işsizlik oranının yüzde 7,6'ya kadar çıkacağı hesaplanan Avustralya'da cari işlemler dengesinin yüzde 0,6 oranında açık vermesi beklenmektedir. 2021'de işsizliğin artmaya devam edeceği görülen ülkede cari açığın da yüzde 1,8 oranında olacağı tahmin edilmektedir.¹⁶ Önemli bir LNG ihracatçısı olan ülke her ne kadar pandeminin yaygınlaşmasını kısa sürede kontrol altına almış olsa da küresel enerji piyasalarındaki kriz nedeniyle ekonomik açıdan olumsuz etkilenmektedir.

12 "Statistical Review of World Energy 2019", BP, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>, (Erişim tarihi: 30 Nisan 2020).

13 "Australia's Booming LNG Industry Stalls after Fall in Oil Prices Amid Coronavirus", *The Guardian*, 13 Nisan 2020.

14 Morton, "Australia's Booming LNG Industry Stalls after Fall in Oil Prices Amid Coronavirus".

15 "Australia", Observatory of Economic Complexity, <https://oec.world/en/profile/country/aus>, (Erişim tarihi: 7 Mayıs 2020).

16 "World Economic Outlook: The Great Lockdown", IMF, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>, (Erişim tarihi: 29 Nisan 2020).

NORVEÇ

2019'da 120 milyar metreküpten fazla doğal gaz üretmiş olan Norveç bu üretimin 115 milyar metreküp gibi büyük bir bölümünü Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin tüketimine sunmaktadır. AB açısından önemli bir tedarikçi olan Norveç'in üretim seviyesini koruması için enerji yatırımlarına devam etmesi gerekmektedir. Ancak koronavirüs pandemisi petrol fiyatlarıyla birlikte arama ve sondaj maliyetlerini de etkilemeye başlamıştır. Örneğin 2020'nin başında Westwood Energy şirketi altmış altı arama ve on yedi yatırım kuyusunun bu yıl açılmasını planlamıştır. Ancak bu arama ve yatırım projelerinin bazılarının ertelendiği ve yeni oluşan fiyatlara göre maliyetlerin tekrar gözden geçirilmeye başlandığı görülmektedir.¹⁷

Mart'ta günlük 2 milyon varil petrol üretimi gerçekleştiren Norveç'in petrol sahalarındaki üretimi oldukça düşük petrol fiyatlarında bile maliyetlerini karşılamaktadır. Westwood Energy şirketi Norveç üretiminin sadece yüzde 2'sinin varil başına 20 doları aşan işletme maliyetleri olduğunu hesaplamıştır. Petrol fiyatlarının yatırımlar üzerindeki olumsuz etkisinden dolayı Mart'ın sonlarında Norveçli Equinor firması 2020 için yatırımlarında yaklaşık yüzde 20 oranında kesinti yaparak diğer enerji şirketleri gibi yatırımlarını düşürme kararı almıştır.¹⁸

Haziran 2020'de günlük petrol üretiminden 250 bin varillik kesinti yapacağını ilan eden Norveç 2020'nin ikinci yarısında da petrol üretiminde günlük 134 bin varillik bir düşüş planlamaktadır. Ayrıca 2021'e kadar bazı bölgelerde başlaması planlanan petrol üretimlerini ertelediğini belirten Norveç Enerji Bakanlığı doğal gaz üretiminde ise herhangi bir kesintinin olmayacağını ve bundan dolayı ülkenin doğal gaz ihracatında bir eksilme meydana gelmeyeceğini bildirmiştir.¹⁹

İhracatın yüzde 40'ını oluşturan petrol ve doğal gaz satışları ülke ekonomisi üzerinde önemli bir yere sahiptir. 2020'de bir önceki yıla göre yarı yarıya düşen enerji fiyatlarının Norveç'in petrol ve doğal gaz ihracat rakamlarını da önemli ölçüde düşürmesi beklenmektedir.²⁰ 2019'da yüzde 1,2 oranında büyüyen Nor-

17 Yvonne Telford ve Alyson Harding, "The Current Challenges for the UK and Norway in the Face of Covid-19", Energy Voice, 3 Nisan 2020.

18 "Norway Decision on Production Cuts Looms", Energy Voice, 22 Nisan 2020.

19 "Norway Decides to Cut Oil Production", Rigzone, https://www.rigzone.com/news/norway_decides_to_cut_oil_production-30-apr-2020-161936-article/?amp;__twitter_impression=true, (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2020).

20 "Energy Market Turmoil Deepens Challenges for Many Major Oil And Gas Exporters", EIA, <https://www.iea.org/articles/energy-market-turmoil-deepens-challenges-for-many-major-oil-and-gas-exporters>, (Erişim tarihi: 3 Haziran 2020).

veç ekonomisinin ihracatta beklenen bu düşüşle 2020'de yüzde 6,3 oranında küçülmesi öngörülmektedir. Yine 2019'da yüzde 3,7 olan işsizlik oranının 2020'deki ekonomik daralmayla birlikte yüzde 13 gibi rekor seviyeye çıkması beklenmektedir. Ayrıca cari dengenin de yüzde 1,3 oranında açık vereceği hesaplanan ülke ekonomisinin zor günlerden geçeceği anlaşılmaktadır.²¹

21 "World Economic Outlook: The Great Lockdown".

KRİZİN ENERJİ İTHALATÇISI ÜLKELERE ETKİLERİ VE BU ÜLKELERİN POLİTİKALARI

AVRUPA ÜLKELERİ

Kemal İnat

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi ve SETA Enerji Araştırmaları Direktörü

Avrupa ülkeleri dünyada en fazla enerji tüketen ülkeler arasında en üst sıralarda yer aldıkları için koronavirüs (Covid-19) salgını nedeniyle yaşanan krizin Avrupa ekonomilerinde yol açtığı tahribat dünya enerji piyasasını, dünya enerji fiyatlarında yaşanan gelişmeler de Avrupa ekonomilerini yakından etkilemiştir. Aynı şekilde her ne kadar Avrupa ülkeleri küresel petrol ve doğal gaz rezervleri açısından üst sıralarda yer almasalar ve Avrupa genel olarak bu enerji kaynakları açısından büyük ölçüde dışa bağımlı olsa da 2018 itibarıyla dünyada en fazla gelir elde eden petrol ve doğal gaz şirketleri sıralamasında ilk altıya Avrupadan üç şirketin (Shell, BP ve Total) girmiş olması koronavirüs krizi sırasında petrol fiyatlarında yaşanan aşırı düşüşün bu yönüyle de Avrupa ülkelerini yakından ilgilendirdiğini göstermektedir.

Avrupa koronavirüs salgını nedeniyle dünyada en fazla ölümün yaşandığı kıta olarak karşımıza çıkmaktadır. 8 Haziran itibarıyla Avrupada salgın yüzünden en fazla ölümün yaşandığı dört ülkede (Birleşik Krallık, İtalya, İspanya ve Fransa) hayatını kaybedenlerin sayısı 130 bini aşmıştır. Salgını önleme konusunda oldukça kötü bir yönetim sergileyen ABD'deki can kaybından bile çok daha yüksek bir ölüm oranına işaret eden bu rakam dünyadaki toplam ölümlerin yaklaşık üçte birinin bu dört Avrupa ülkesinde gerçekleştiğini göstermektedir. Diğer Avrupa ülkelerindeki ölümler de eklendiğinde bu oran yüzde 40'ı bulmaktadır.

Salgının Avrupa'yı bu kadar şiddetli şekilde etkilemesi salgın nedeniyle ekonomide ortaya çıkan zararların da en fazla Avrupada olması sonucunu doğurmuştur. Hastalığın yayılmasının önlenmesi çerçevesinde hükümetlerin aldığı kısıtlayıcı tedbirler birçok sektörde çalışma hayatının tamamen durmasına yol açarken insanların mobilitesinin kısıtlanması ulaşım sektörüyle birlikte enerji tüketimini de derinden etkilemiştir. Avrupa Komisyonu tarafından yapılan açıklamaya göre Avrupa Birliği (AB) ekonomisinin 2020'de yüzde 7,5 civarında küçüleceği, Avro Bölgesi'nde ise söz konusu daralmanın yüzde 7,7'yi bulacağı öngörülmüştür. Bu küçülmenin İspanya ve İtalya gibi krizden en fazla etkilenen ülkelerde yüzde 9'u aşacağı, Fransa'da yüzde 8,2 ve Almanya'da ise yüzde 6,5 civarında bir ekonomik daralma beklendiği ifade edilmiştir.¹ İngiltere Merkez

¹ "Wirtschaft in Eurozone Könnte 7,7 Prozent Einbrechen", *Der Spiegel*, 6 Mayıs 2020.

Bankası (Bank of England) son üç yüz yılın en derin resesyonunu beklerken 2020'de İngiliz ekonomisinin yaklaşık yüzde 14 küçüleceği öngörüsünde bulunmuştur. Mart'ta İngiltere ekonomisinin Şubat'a göre yüzde 5,8 küçülmüş olması krizin daha da derinleştiği Nisan ve Mayıs aylarının çok daha kötü olacağını işaretlemiştir.² Avrupa Otomobil Üreticileri Birliğinin raporuna göre Mart 2020'de AB içerisinde yeni araç kayıtlarının önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 50'den fazla azalması, krizin Avrupa ekonomileri açısından boyutlarını ve enerji üreticisi ülkeler açısından risklerini gösteren bir örnektir.³

TABLO 1. TÜKETİLEN ENERJİ ÇEŞİTLERİNE GÖRE AVRUPA'NIN DİĞER BÖLGELERLE KARŞILAŞTIRILMASI (2018, MTEP/MİLYON TON EŞ DEĞER PETROL)							
	Toplam Enerji Tüketimi	Petrol	Doğal Gaz	Kömür	Nükleer	Hidroelektrik	Yenilenebilir
Avrupa	2.050	742	472	307	212	145	172
AB	1.688	646	394	222	187	78	159
Asya Pasifik	5.985	1.695	709	2.841	125	389	225
Çin	3.273	641	243	1.906	66	272	143
Kuzey Amerika	2.832	1.112	879	343	218	160	119
ABD	2.300	919	702	317	192	65	104
Ortadoğu	902	412	475	8	1,6	3,4	1,7
Orta ve Güney Amerika	702	315	144	36	5	165	35
BDT	930	193	499	135	46	55	0,6
Afrika	461	191	129	101	2,5	30	7,2
Dünya Toplamı	13.865	4.662	3.309	3.772	611	949	561

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2019

Avrupa ekonomilerinde yaşanan bu krizin enerji sektörü üzerindeki yansımalarının ne olacağını görmek için Avrupa'nın dünya enerji piyasalarında nasıl bir yere sahip olduğuna bakmak gerekir. Doğu Asya ve Kuzey Amerika'nın ardından Avrupa Kıtası'nda yer alan ülkeler küresel enerji tüketimi konusunda

² "Britische Wirtschaft Bricht in Coronakrise Drastisch ein", *Der Spiegel*, 13 Mayıs 2020.

³ "OPEC Monthly Oil Market Report - April 2020", OPEC, s. 36, https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/OPEC_MOMR_Apr_2020.pdf, (Erişim tarihi: 4 Haziran 2020).

üçüncü sırada bulunmaktadır. 2018 verilerine göre toplam enerji tüketimi 2.050 mtep (2 milyar 50 milyon ton eş değer petrol) olan Avrupa küresel enerji tüketimi içerisinde yaklaşık yüzde 15'lik bir paya sahiptir. Avrupa'nın enerji tüketiminin kaynaklara göre dağılımına bakıldığında ise ilk sırayı yüzde 36,2 ile petrol alırken onu yüzde 23 ile doğal gaz, yüzde 15 ile kömür, yüzde 10,3 ile nükleer enerji, yüzde 8,4 ile yenilenebilir enerji kaynakları ve yüzde 7,1'lik payla hidroelektrik izlemektedir (Tablo 1).

Avrupa'nın enerji tüketiminde en yüksek orana sahip olan petrol ve doğal gaz açısından bakıldığında ise Avrupa ülkelerinin bu enerji kaynaklarını ürettiklerinden çok daha fazla tükettikleri ve ithalata bağımlı oldukları görülmektedir. Petrolde dışa bağımlılık oldukça fazla iken doğal gazda bu durum daha sınırlıdır. 2018 rakamlarına göre Avrupa ürettiği petrolün 4,3 katını tüketmişken talep ettiği doğal gazın ancak yarısından azını üretebilmiştir (Tablo 2).

TABLO 2. PETROL VE DOĞAL GAZ AÇISINDAN AVRUPA'NIN DİĞER BÖLGELERLE KARŞILAŞTIRILMASI (2018)								
	Petrol				Doğal Gaz			
	Tüketim (Bin Varil/Gün)	Payı (Yüzde)	Üretim (Bin Varil/Gün)	Payı (Yüzde)	Tüketim (Milyar M ³)	Payı (Yüzde)	Üretim (Milyar M ³)	Payı (Yüzde)
Avrupa	15.276	15,3	3.523	3,7	549	14,3	251	6,5
AB	13.302	13,3	1.533	1,6	458	11,9	109	2,8
Kuzey Amerika	24.714	24,8	22.587	23,8	1.022	26,6	1.054	27,2
Asya Pasifik	35.863	35,9	7.633	8,1	825	21,4	632	16,3
Ortadoğu	9.136	9,2	31.762	33,5	553	14,4	687	17,8
Orta ve Güney Amerika	6.795	6,8	6.537	6,9	168	4,4	177	4,6
BDT	4.099	4,1	14.483	15,3	580	15,1	831	21,5
Afrika	3.959	4,0	8.193	8,6	150	3,9	236	6,1
Dünya Toplamı	99.843	100	94.718	100	3.849	100	3.868	100

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2019

Avrupa ülkeleri yakından analiz edildiğinde ise en büyük ekonomiye sahip olan Almanya'nın gerek petrol gerekse doğal gaz tüketiminde ilk sırada yer aldığı, onu sırasıyla Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve İspanya'nın izlediği görülür. Koronavirüs salgını nedeniyle yaşanan krizi doğal gaza göre daha hızlı hisseden

petrol tüketimi açısından bakıldığında yaklaşık olarak aynı sıralamanın geçerli olduğu sadece İtalya'nın Fransa ve İspanya'ya göre doğal gaz tüketimini daha fazla öne çıkardığı, buna karşılık İspanya'nın İtalya'ya göre daha fazla petrol tükettiği görülmektedir (Tablo 3).

TABLO 3. EN FAZLA PETROL VE DOĞAL GAZ TÜKETEN AVRUPA ÜLKELERİNİN TÜKETİM MİKTARLARI VE DÜNYADAKİ PAYLARI (2018)				
	Petrol Tüketimi (Bin Varil/Gün)	Payı (Yüzde)	Doğal Gaz Tüketimi (Milyar M³)	Payı (Yüzde)
Almanya	2.321	2,3	88	2,3
Birleşik Krallık	1.618	1,6	79	2,0
Fransa	1.607	1,6	42	1,1
İtalya	1.253	1,3	69	1,8
İspanya	1.335	1,3	31	0,8

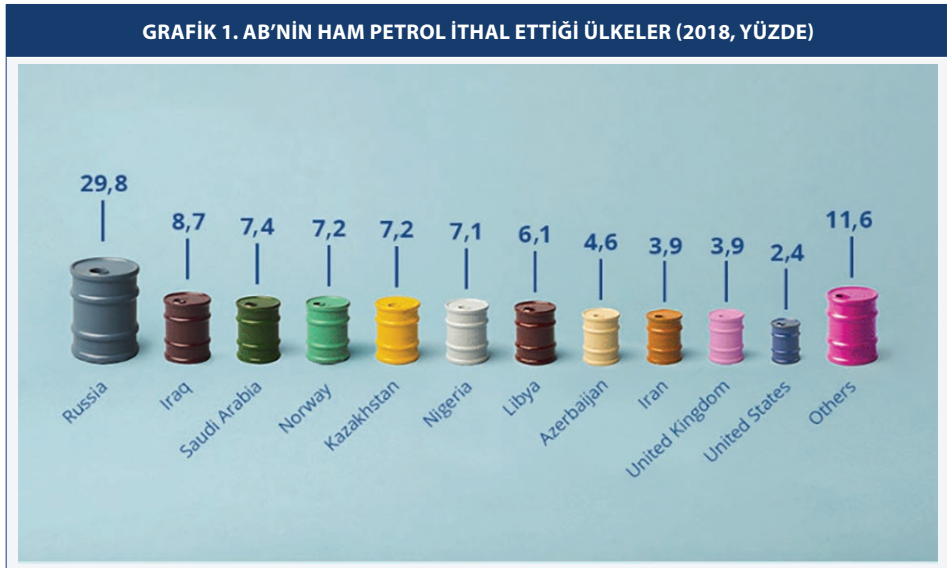
Kaynak: BP Statistical Review of World Energy 2019

Genel enerji görünümü bu şekilde olan Avrupa'nın salgın nedeniyle yaşanan krizden enerji alanında nasıl etkilendiği ve etkileneceği konusuna gelince başta petrol olmak üzere enerji fiyatlarında yaşanan düşüşün Norveç dışındaki Avrupa ülkeleri açısından pozitif bir gelişme olduğu söylenebilir. Petrol ve ardından doğal gaz fiyatlarının azalması Avrupa ülkelerinin bu ürünleri ithal etmek için ödedikleri paranın önemli bir kısmının kendi kasalarında kalması sonucunu doğurmaktadır. Yakın ve orta vadede petrol fiyatlarının krizden önceki 70 dolar/varil düzeyine çıkması beklenmediği için mevcut fiyatlar üzerinden petrol temin etmeleri Avrupa ülkelerinin yükünü hafifletecektir. Ancak Avrupa'nın petrol ve doğal gaz tedarikçisi olan ülkelerin aynı zamanda Avrupa ülkeleri için önemli pazarlar olduğu düşünüldüğünde enerji fiyatları nedeniyle bu ülkelerde yaşanan ekonomik krizin Avrupa'yı da vuracağı gerçeği Avrupa ülkelerini endişelendirmektedir.

Ayrıca BP, Shell ve Total gibi petrol ve doğal gaz alanında faaliyet gösteren Avrupalı dev enerji şirketlerinin kriz nedeniyle zor bir sürece girecek olmaları Avrupa ülkelerini ciddi şekilde olumsuz etkileyecektir. Bu şirketlerin yaşayacakları kriz sonucunda Avrupa önemli miktarda vergi geliri kaybına uğrayacak ve bu süreç işsizlik oranlarına olumsuz bir şekilde yansıtacaktır. İngiliz Oil and Gas UK'nin (OGUK) bir araştırmasına göre koronavirüs krizi nedeniyle Kuzey Denizi enerji sahalarında yaklaşık 30 bin kişinin işini kaybedeceği tahmin ediliyor. Bu rakam söz konusu bölgedeki toplam çalışanların yaklaşık yüzde 20'sine karşılık geliyor. İtalyan enerji devi Eni 2020'nin ilk çeyreğinde net karında yüzde 44'lük bir azalma açıklarken şirketin

üretim düzeyi 2019'un aynı dönemine göre yüzde 3,6 gerilemiştir. Aynı dönemde İngiliz petrol ve doğal gaz şirketi BP'nin karı 2019'un ilk çeyreğine göre yüzde 66, Avusturya enerji şirketi OMV'nin kazancı ise yüzde 65 azalmıştır.⁴ Bütün bu kayıplar Avrupa ekonomisi için büyük vergi kayıpları ve artan işsizlik anlamına gelmektedir.

Koronavirüs salgını nedeniyle Avrupada giderek yoğunlaşan ekonomik krizin uluslararası enerji piyasalarına etkisi ise Avrupalı enerji şirketlerinin karşı karşıya geldiği bu tablodan çok daha vahim olacaktır. Ekonomik daralma nedeniyle Avrupa'nın enerji talebinde yaşanan gerilemenin olumsuz etkilerinin en fazla hissedileceği ülkeler ise Avrupa ülkelerinin petrol ve doğal gaz ithalatı konusunda öne çıkan tedarikçiler olacaktır. Bu çerçevede AB'nin toplam enerji ithalatında en fazla paya sahip olan Rusya'nın yaşanan ekonomik krizden azami düzeyde etkilenerek ülke olduğunu ifade etmek gerekir. 2018 verilerine göre AB'nin toplam ham petrol ithalatında yüzde 29,8'lik, doğal gaz ithalatında yüzde 40,1'lik ve kömür ithalatında yüzde 42,3'lük bir paya sahip olan Rusya koronavirüs salgınının Avrupada yol açacağı tahribatın en büyük ikincil kaybedeni olmaya adaydır (Grafik 1).

Kaynak: Eurostat⁵

AB'nin ham petrol ithalatında Rusya'nın ardından sıralanan Irak, Suudi Arabistan, Norveç, Kazakistan, Nijerya ve Libya gibi ülkeler de Avrupada yaşanan

4 Matthew Farmer, "European Oil and Gas Industry Reveals Extent of Covid-19 Damage", Offshore Technology, 29 Nisan 2020.

5 "From Where do We Import Energy and how Dependent are We?", Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/energy/bloc-2c.html>, (Erişim tarihi: 20 Nisan 2020).

kriz nedeniyle söz konusu olan talep daralmasını hissetmeye başladılar. İlerleyen dönemde ise Avrupa'da yaşanan talep daralmasının bu ülkeleri daha derinden etkileyeceği öngörülmektedir. Doğal gaz konusunda ise Rusya'nın ardından AB'nin en büyük tedarikçileri olan Norveç, Cezayir ve Katar en fazla etkilenecek ülkeler olarak öne çıkmaktadır (Grafik 2). Son dönemde Avrupa'ya LNG ihracatını ciddi oranda artırmış olan ABD de bu kriz yüzünden azalan talepten payını alacaktır. ABD'nin olumsuz etkileneceği diğer bir ihracat kalemi de kömür olacaktır. Rusya'nın ardından AB ülkelerine en fazla kömür ihraç eden ABD'nin bu ihracat kaleminde de krizle birlikte önemli düşüşler beklenmektedir.

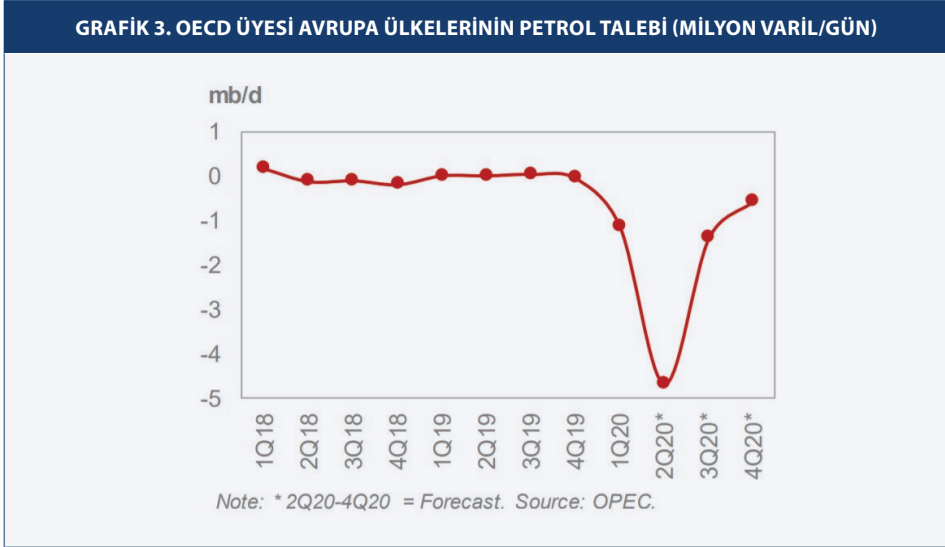

Kaynak: Eurostat⁶

Avrupa'nın enerji talebinde yaşanan ve yaşanması beklenen gelişmelere baktığımızda OPEC'in 2020'nin üçüncü çeyreğinden itibaren diğer bölgeler gibi Avrupa'nın petrol talebinde de bir toparlanma beklediği görülmektedir. Örgüt tarafından yayımlanan Nisan Ayı Petrol Piyasası Raporu'nda OECD üyesi Avrupa ülkelerinin petrol talebinde 2020'nin ikinci çeyreğinde yaşanacak dibe vuruşun ardından üçüncü çeyrekle birlikte eğilimin yukarı döneceği öngörülmektedir (Grafik 3). Ancak bu yukarı yönlü harekete rağmen 2020'nin dördüncü çeyreğinde bile Avrupa'nın günlük petrol talebinin 2019'a göre yaklaşık 1 milyon varil daha az olması beklenmektedir. 2020'nin tamamı için OECD Avrupa'sında beklenen talep azalması ise 1,38 milyon varil/gün civarındadır ki bu yaklaşık yıllık yüz-

⁶ "From Where do We Import Energy and how Dependent are We?"

de 10'luk bir düşüş anlamına gelmektedir. Ocak 2020'de Avrupa'nın petrol talebi bir önceki yılın aynı ayına göre 710 bin varil/gün azalırken Şubat'ta bu düşüş 700 bin varil/gün olmuştur.

Kaynak: OPEC Aylık Petrol Piyasası Raporu (Nisan 2020)⁷

Uluslararası Enerji Ajansı'nın tahminleri de Avrupa'nın petrol talebinde Mart 2020'de 2019'un aynı ayına göre günde 2 milyon varil azalmanın olacağı, Nisan'da bu düşüşün 7 milyon varil/güne çıkıp zirve yapacağı ve ardından Mayıs'ta 6, Haziran'da 5 ve Temmuz'da 3 milyon varil/günlük azalmadan sonra Ağustos-Kasım arasında 1 milyon varil/gün düzeyinde seyredeceği yönündedir (Tablo 4). Aralık 2020'den sonra ise dünyanın diğer bölgelerinde ve Avrupa'da petrol talebinde bir toparlanma beklenmektedir.

TABLO 4. 2019'A GÖRE 2020'DE PETROL TALEBİNE DAİR PROJEKSİYON (MİLYON VARİL)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos
Avrupa		-	-2	-7	-6	-5	-3	-1
Çin		-3	-3	-2	-1	-1	-	
ABD		-	-	-8	-7	-5	-2	-2
Hindistan		-	-2	-1	-1	-	-	
Diğer		-2	-4	-11	-11	-4	-2	-2

Kaynak: IEA Global Energy Review 2020⁸

⁷ "OPEC Monthly Oil Market Report - April 2020", OPEC, s. 27, https://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/OPEC_MOMR_Apr_2020.pdf, (Erişim tarihi: 4 Haziran 2020).

⁸ "Global Energy Review 2020", IEA, <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2020/oil#abstract>, (Erişim tarihi: 4 Haziran 2020)

Dört büyük Avrupa ülkesinin 2020'nin Ocak ve Şubat aylarındaki enerji talebine bakıldığında ise özellikle fuel oil talebinde ciddi bir düşüş yaşandığı görülmektedir (Tablo 5). Almanya, Fransa, İtalya ve Birleşik Krallık'ta toplam petrol ürünlerine yönelik talep söz konusu aylarda yaklaşık yüzde 6 oranında azalırken bu ülkelerde fuel oil talebi 2019'un Ocak ve Şubat aylarına göre üçte bir civarında düşmüştür.

By product	Change 2020/19			
	January tb/d	%	February tb/d	%
LPG	12	2.4	-73	-13.3
Naphtha	-50	-7.7	-93	-13.6
Gasoline	-56	-5.3	-93	-8.0
Jet/kerosene	11	1.3	29	3.6
Diesel oil	-200	-6.3	-136	-4.1
Fuel oil	-68	-30.7	-77	-35.6
Other products	-106	-18.2	1	0.2
Total	-458	-6.5	-442	-6.0

Note: * Germany, France, Italy and the UK.

Kaynak: OPEC Aylık Petrol Piyasası Nisan ve Mayıs raporlarından derlenmiştir.⁹

Avrupa ülkelerinin 2020'deki rafineri faaliyetlerine bakıldığında da ciddi bir gerilemenin olduğu gözlemlenmektedir. Mart-Nisan arasında Almanya, İtalya ve Birleşik Krallık'ta rafineri kullanım oranları yüzde 30'lar düzeyinde azalırken Nisan içerisinde bu ülkelerde ve Fransa'da rafinerilerin kapasite kullanım oranları yüzde 30-45 arasında değişmiştir (Tablo 6). En düşük kapasite kullanım oranı yüzde 29,98 ile Fransa'da gerçekleşmiştir. Şubat'ta günde 1,83 milyon varil petrol işleyen Alman rafinerileri Nisan'da ancak 830 bin varil/gün kapasiteye ulaşabilmiştir.¹⁰

Refinery operations in selected OECD countries	Refinery throughput, mb/d				Refinery utilization, %			
	Feb 20	Mar 20	Apr 20	Change Apr/Mar	Feb 20	Mar 20	Apr 20	Change Apr/Mar
US	16.57	15.85	13.24	-2.61	88.11	84.28	69.85	-14.4 pp
Euro-16	10.12	9.29	6.91	-2.38	81.64	74.91	55.75	-19.2 pp
France	0.74	0.47	0.38	-0.10	59.11	37.62	29.98	-7.6 pp
Germany	1.85	1.60	0.83	-0.77	84.60	73.17	38.16	-35.0 pp
Italy	1.24	1.23	0.64	-0.59	60.46	59.87	31.13	-28.7 pp
UK	1.12	1.00	0.60	-0.40	85.07	76.24	45.64	-30.6 pp
Selected Asia*	22.71	23.26	21.19	-2.07	80.18	82.11	74.65	-7.5 pp

Note: * Includes Japan, China, India, Singapore and South Korea.

Kaynak: "OPEC Monthly Oil Market Report May 2020"¹¹

9 "Monthly Oil Market Report", OPEC, https://www.opec.org/opec_web/en/publications/338.htm, (Erişim tarihi: 20 Nisan 2020).

10 "OPEC Monthly Oil Market Report - May 2020", s. 52.

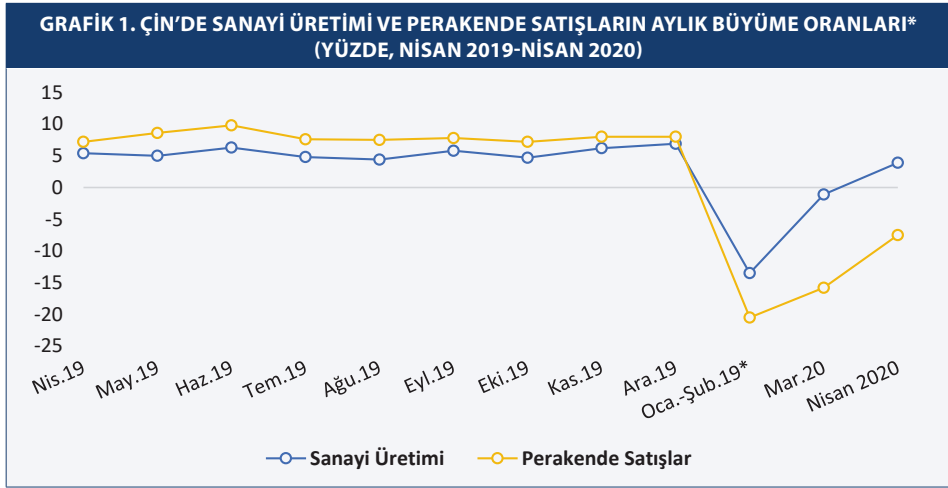
11 "OPEC Monthly Oil Market Report - May 2020", s. 52.

ÇİN

Gloria Shkurti Özdemir

Araştırmacı, SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü

Dünyada ilk koronavirüs vakasının görüldüğü ve salgınla başa çıkmak zorunda kalan ilk ülke olan Çin'de üç ay süren ve oldukça agresif şekilde uygulanan önlemlerden sonra hayatın yavaş yavaş normale döndüğü görülmektedir. Ancak Çin ekonomisi özellikle 2020'nin ilk aylarında büyük bir darbe almıştır.¹ 2020'nin ilk iki ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre sanayi üretimi yüzde 13,5 düşerken perakende satışlar ise yüzde 20,5 gerilemiştir (Grafik 1).² Aynı yılın Mart ayından itibaren hayatın normale dönmesiyle birlikte kademeli bir yükseliş dikkat çekmektedir.

Kaynak: Çin İstatistik Bürosu

* Ocak ve Şubat verileri Çin İstatistik Bürosu tarafından toplam rakamlar olarak yayımlanmıştır.

Ekonomik faaliyetlerdeki çöküş enerji dahil olmak üzere tüm sektörleri etkilemiştir. Endüstriyel ve ticari faaliyetlerdeki duraklama nedeniyle Çin, ulusal

1 Son resmi verilere göre Çin ekonomisi Ocak-Mart döneminde yıllık bazda yüzde 6,8 oranında küçülmüştür. Çin 1970'lerden bu yana yıllık bazda tam bir daralma yaşadığını bildirmemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. "Decline of Major Economic Indicators Significantly Narrowed Down in March", Çin İstatistik Bürosu (National Bureau of Statistics of China), 17 Nisan 2020, http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202004/t20200417_1739339.html, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

2 "Industrial Production Operation in April 2020", Çin İstatistik Bürosu, 18 Mayıs 2020, http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202005/t20200518_1745951.html, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020); "Total Retail Sales of Consumer Goods Went down by 7.5 Percent in April 2020", Çin İstatistik Bürosu, 18 Mayıs 2020, http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202005/t20200518_1745969.html, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

ve küresel pazarlar üzerinde doğrudan etkisi olan enerji talebindeki düşüşle karşı karşıya gelmiştir.

2019'da Çin'in günlük 3,88 milyon varil seviyesinde petrol üretimine sahip olduğu belirtilmektedir ve böylece Çin dünyanın en büyük altıncı petrol üreticisi unvanını almıştır.³ Aynı zamanda dünyadaki en büyük petrol ithalatçısıdır ve 2019'da petrol ithalatı günlük 10,16 milyon varile yükselerek yüzde 9,5 oranında artış göstermiştir.⁴ Çin günlük 14 milyon varil petrol tüketmektedir ancak koronavirüsün ortaya çıkması ve yaşamın bir süreliğine durmasının ardından nihai kullanıcıların petrol tüketimi de düşmeye başlamış ve bu da talebin azalmasına neden olmuştur. Nitekim 2019 ile kıyasladığımızda 2020'de Çin'deki petrol talebi yüzde 7,29 oranında azalmaktadır (Tablo 1). Ayrıca diğer ülkelerden farklı olarak Çin'deki petrol talebi en düşük seviyeye 2020'nin birinci çeyreğinde ulaşmıştır. ABD ve Avrupa ülkeleri de dahil olmak üzere diğer ülkelerin 2020'nin ikinci çeyreğinde en düşük petrol talebine sahip olacağı ve bu ülkelerdeki talep miktarının üçüncü çeyrekte artmaya başlayacağı beklenmektedir.

TABLO 1. ÇİN PETROL TALEBİ (2019-2020, MİLYON VARİL/GÜN)							
2019	1. Çeyrek 2020	2. Çeyrek 2020	3. Çeyrek 2020	4. Çeyrek 2020	2020	2019-2020 Değişim	
						Büyüme	Yüzde
13,07	10,27	12,55	12,37	13,28	12,12	-0,95	-7,29

Kaynak: OPEC

Görüldüğü üzere Çin'de yılın ikinci çeyreğinden itibaren talep yükselişi başlamıştır. Bunun nedeni Avrupa ve Amerika ekonomileri kapalı kalmaya devam ederken Çinli işçilerin işlerine geri dönmesi ve bunun da talebi ve üretimi yeniden artırmaya başlamasıdır. Yaşanan üretim kesintilerinin ardından Çinli ulusal şirketler Nisan itibarıyla üretimlerini tekrar artırmaya başlamıştır. Nisan'da ham petroldeki üretimin günlük 755 bin varil seviyesine yükselmesi yani Mart'a göre yüzde 10 oranında artması öngörülmektedir.⁵

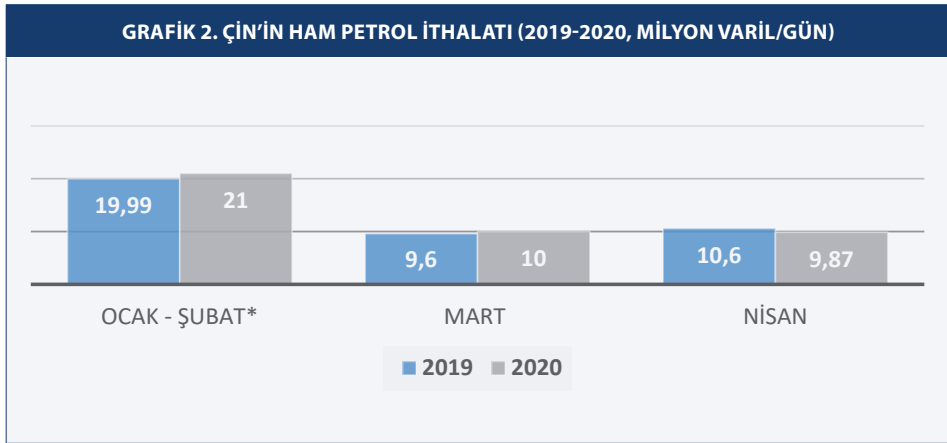
³ "Oil Market Report", Uluslararası Enerji Ajansı (International Energy Agency), (Mart 2020), s. 22, <https://webstore.iaea.org/oil-market-report-march-2020>, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

⁴ Oceana Zhou, "China's 2019 Crude Imports Grow 9.5% to 10.2 mil b/d Despite Dec Dip", S&P Global, 14 Ocak 2020, <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/latest-news/oil/011420-china-data-2019-crude-imports-grow-95-to-102-mil-bd-despite-dec-dip>, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

⁵ Chen Aizhu, "China's Top Refiners to Hike Output 10% in April as Domestic Fuel Demand Rises: Sources", Reuters, 3 Nisan 2020.

Çin'in petrol ithalat ve tüketimi konusundaki pozisyonu düşünüldüğünde bu ülke pazarındaki bir değişikliğin geniş kapsamlı sonuçları olacağı anlaşılabilir. Koronavirüs salgını nedeniyle azalan petrol talebi ve Rusya ile Suudi Arabistan arasındaki kota ve fiyat savaşı dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan Çin'in ekonomisine fayda sağlayacak gibi görünmektedir.

Gümrükler Genel İdaresinin ilk verilerine dayanarak Çin'in ham petrol ithalatının ilk beş ayda yıllık bazda yüzde 5 oranında arttığı söylenebilir (Grafik 2).⁶ Hem devlete ait şirketlerin hem de bağımsız rafinerilerin (bir diğer deyişle çaydanlıkların/*teapots*) varil başına 15 dolar değerindeki ham petrolü stoklamak için fırsatı değerlendirmek istedikleri görülüyor.⁷ Ancak rezervler dolmaya başlayınca ithalatın Nisan'da düşmeye başladığı görülmektedir. Ülkede ham petrol ithalatı genellikle "Çin Yeni Yılı" (Lunar New Year) tatilinden önce artmaktadır ancak Ocak-Mart arasındaki ithalatlar rafineriler tarafından işlenmediği için bu durum Çin'in petrol rezervlerini ucuz petrolle doldurması anlamına gelmektedir.⁸

Kaynak: Çin Gümrükler Genel İdaresi

* Ocak ve Şubat verileri Çin Gümrükler Genel İdaresi tarafından toplam rakamlar olarak yayımlanmıştır.

Çin, ABD'den sonra dünyanın ikinci büyük ham petrol depolama kapasitesine sahiptir ve 9 Mart'a kadar bu depolama kapasitesinin yüzde 68'inin kullanıldığı

6 "China's Major Imports by Quantity and Value, May 2020 (in USD)", Gümrükler Genel İdaresi (General Administration of Customs), 7 Haziran 2020, <http://english.customs.gov.cn/Statics/e9a4ee67-41d0-4ba9-b81f-f7650fad841.html>, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

7 Tsvetana Paraskova, "Chinese Bargain Hunters are Stocking up on Ultra Cheap Crude Oil", Oil Price, 17 Nisan 2020, <https://oilprice.com/Energy/Crude-Oil/Chinese-Bargain-Hunters-Are-Stucking-Up-On-Ultra-Cheap-Crude-Oil.html>, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

8 Clyde Russell, "China Doubled Crude Oil Storage Inflows During Coronavirus Demand Hit", Reuters, 20 Nisan 2020.

tahmin edilmektedir.⁹ Ancak resmi olmayan kaynaklara göre Çin depolama kapasitesini artırmaktadır zira diğer tüm ülkeler gibi Çin'in de depolama kapasitesi dolmak üzeredir. Ayrıca resmi rezervler yaklaşık 385 milyon varil seviyesindedir ve bu kapasite 500-600 milyon varil seviyesine yükselebilir.¹⁰ Komünist Parti'nin Siyasi ve Hukuk Komisyonu fiyatlardaki dibe vuruşun rezervlerini artırmak için Pekin'e eşsiz bir şans sunduğunu belirterek bu durumu "yüzyılda bir karşılaşılabilecek bir fırsat" olarak nitelendirmiştir.¹¹

Koronavirüs salgını nedeniyle Çin'in doğal gaz ve kömür talebinde önemli ölçüde düşüş yaşanmıştır. 2020'de Çin'in doğal gaz talebinin koronavirüs salgını yaşanmasaydı söz konusu olacak miktardan 10 milyar metreküp daha az olacağı tahmin edilmektedir.¹² Öte yandan sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) alımları Çin'in doğal gaz piyasasında "tamamlayıcı" bir tedarik kaynağı olması nedeniyle mevcut durumdan daha fazla etkilenmiştir. Şubat'ta LNG alımlarında yarı yarıya düşüş görülürken bu sektördeki toparlanmanın Mart'ın sonunda başladığı görülmektedir.¹³ Burada CNOOC ve PetroChina gibi Çinli LNG ithalatçılarının siparişleri için "mücbir sebep" (*force majeure*)¹⁴ ilan ettiğini belirtmek gerekmektedir. Bu karar Çin'in yarı resmi bir kurumu olan Uluslararası Ticaretin Teşviki Konseyi tarafından sunulan mücbir sebep sertifikalarıyla desteklenmiştir.¹⁵ Bununla birlikte birçok uluslararası hukuk uzmanı bu sertifikaların Çin mahkemeleri için geçerli olabileceğini ancak bunun dışında herhangi bir yasal geçerliliği olmadığını iddia etmektedir. Total, Shell ve Qatargas gibi şirketlerin mücbir sebepleri reddetmesinin ardında yatan neden de budur.¹⁶

Çin dünyanın en büyük kömür üreticisi ve tüketicisidir. Koronavirüs Ocak ve Şubat aylarında kömür üretimini büyük ölçüde etkilemiş ve üretim 2019'a kı-

9 Erica Downs, Antoine Half, David Sandalow ve Erin Blanton, "China and the Oil Price War: A Mixed Blessing", Columbia Üniversitesi Küresel Enerji Politikaları Merkezi (Columbia Center on Global Energy Policy), 25 Mart 2020, https://energypolicy.columbia.edu/research/commentary/china-and-oil-price-war-mixed-blessing#_ftn8, (Erişim tarihi: 6 Haziran 2020).

10 Joe McDonald, "China Buys Crude as Prices Collapse, Adding to Stockpiles", ABC News, 23 Nisan 2020.

11 McDonald, "China Buys Crude as Prices Collapse, Adding to Stockpiles".

12 Alex Forbes, "Covid-19 to Slash China's 2020 Gas Demand", Petroleum Economist, 25 Şubat 2020.

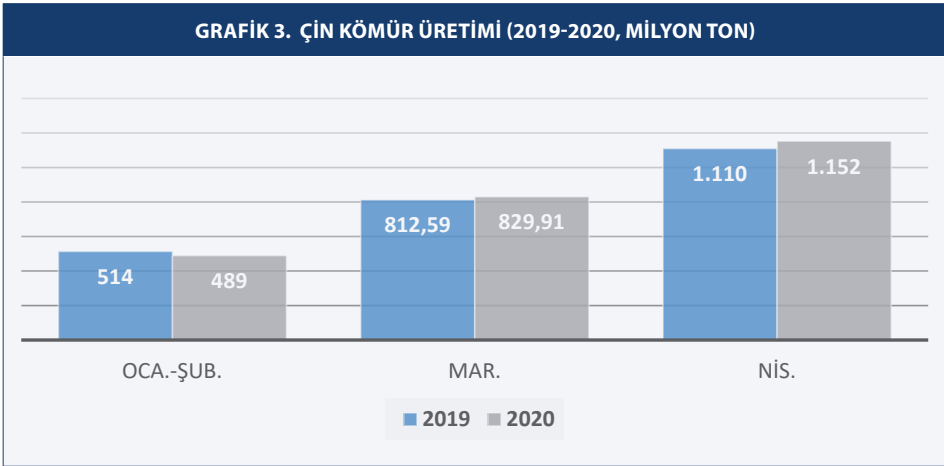
13 Stephen Stapczynski, "China's LNG Demand Makes a Comeback to Aid Virus-Hit Market", Bloomberg, 1 Nisan 2020.

14 Bir görevin, taahhüdün ve sorumluluğun yerine getirilmesine engel teşkil edebilecek nitelikte bulunan ölüm, iflas, hastalık, tutukluluk, deprem, sel, savaş, ayaklanma gibi kişilerin önceden öngörebilmelerine olanak bulunmayan ve bu nedenle önüne geçilmesi mümkün bulunmayan, dış etkiler sonucu meydana gelen olaylar.

15 Agnieszka Ason ve Michal Meidan, "Force Majeure Notices from Chinese LNG Buyers: Prelude to a Renegotiation?", Oxford Enerji Çalışmaları Enstitüsü (The Oxford Institute for Energy Studies), s. 2, <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2020/03/Force-majeure-notices-from-Chinese-LNG-buyers-prelude-to-a-renegotiation.pdf?v=ebe021079e5a>, (Erişim tarihi: 4 Haziran 2020).

16 Ason ve Meidan, "Force Majeure Notices from Chinese LNG Buyers: Prelude to a Renegotiation?"

yasla yüzde 6,3 oranında azalmıştır. Ancak kömür arzındaki devamlılığı sağlamak adına merkezi hükümet madencileri üretime devam etmeye ve demir yolu şirketlerini de kömür sevkiyatı için yeterli kapasiteyi sağlamaya teşvik etmiştir. Sonuç olarak Çin 3 Mart 2020’de toplam kömür çıkarma kapasitesinin yüzde 83,4’üne ulaşmıştır.¹⁷ Son verilere göre koronavirüsün etkisine rağmen Mart ve Nisan 2020’deki kömür üretimi 2019’un aynı dönemindeki üretimini aşmaktadır (Grafik 3).

Kaynak: Çin İstatistik Bürosu

* Ocak ve Şubat verileri Çin Gümrükler Genel İdaresi tarafından toplam rakamlar olarak yayımlanmıştır.

Yenilenebilir enerji Çin’in enerji piyasasında önemli bir rol oynamaktadır. Çin’de koronavirüsün ortaya çıkmasından en az etkilenen sektörlerden biri yenilenebilir enerji olmuştur. Termal enerji üretimi Ocak ve Şubat aylarında yıllık bazda yüzde 9 oranında düşmüş ancak rüzgar enerjisi üretimi yüzde 1 ve güneş enerjisi üretimi de yüzde 12 oranında artış göstermiştir.¹⁸ Bununla beraber rüzgar türbinlerinin ana bileşenlerinin üretim merkezi Çin olduğundan bu parçaların üretiminin gecikmesi küresel rüzgar enerji endüstrisini etkileyecektir.

Koronavirüs salgınının Çin’in enerji sektörü üzerindeki etkisi göz önüne alındığında ABD ve Çin arasında Ocak 2020’de imzalanan “Birinci Faz” (Phase One) ticaret anlaşması en çok tartışılan konulardan biridir. Anlaşmaya göre Çin önümüzdeki iki yıl içinde ABD’den 52 milyar dolar değerinden daha fazla enerji ürü-

¹⁷ “China’s January-February Coal Output Drops 6.3% as Coronavirus Disrupts”, Reuters, 16 Mart 2020.

¹⁸ “Power Demand Coming Back in China after Unprecedented Drop During COVID-19 Lockdown”, IHS Markit, https://news.ihsmarkit.com/prviewer/release_only/slug/2020-03-30-power-demand-coming-back-in-china-after-unprecedented-drop-during-covid-19-lockdown, (Erişim tarihi: 4 Haziran 2020).

nü satın almayı kabul etmiştir. Ancak Çin'deki talebin düşmesi ve petrol fiyatına ilişkin savaş düşünüldüğünde her iki ülkenin de bu anlaşmaya uyması mümkün görünmemektedir. Bu raporun yazıldığı tarihte henüz iki hükümet tarafından da bu konuya ilişkin herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Sonuç olarak Çin enerji sektörü koronavirüs salgınından önemli oranda etkilenmiştir. Yenilenebilir enerji kaynakları dışında petrol, doğal gaz ve kömür talebinde önemli bir düşüş yaşanmıştır. Ancak hayat yavaş yavaş normale dönmeye başlarken enerji sektörü de toparlanmaya başlamıştır. Bununla birlikte Çin enerji sektörünün 2020'de tam bir iyileşme yakalayıp yakalayamayacağı halen tartışmalıdır ve bu büyük oranda Çin hükümetinin krizle nasıl mücadele edeceğine ve daha da önemlisi bu krizin ne zaman sona ereceğine bağlıdır.

DiğER İTHALATÇI ÜLKELER

Yunus Furuncu

Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi & Araştırmacı, SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü

HİNDİSTAN

Yaklaşık günlük 5 milyon varil petrol tüketen Hindistan'ın doğal gaz tüketimi 60 milyar metreküp seviyelerindedir. Enerji tüketiminin yarıdan fazlasını kömürden karşılayan Hindistan yıllık enerji tüketimi en fazla artan ülkelerden birisidir.¹ Ancak koronavirüs nedeniyle Hindistan'ın tamamında uygulanan sokağa çıkma kısıtlaması enerji talebini neredeyse yüzde 30 oranında azaltmıştır. 24 Mart'ta ilan edilen sokağa çıkma kısıtlaması ile birlikte günlük elektrik talebinin yüzde 15 oranında azaldığı görülen Hindistan'ın kömür tüketiminin de düştüğü görülmektedir.²

Hindistan enerji tüketiminin azalmasıyla birlikte ithal kömürün yerine yerli kömürü tercih ederek ithalatı düşürmeye çalışmaktadır. 2019'da kullandığı kömürün yüzde 20'sini ithal eden Hindistan bu süreçte yerli kömürün kullanılmasını teşvik etmeye başlamıştır. Petrolde de talep düşüşü yaşayan Hindistan'a ait rafineriler Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) mücbir sebep bildirmiştir. Koronavirüs kaynaklı yavaşlama nedeniyle enerji talebinin tüm dünyada düşmesiyle fiyatların dip seviyelere inmesi enerji ihtiyacının büyük bir bölümünü dışarıdan temin eden Hint ekonomisine olumlu yansımaktadır.³ Petrolün düşmesiyle birlikte Hindistan hükümeti koronavirüs salgınıyla mücadele etmek için ek kaynak olması noktasında benzin ve dizel tüketim vergisini litre başına 8 Hindistan rupisi artırmaya karar vermiştir.⁴

Nisan 2019'da ülkenin doğal gaz ithalatı yaklaşık 2,72 milyar metreküp seviyesinde olmasına rağmen 2020'nin aynı döneminde 1,77 milyar metreküp seviyesinde kaldı. Bu veriler de Hindistan enerji sektörünün koronavirüsten çok fazla etkilenmeye başladığını göstermektedir. Diğer yandan Hindistan'a teslim edilen kargolar için spot sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) fiyatı 23 Ni-

1 "Statistical Review of World Energy 2019", BP, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>, (Erişim tarihi: 25 Nisan 2020).

2 "Global Energy Review 2020 the Impacts of the Covid-19 Crisis on Global Energy Demand and CO2 Emissions", IEA, <https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2020>, (Erişim tarihi: 4 Haziran 2020).

3 "Covid-19 Crisis and the Problem of Plenty for India's Fuel Sector", *Business Standard*, 22 Nisan 2020.

4 "Excise Duty on Fuels to Go Up by Rs 8 Per Litre to Fund Covid-19 Fight", *Energyworld*, 24 Mart 2020.

san'da 1,763 dolar/MMBtu seviyesine kadar düşmüştür.⁵ Bu fiyatın kaya gazı devrimi yaşayan ABD'deki doğal gaz fiyatlarına oldukça yakın bir seviyede olduğu görülmektedir.

JAPONYA

Enerji kaynakları bakımından ithalat bağımlısı olan Japonya günlük 4 milyon varile yakın bir petrol tüketimi gerçekleştirmektedir. Bunun yanında yaklaşık 115 milyar metreküp doğal gaz tüketen ülke bu miktarın tamamını LNG tankerleriyle tedarik etmektedir.⁶ Japonya'da bulunan The Institute of Energy Economics tarafından Nisan'da yayımlanan bir analize göre sokağa çıkma yasaklarının yaygınlaştığı ülkede enerji talebinde en büyük düşüşün yüzde 92 oranında inşaat, yüzde 68 oranında makine imalat ve yüzde 54 oranında metal sektörlerinde olduğu hesaplanmıştır. Ayrıca kimyasallar ile gıda ve kağıt üretimi de etkilenen sektörler içerisinde bulunmaktadır.⁷

Koronavirüs pandemisi nedeniyle Japonya'nın aldığı acil durum önlemleri sonrasında ülkenin motor yakıtlarına olan talebi otuz bir yılın en düşük seviyesine inmiştir. Japonya'nın benzin talebinin Nisan'da bir önceki yıla göre yüzde 22 oranında düşerek günlük 106 milyon litreye kadar gerilediği görülmektedir.⁸

İthalatının yüzde 20'si enerji ürünlerine bağlı olan Japon ekonomisi enerji fiyatlarından yüksek derecede etkilenmektedir. Ancak enerji fiyatlarının düşmesine neden olan ekonomik faaliyetleri azalmasının ülke ekonomisine de olumsuz etkisinin olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden IMF'nin yapmış olduğu tahminlere göre Japon ekonomisinin 2020'de yüzde 5,2 oranında küçüleceği ancak 2021'de pandeminin etkisinin ortadan kalkmasıyla yüzde 3 oranında büyüyeceği öngörülmektedir.⁹

GÜNEY KORE

Günlük yaklaşık 3 milyon varile yakın petrol tüketen Güney Kore 2019'da 60 milyar metreküp LNG ithal etmiştir. Enerji talebinin yüzde 30'unu ithal kömürden

5 "JKM Slumps to Record Low on Asian LNG Demand Destruction, Supply Glut", S&P Global, 28 Nisan 2020.

6 "Statistical Review of World Energy 2019", BP, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2019-full-report.pdf>, (Erişim tarihi: 30 Nisan 2020).

7 "Japan, Singapore Lockdowns to Stifle Asian Gas, Power Demand Further", S&P Global, 8 Nisan 2020.

8 "State of Emergency Sends Japan's Apr Motor Fuels Demand to Lowest in at Least 31 Years", S&P Global, 28 Nisan 2020.

9 "Japan", Observatory of Economic Complexity (OEC), <https://oec.world/en/profile/country/jpn>, (Erişim tarihi: 7 Mayıs 2020).

karşıl原因an ülkede nükleer enerjinin de önemli bir yeri bulunmaktadır.¹⁰ Ancak koronavirüs pandemisi sürecinde genel seçime giden Güney Kore 2050'ye kadar emisyonlarını sıfır noktasına ulaştırmayı planlayan ilk Asya ülkesidir. Güney Kore'de seçimi kazanan Demokrat Partisi'nin seçim vaatleri arasında düşük karbon ekonomisine geçmek için gerekli düzenlemelerin yapılacağı vaadi de yer almıştır.¹¹ Özellikle 2015'ten itibaren hükümet enerji politikasının yönünü "nükleer enerjiden çıkma" ve "fosil yakıttan çıkma" olarak şekillendirmeye başlamıştır. Başka bir deyişle Güney Kore nükleer enerji ve kömür kullanmayı bırakmayı, doğal gaz ve yenilenebilir enerjinin kullanım oranlarını artırmayı da planlamaktadır. Kömürün kullanımını azaltmak için en etkili ikame enerji türü olarak doğal gaz ön plana çıkmaktadır. Koronavirüs pandemisinden sonra enerji piyasalarında çevreci enerji kaynaklarının tercih edileceği ve devletlerin daha fazla bu kaynaklara yatırım teşviki vereceği tahmin edilmektedir.

Enerjide önemli oranda ithalat bağımlısı olan Güney Kore petrol ihtiyacının neredeyse tamamını ithal etmektedir. Elektrik üretiminin üçte ikisinden fazlasını nükleer enerji ve kömürden elde eden ülke aynı zamanda dünyanın ikinci büyük LNG ithalatçısı konumundadır.¹² Bu yüzden düşen enerji fiyatları enerji ithalat maliyetlerini aşağıya doğru çekecektir.

Koronavirüs pandemisinin etkisiyle ucuzlayan doğal gaz Doğu Asya'nın en büyük ekonomileri arasında yer alan Güney Kore için daha fazla tercih sebebi olabilecektir. Ancak Nisan 2019'da 4,62 milyar metreküp olan doğal gaz ithalatı 2020'nin aynı ayında 3,4 milyar metreküp olarak gerçekleşmiştir.¹³ Bu rakamlara bakıldığında düşen enerji fiyatlarına rağmen Güney Kore'nin enerji talebinin önemli oranlarda düşmeye başladığı anlaşılmaktadır.

10 "Statistical Review of World Energy 2019".

11 "South Korea to Implement Green New Deal after Ruling Party Election Win", Climate Home News, <https://www.climatechangenews.com/2020/04/16/south-korea-implement-green-new-deal-ruling-party-election-win>, (Erişim tarihi: 5 Haziran 2020).

12 "South Korea's Most Recent Energy Plan Focuses on Energy Conversion", Climate Home News, <https://www.climatechangenews.com/2020/04/south-koreas-most-recent-energy-plan-focuses-on-energy-conversion>, (Erişim tarihi: 5 Haziran 2020).

13 "JKM Slumps to Record Low on Asian LNG Demand Destruction, Supply Glut", S&P Global, 28 Nisan 2020.

KRİZİN KÜRESEL ENERJİ FİYATLARINA ETKİLERİ

Büşra Zeynep Özdemir

Araştırmacı, SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü

Çinde ortaya çıkan ve hızla yayılan bir virüsün küresel enerji piyasalarını ne denli etkileyebileceğini anlamak için Çin'in 2000'lerin başından bu yana küresel ticaret ağındaki yerinin dönüşümüne kısaca değinmek yerinde olacaktır. 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne üye olan Çin benimsediği dışa açılma politikası ile birlikte ciddi bir atılım gerçekleştirerek küresel ekonomideki yerini kritik bir konuma taşımıştır. Öyle ki ülke 2019'da satın alma gücü paritesine göre küresel gayrisafi hasıla içinde yüzde 19,2'lik payı ile ilk sırada yer almıştır.¹ Dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısı, ikinci büyük ithalatçısı ve en çok sermaye çeken ikinci ülkesidir.² Geldiği durumda dünyanın en büyük enerji ithalatçısı olarak karşımıza çıkan Çin petrol ve doğal gaz ihraç eden hemen her ülkenin sahip olmak istediği bir müşteriye dönüşmüştür.³

1 "World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown", IMF, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>, (Erişim tarihi: 5 Haziran 2020).

2 Şerif Dilek, Büşra Zeynep Özdemir ve Deniz İstikbal, *Asya Yüzyılında Türkiye-Çin Ekonomik İlişkileri*, (SETA Rapor, İstanbul: 2019).

3 "China's Energy Market in 2018", BP, <https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world-energy/downloads.html>, (Erişim tarihi: 18 Nisan 2020).

Aralık 2019'da Wuhan'da ortaya çıkan ilk esrarengiz ölüm vakasına neden olan hastalığın 7 Ocak 2020'de yeni tip koronavirüs (Covid-19) olduğu ilan edilmiştir. Virüsün yayılmasının ardından dünyanın en büyük petrol ithalatçısı olan Çin'in petrol talebine ilişkin spekülasyonlar başlamıştır. Ortaya çıkan bu durum petrol fiyatlarında görülecek tarihi gerilemenin fitilini ateşlemiştir. 7 Ocak'ta 68,27 dolar olan Brent petrolün varil fiyatı öngörülmesi mümkün olmayan bir düşüş trendi içine girmiştir. Bu sırada 13 Ocak'ta Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) koronavirüsün Çin dışındaki ilk vakasını açıklamıştır. Petrol fiyatlarında daha ocak ayının sonunda 10 dolarlık düşüşün yaşanmasında şüphesiz virüsün DSÖ tarafından "pandemi" ilan edilmesi ve birçok uluslararası hava yolu şirketinin Çin'e uçuşlarını durdurması veya azaltmasının etkisi vardır.

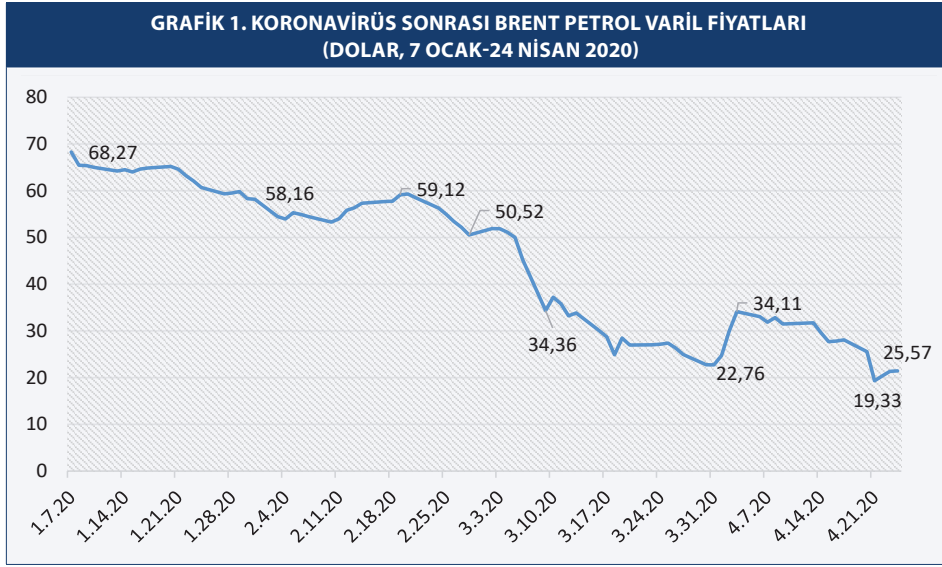
Koronavirüsün Çin'in dışına çıkıp diğer ülkeler arasında hızla yayılması hükümetleri daha önce benzeri görülmemiş önlemler almaya itmiştir. Birçok ülkede ilan edilen karantina kapsamında kafe ve restoranlar ile perakende satış zincirindeki çok sayıda mağaza kapatılmış, alışveriş merkezlerinin hizmet vermesi yasaklanmış, kamu kurumlarında çalışanların büyük bir kısmı evden çalışmaya yönlendirilmiş, akabinde özel sektöre de çalışanlarına evden çalışma olanağı sağlaması konusunda çağrılar yapılmıştır. İmalat sektörü gibi evden çalışmaya uygun olmayan birçok işletme ise faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Ortaya çıkan bu durum küresel enerji talebinin de hissedilir derecede azalmasına neden olmuştur. Çalışan nüfusun ciddi bir kısmının karantina kuralları gereği gün boyu evde kalarak hayatına devam etmesi hane tipi enerji tüketiminde artışa neden olsa da sanayi tüketiminin büyüklüğüne erişememekte ve toplam talebin düşmesinin önüne geçememektedir. Alınan önlemlere yurt içi ve yurt dışı seyahatlere katı kısıtlamalar getirilmesi ve çok sayıda ülkede/kentte sokağa çıkma yasağının ilan edilmesinin de eklenmesiyle petrol (ürünleri) talebindeki azalış artmaktadır (Tablo 1).

TABLO 1. KÜRESEL PETROL TALEBİ (2016-BİRİNCİ ÇEYREK [1. ÇI] 2020, MİLYON VARIL/GÜN)

	2016	2017	2018	1Ç19	2Ç19	3Ç19	4Ç19	2019	1Ç20
Küresel Petrol Talebi									
OECD	47,07	47,61	48,01	47,72	47,15	48,46	48,29	47,91	45,30
Kuzey ve Güney Amerika	24,89	25,07	25,60	25,14	25,29	26,03	25,99	25,62	24,47
Avrupa	14,04	14,38	14,33	14,09	14,25	14,75	14,25	14,34	12,95
Asya Pasifik	8,14	8,15	8,08	8,50	7,61	7,68	8,05	7,96	7,88
Gelişmekte olan ülkeler	31,56	32,13	32,62	32,96	32,84	33,41	33,10	33,08	31,62
Eski Sovyet ülkeleri	4,57	4,64	4,76	4,70	4,68	4,96	5,04	4,84	4,50
Diğer Avrupa ülkeleri	0,70	0,72	0,74	0,75	0,71	0,75	0,84	0,76	0,71
Çin	11,80	12,32	12,71	12,63	13,19	12,95	13,52	13,07	10,27
Toplam Küresel Talep	95,70	97,42	98,84	98,75	98,56	100,53	100,79	99,67	92,40

Kaynak: MOMP May 2020, OPECy

Petrol talebinin azalması fiyatları aşağı yönlü baskıların halihazırda var olan arz fazlasının Suudi Arabistan ve Rusya arasındaki anlaşmazlık sonucu daha da artması fiyatlarda tarihi düşümlere yol açmıştır. Bunun en net örneği 9 Mart'ta OPEC+ toplantısından çıkan anlaşmazlık sonucunda görülmüş, uluslararası piyasalarda en çok işlem gören Brent tipi ham petrolün varil fiyatı bir günde yüzde 31'den fazla değer kaybederek 34 dolar seviyesine dek düşmüştür (Grafik 1).

Kaynak: Investing.com

Bu tarihten itibaren Brent petrolün gerileme trendine girdiğine kesin gözüyle bakılmaya başlanmış, 9 Nisan'da OPEC+ ülkelerinin⁴ vardığı 9,7 milyon varil/günlük üretim kısıntısı anlaşması dahi gerilemeyi durduramamıştır. Fiyatların petrol üreticisi ülkelerin beklediği gibi yeniden 50-60 dolar seviyesine çıkamamasının en önemli nedeni koronavirüs pandemisiyle birlikte küresel petrol talebinin⁵ yılın ilk çeyreğinde ciddi oranda azalmasıdır. Uluslararası Enerji Forumuna (IEF) göre 20 milyon varil/gün azalan petrol talebi⁶ OPEC'e göre yaklaşık 10 milyon varil/gün azalmıştır.⁷ Azalan taleple birlikte rekor düzeyde gerileyen petrol fiyatlarını fırsata çevirerek ulusal petrol stoklarını artıran enerji ithalatçısı ülkelerin depolarının tamamen dolmasının ardından fiyatların daha da düşeceği öngörül-

4 9 Nisan 2020'deki anlaşmada "OPEC+", OPEC üyeleri ve müttefikleri Rusya'nın yanı sıra Arjantin, Mısır, Norveç, Trinidad Tobago gibi otuzdan fazla ülkenin dahil olduğu bir topluluğa işaret etmektedir.

5 Küresel petrol talebi ortalama 100 milyon varil/gündür.

6 "The Coronavirus and its Impact on the Energy Sector", IEF, <https://www.ief.org>, (Erişim tarihi: 23 Nisan 2020).

7 *Monthly Oil Market Report – May 2020*, (OPEC, Avusturya: 2020).

mektedir. OPEC'e göre Mart'ta OECD ülkelerinin petrol stoklarında bir önceki aya göre yaklaşık 58 milyon varillik artış gerçekleşmiştir (Tablo 2) ve bu ülkeler arasında 30 milyon varillik stok artışı ile ABD ilk sırada gelmektedir.⁸

TABLO 2. OECD ÜLKELERİ PETROL STOKLARI (2017-1. Ç 2020, MİLYON VARİL)												
	2017	2018	2019	1Ç18	2Ç18	3Ç18	4Ç18	1Ç19	2Ç19	3Ç19	4Ç19	1Ç20
OECD Karalarda ve Sulardaki Petrol Stokları												
Stok Durumları, mv												
OECD Kara Ticari Stoklar	2.860	2.873	2.906	2.816	2.812	2.865	2.873	2.877	2.936	2.946	2.906	3.002
Americas	1.498	1.544	1.538	1.471	1.473	1.543	1.544	1.508	1.565	1.559	1.538	1.608
Europe	948	930	976	968	952	933	930	989	983	988	976	995
Asia Pacific	413	400	392	378	388	390	400	379	389	399	392	400
OECD SPR	1.569	1.552	1.535	1.577	1.575	1.570	1.552	1.557	1.549	1.544	1.535	1.538
Americas	665	651	637	667	662	662	651	651	647	647	637	637
Europe	481	481	482	487	491	486	481	488	485	482	482	485
Asia Pacific	423	420	416	422	422	422	420	417	417	416	416	416
OECD toplam	4.428	4.425	4.441	4.393	4.387	4.435	4.425	4.434	4.485	4.490	4.441	4.541
Sulardaki Stoklar	1.025	1.058	1.011	1.036	1.014	1.041	1.058	1.013	995	1.012	1.011	1.179
OECD ülkeleri için yeteceği gün sayısı												
OECD kara ticari	60	60	68	60	58	59	60	61	61	61	64	86
Americas	59	60	66	58	57	60	61	60	60	60	63	85
Europe	66	65	79	68	65	65	66	69	67	69	75	104
Asia Pacific	51	50	55	49	50	48	47	50	51	49	50	62
OECD SPR	33	33	37	33	33	32	33	33	32	32	34	44
Americas	26	26	29	26	26	26	26	26	25	25	26	34
Europe	34	34	39	34	33	34	34	34	33	34	37	51
Asia Pacific	52	53	59	55	54	52	49	55	54	52	53	64
OECD toplam	92	93	105	93	91	92	93	94	93	93	98	130

Kaynak: MOMR May 2020, OPEC

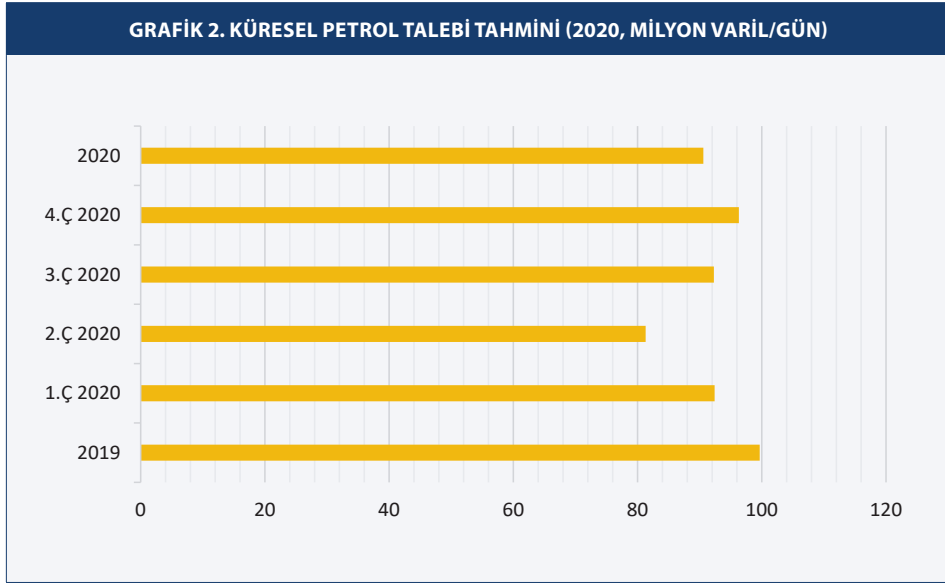
20 Nisan'da Amerikan tipi WTI ham petrolün ABD'de Stratejik Petrol Rezervi'nin dolmaya yaklaştığı bilgisiyle vadeli piyasalarda tüm zamanların en düşük rakamı olan -37,63 dolara dek düşmesi Brent petrolde de yakın zamanda eksi fiyatların görülebileceğinin işaretidir. Yani üreticiler/şirketler yetersiz depolama kapasiteleri nedeniyle elden çıkarmak zorunda oldukları petrolü satın almaları için müşterilerine para ödeyecek duruma gelmişlerdir. WTI'nın Mayıs 2020 teslimatında yaşanacak durum tam olarak budur.⁹

9 Nisan tarihli OPEC+ anlaşmasına göre piyasada görülen arz fazlasının azaltılması Mayıs itibarıyla başlayacaktır. Buna karşın koronavirüs ile mücadelenin birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülke tarafından başarılı yönetilememesi nede-

8 Monthly Oil Market Report – May 2020.

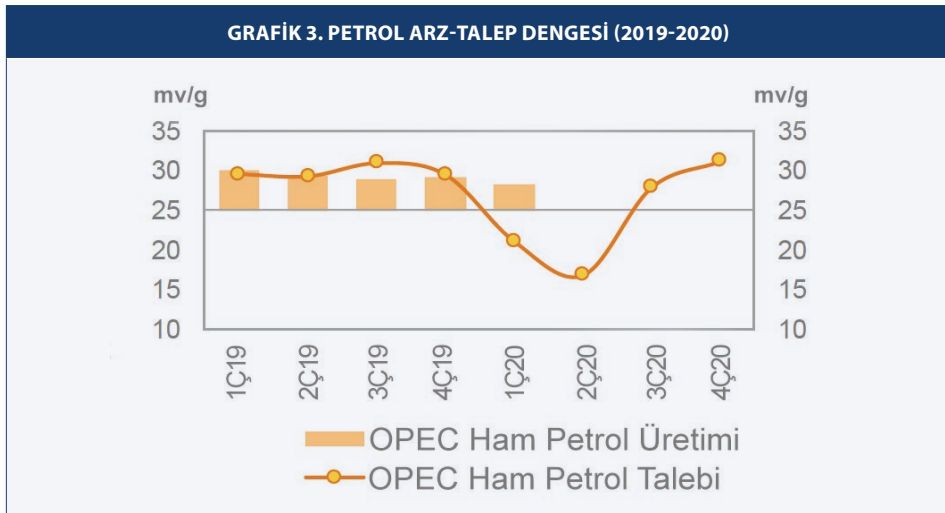
9 "Here's What Negative Oil Prices Really Mean", *Forbes*, <https://www.forbes.com/sites/sarahhansen/2020/04/21/heres-what-negative-oil-prices-really-mean/#6c62b2095a85>, (Erişim tarihi: 23 Nisan 2020); "US Oil Prices Turn Negative as Demand Dries Up", *BBC*, 21 Nisan 2020.

niyle talepteki azalmanın yılın ikinci çeyreğinde artarak devam etmesi beklenmektedir (Grafik 2).

Kaynak: MOMR May 2020, OPEC¹⁰

Talep tarafında gerileme devam ederken arz tarafının dengelemekten uzak zayıflıkta azalacağı bir ortamda petrol fiyatlarının bir süre daha 30 dolar seviyesinde kalması kuvvetle muhtemeldir.

Kaynak: MOMR May 2020, OPEC¹¹

10 2019 tahmini, 2020 öngörü

11 2019 tahmini, 2020 öngörü

Petrole benzer şekilde bir süredir doğal gaz piyasalarında da arz fazlalığı görülmektedir. Günümüzde çok sayıda ülkenin ısınmadan elektrik üretimine kadar pek çok alanda kullandığı doğal gazda arz fazlasının oluşmasında başta son iki yıldır mevsim normallerinin üzerinde seyreden kış şartları etkili olmuştur. Kışın sert geçtiği dönemlerde zirveye çıkan doğal gaz talebi kışların ılık geçmesiyle hissedilir derecede azalmıştır. Bu durum 2018'in ikinci yarısından sonra –koro-navirüs salgınından da önce– doğal gaz fiyatlarını aşağı yönlü baskılamaya başlamıştır.¹² Son on yılda daha fazla doğal gaz üreticisi ülkenin ihracatçı olabilmek ve halihazırda boru hatları aracılığıyla ihracat yapan ülkelerin de coğrafi engellerden sıyrılarak yeni pazarlara ulaşabilmek adına doğal gaz sıvılaştırma tesislerine yatırım yapması da gaz arzının artmasına neden olmuştur. Küresel çapta çok sayıda ihracatçı ve ithalatçının ortaya çıkması rekabeti perçinlerken pek çok ürün piyasasında olduğu gibi doğal gazda da piyasa koşullarını değiştirmektedir. Uluslararası arenada sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ticareti yapan ülke sayısı arttıkça petrole endeksli uzun dönemli kontratlar yerini kısa dönemli kontratlara ve/veya gazın gazla rekabet ederek kendi fiyatını belirlediği bir yapıya bırakmıştır. Ortaya çıkan bu durumda LNG spot piyasalar üzerinden de anlık alınıp satılabilir olmuş ve uzun dönemli kontratlara bağlı kalmak istemeyen doğal gaz ithalatçısı ülkeler için ciddi avantaj sunmaya başlamıştır.¹³

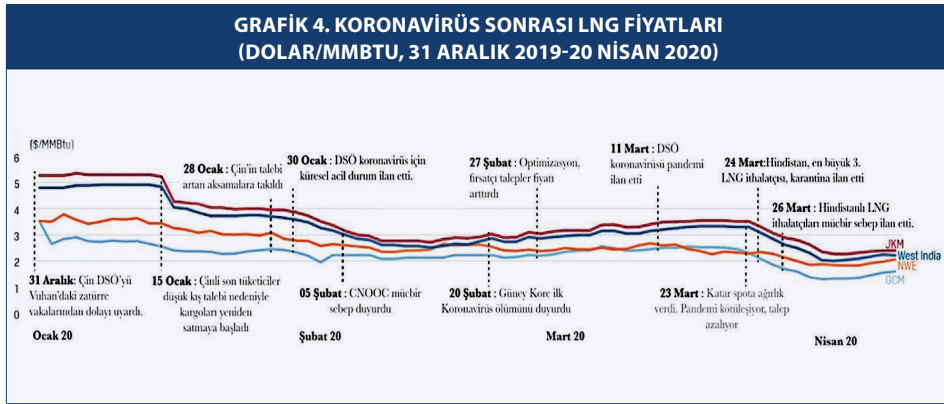
LNG söz konusu olduğunda fiyatlar üzerinde belirleyici etkiye sahip dört piyasadan söz edilebilir; (i) talebinin merkezinde uzunca bir süre Japonya'nın yer aldığı ve daha sonra yanına Çin'in eklendiği Asya piyasası (JKM), (ii) gelişmekte olan ekonomiler arasında ve küresel enerji talebinde ilk sıralarda yer alan Hindistan piyasası (West India), (iii) uzun yıllardır boru gazı kullanan ülkelerin arz güvenliklerini artırmak adına LNG'ye yöneldiği Avrupa piyasası (NWE), (iv) yarım asra yakın zamandır net enerji ithalatçısı olmasının ardından gerçekleştirdiği “kaya petrolü/gazı devrimi” (*shale revolution*) ile net doğal gaz ihracatçısı haline gelen Amerikan piyasası (GCM). Bilhassa ABD'nin geçirdiği dönüşüm oldukça önemlidir. Ülke “shale devrimi” ile birlikte dünyanın birçok yerine LNG ihraç etmeye başlamış ve en büyük LNG ihracatçısı olan Katar ile rekabet eder hale gelmiştir.¹⁴

12 Anna Shiryayevskaya ve Naureen S. Malik, “Gone are the Days of Easy Money in Global Natural Gas Trades”, Bloomberg, 23 Nisan 2020.

13 Eser Özdil, “Her Yerde Gaz Var”, ENERJİ IQ, 25 Eylül 2019.

14 Daniel Raimi, *The Fracking Debate: The Risks, Benefits and Uncertainties of the Shale Revolution*, (Columbia University Press, Columbia: 2017).

Koronavirüs salgınıyla birlikte oluşan koşullarda petrol talebine benzer şekilde doğal gaz talebinde de azalma gözlemlenmektedir. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede gaz talebi azalan üretim ve elektrik talebi ile birlikte yavaşlamıştır. Bu durum halihazırda arz fazlalığının görüldüğü piyasalarda fiyatları aşağı yönlü daha sert baskılamaktadır. Gerileyen fiyatları fırsat bilerek LNG alımlarını artıran depolarını ucuz doğal gaz ile dolduran ülkeler de vardır. Belçika, İngiltere, İspanya ve Türkiye sırasıyla LNG talebinin arttığı ülkeler arasında yer almaktadır. Buna karşılık Cezayir ve Trinidad Tobago gibi uzunca bir süredir LNG ihraç eden ülkelerin arzı ortaya çıkan olumsuz koşullar nedeniyle azalsa da ABD'nin arzının yüzde 87 oranında artması ve Asya piyasasında talebin eksilere düşmesi fiyatlarıdaki gerilemeyi engelleyememektedir (Grafik 2).¹⁵

Kaynak: S&P Global-Platts

Gelinen noktada 24 Nisan'da piyasalardaki LNG fiyatları şimdiye dek görülmemiş oranda düşük seyretmiştir. Arz fazlası nedeniyle 2019'un dördüncü çeyreğinde 3-4 dolar/MMBtu seviyesine gerileyen LNG 24 Nisan'da Asya piyasasında 1,94 dolar/MMBtu, Avrupa piyasasında 1,70 dolar/MMBtu ve Amerikan piyasalarında 1,80 dolar/MMBtu'dan işlem görmüştür.¹⁶

Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülke tarafından halen kullanılan kömür koronavirüs salgınından etkilenen bir diğer enerji kaynağıdır. Dünyanın en büyük kömür ithalatçılarından Çin ve Hindistan'daki ekonomik durgunluk başlı başına talepte daralmaya neden olmaktadır. En çok kömür ihraç eden ülkeler arasında yer alan Endonezya ve Avustralya'da virüsün yayılmasına karşı önlem amaçlı madenlerin kapatılması ise kömür arzını da olumsuz etkile-

¹⁵ "Global LNG Markets Brace for Unprecedented Shock in 2020 on COVID-19", S&P Global Platts, 22 Nisan 2020.

¹⁶ "Costly Henry Hub", Bloomberg, 24 Nisan 2020.

mektedir.¹⁷ Buna rağmen kömür piyasalarında da arz fazlası söz konusudur. Koronavirüsün etkisiyle talebin de daralması sonucunda spot piyasalarda 1 Ocak 2020'de 69 dolar/ton olan kömür fiyatı en son 27 Mart'ta 70 dolar/ton seviyesine yükselmiş ve o tarihten itibaren düşüş trendinde kalmıştır. 1 Mayıs tarihli kömür fiyatı 53,2 dolar olarak kayıtlara geçmiştir.¹⁸

TABLO 3. KARŞILAŞTIRMALI ENERJİ FİYATLARI (2019-2020)							
Emtia	Birim	Aylık ortalama			% Değişiklik Nisan 20/Mart 20	Sene başından beri	
		Şubat 20	Mart 20	Nisan 20		2019	2020
Enerji*		65,0	42,1	29,4	-30,2	78,8	52,7
Kömür, Avustralya	US\$/mt	67,6	66,7	58,6	-12,3	93,5	65,6
Ham petrol, ortalama	US\$/b	53,3	32,2	21,0	-34,7	62,5	42,1
Doğal gaz, Amerika	US\$/mbtu	1,9	1,8	1,7	-3,0	2,8	1,9
Doğal gaz, Avrupa	US\$/mbtu	2,9	2,7	2,1	-22,0	5,8	2,8

Kaynak: MOMR May 2020, OPEC

Petrol ve doğal gaz fiyatlarında görülen yüksek orandaki dalgalanmalar ve kömürün en fazla karbon salınımına neden olan fosil yakıt olması koronavirüs salgınına yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımları hızlandırma fırsatı olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ancak üretim sektöründe çok sayıdaki alan gibi yenilenebilir enerji teknolojileri üretimi de koronavirüs salgınından olumsuz şekilde etkilenmektedir. Dünyanın en büyük güneş paneli üreticisi ve yenilenebilir enerji alanında en fazla yatırım yapan ülkesi Çin'dir. Çin'deki ekonomik durgunluk güneş paneli ve rüzgar türbini üretimini de olumsuz etkilemekte ve sektörün önde gelen birçok şirketinin küçülmeye gitmesine neden olmaktadır. Üretim yanı sıra kurulum ve lojistikte ortaya çıkan aksamalar tedarik zincirinin tümüyle etkilenmesine neden olmaktadır. Çok sayıda şirket yaşanan ekonomik zorluklar nedeniyle başta Asya Pasifik olmak üzere birçok bölgedeki projelerinin ertelendiğini ya da iptal edildiğini açıklamıştır. Bölgenin son beş yıldır artan küresel elektrik talebinin merkezinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda yenilenebilir enerji sektörünü de ciddi zorlukların beklediği söylenebilir.¹⁹ Son olarak fosil yakıtlarda görülen arz fazlası-talep eksikliği nedeniyle gerileyen fiyatlara karşılık yenilenebilir enerji teknolojilerinin üretim/kurulum maliyetlerinin görece yüksek sey-

17 Barış Sanlı ve Gökberk Bilgin, "Enerji Talebini Öldüren Bir Virüs: Koronavirüsün Etkileri", Bilkent Enerji Politikaları Araştırma Merkezi, (Şubat 2020).

18 "Commodities – Coal", Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/commodity/coal>, (Erişim tarihi: 2 Mayıs 2020).

19 "The Coronavirus is Hitting Renewable Energy Supply Chains and Factories, and Could Slow the Global Energy Transition", CNBC, 6 Nisan 2020.

retmesinin²⁰ koronavirüs salgını sonrasında da yenilenebilir enerji yatırımlarını olumsuz etkilemeye devam edeceği öngörülmektedir.

Gelinen noktada ekonomilerin yeniden faaliyete geçip enerji talebinin pandemi öncesi duruma dönebilmesi için koronavirüs salgınının tamamen aşılması gerekmektedir. Anlaşıldığı üzere pandeminin görüldüğü iki yüze yakın ülkede sağlık hizmetlerinin birbirinden oldukça farklı olması salgının ortadan kalkma hızını da doğrudan etkileyecektir. Ancak salgın hastalık ile birlikte bazı sektörlerde talebin tamamen ortadan kalkması da beklenmektedir. Karantina günlerinde evden çalışmaya geçen dünyanın birçok yerinden çok sayıda şirketin bu durumu “yeni normal” olarak benimseyerek çalışma sistemlerini değiştirmesi bazı iş kollarında enerji talebinin tamamen silinmesini beraberinde getirebilir. IMF tarafından 14 Nisan’da yapılan açıklamada da koronavirüs salgınının tüm dünyada Büyük Buhran benzeri ekonomik daralmaya neden olduğu ifade edilmiştir.²¹ Ayrıca ekonomik aktivitelerin normalleşmeye başlaması ile birlikte enerji talebinin artmaya başlayacağı bir gerçekse de bu dönemde petrol ve doğal gaz stoklarını artıran ülkelerin talep artışının küresel piyasalara daha geç yansıtacağı düşünülebilir. Enerji talebine ilişkin öngörülerde bütün bu değişkenleri göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

20 Bahattin Büyükşahin, “Petrol ve Doğal Gaz Piyasaları, Talep Analizi, Koronavirüs ve Ekonomik Sonuçları”, Bilkent Energy Policy Research Center, 23 Nisan 2020.

21 “The Great Lockdown: Worst Economic Downturn since the Great Depression”, IMF, 14 Nisan 2020.

KRİZİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ VE TÜRKİYE'NİN POLİTİKALARI

İsmail Kavaz

Araştırmacı, SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü

Koronavirüs (Covid-19) krizi tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de etkilerini göstermeye devam etmektedir. Ulaşımın turizme, ticaretten enerji sektörüne kadar birçok alanda salgının olumsuz sonuçları derinden hissedilmektedir. Dolayısıyla yaşanan kriz ortamı arz-talep dengesinde istikrarsız bir yapının oluşmasına neden olmaktadır.

Enerji, bu süreçte en fazla gündeme gelen sektörlerin başında yer almaktadır. İlk olarak küresel petrol fiyatlarında yaşanan ani ve sert düşüşlerin ardından OPEC'in arz kısıtlamasına gitmesiyle önce piyasa bir istikrara kavuşmuş gibi görünse de kısa süre sonra fiyatlarda yeniden dalgalanma söz konusu olmuştur.

Bu süreci iki yönüyle ele almakta fayda vardır. Öncelikle söz konusu fiyat hareketlerinin petrol üreten ülkeler bakımından incelenmesi gerekmektedir. Kaynak sahibi ülkeler bu fiyat hareketlerinden önemli oranda zarara uğrarken piyasaya hakim olmak adına ciddi bir rekabet içerisindedir. İkinci olarak ise bu fiyat düşüşlerinin fosil yakıt kullanımında dış tedarikçilere bağımlı ülkeler açısından ne gibi sonuçlar doğurduğu ve ileride bu sürecin nasıl gelişeceği analiz edilmelidir.

Türkiye özellikle petrol ve doğal gazda ithal kaynak bağımlısı bir ülke konumundadır. Piyasadaki petrol fiyatlarının düşüklüğü Türkiye'nin enerji harcamalarını azaltmasından dolayı ilk etapta ülkenin lehine bir durumu işa-

ret etmektedir. Ayrıca küresel petrol ve doğal gaz fiyatlarının birlikte hareket etmesi Türkiye gibi gerek elektrik üretimi gerekse ısınmada yoğun şekilde doğal gaz tüketimi gerçekleştiren bir ülke açısından olumludur. Türkiye'nin ithal ettiği doğal gazın büyük çoğunluğu boru hatları vasıtasıyla satın alınmaktadır. Bu ticaret de uzun vadeli kontratlara dayandığından çok kısa vadede fiyat hareketlerinden fazla etkilenmemektedir. Bunun yanında Türkiye spot piyasa fiyatları üzerinden sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithalatı da gerçekleştirmektedir. Türkiye'nin LNG satın aldığı ülkelerin bu süreçte bir yandan zarara uğramamak diğer yandan ise mevcut pazar paylarını kaybetmemek adına atacağı adımlar son derece önemlidir.

Düşük fiyatlar kısa vadede satış yapan ülkelerin aleyhine, satın alan ülkelerin ise lehine bir durum oluşturmaktadır. Ancak uzun vadede piyasanın yeniden istikrara kavuşabilmesi adına özellikle kaynakları ihraç eden ülkelerin tedbir almaları beklenmektedir. Böylece piyasalara yeniden bir güven gelecek ve Türkiye gibi ithal kaynak bağımlısı ülkeler önünü görebilecektir.

Türkiye, enerji piyasalarıyla ilgili öngörülerin pek de tutarlı olmadığı bu dönemde süreci en az hasarla atlama için birtakım tedbirler almaktadır. Nisan 2017'de kamuoyu ile paylaşılan Milli Enerji ve Maden Politikası kapsamındaki faaliyetlere son üç yıldır aralıksız devam edilmektedir. Önceliği yerleşme ve enerji arz güvenliği olan söz konusu politikanın belli bir seviyeye gelmesi Türkiye'nin elini güçlendirmektedir. Hele ki bu dönemde küresel enerji sistemi tam bir darboğazın içerisine girmişken Türkiye'nin özellikle elektrik üretiminde yerli ve yenilenebilir kaynakların kullanım oranlarını ciddi seviyede artırmış olması ülkeye önemli bir avantaj sağlamaktadır. Buna rağmen küresel enerji sistemine entegre bir yapıda bulunan Türkiye enerji sektörü ister istemez birtakım olumsuzluklarla yüzleşmektedir.

KRİZİN TÜRKİYE'NİN ENERJİ PİYASALARINA ETKİLERİ

Koronavirüs krizinin ülkelerin enerji piyasalarını derinden etkilediği açık bir şekilde görülmektedir. Türkiye'de ise söz konusu olumsuz etki birçok Batı ülkesine göre daha yatay bir seyir izlemektedir. Bilindiği üzere salgının enerji tüketimi anlamında ilk olarak etkisini gösterdiği sektörler turizm, ticaret, sanayi ve ulaşım olmuştur. Özellikle petrol ve elektrik tüketim miktarlarındaki azalmalar genel ekonomik durum hakkında ipuçları vermektedir.

Türkiye'de ulaşım sektörü içerisinde özellikle hava ve kara yolu taşımacılığının sektöre uğraması ile bu sektörlerde faaliyet gösteren firmaların karları düş-

müş, maliyetleri ise önemli ölçüde artmıştır. Bununla beraber sanayi ve hizmet sektörlerindeki enerji kullanım miktarlarında ciddi azalmalar dikkat çekmektedir. Bu süreçte enerji tüketiminin azalması direkt olarak arz tarafını da etkilemektedir. Dolayısıyla enerji piyasalarında nasıl bir değişimin yaşandığı ve ilerleyen dönemlerde bu değişimin Türkiye açısından ne gibi sonuçlar doğuracağı sektörün üzerinde tartıştığı konuların başında yer almaktadır.

Genel enerji tüketimi dünyada olduğu gibi Türkiye'de de azalma eğilimi içerisindedir. Bu durumun fiyatlar üzerindeki etkileri kaçınılmazdır. Özellikle küresel petrol fiyatlarında yaşanan düşüş sonrasında orta ve uzun vadede yukarı yönlü hareketlerin beklenmesi bu alanda bazı fırsatları beraberinde getirmektedir. Petrol fiyatları bu seviyede Türkiye'nin ulusal stok miktarını artırmak için kapasite boşluğu kadar ilave petrol ithalatı yapması mantıklı bir seçenek olarak görünmektedir. Güncel olarak Türkiye'deki depolama tesislerinin doluluk oranlarıyla ilgili çok net bir bilgi verilmesi zor olsa da bazı çıkarımlar yapmak mümkündür.

Türkiye'nin mevcut ham petrol stok kapasitesi yaklaşık 15 milyon ton olarak tahmin edilmektedir.¹ Bununla birlikte Türkiye'nin G20 ülkesi olması nedeniyle 60 günlük net tüketimi veya 90 günlük net ithalatı kadar stratejik rezerv tutma yükümlülüğü bulunmaktadır. 2019 verileri incelendiğinde Türkiye'nin toplam ham petrol ithalatının 31 milyon 73 bin 819 ton olduğu görülmektedir.² Buradan hareketle 90 günlük net ithalat miktarı 7 milyon 662 bin 37 ton olarak bulunmaktadır. 2019'da yapılan stok miktarı ise 6 milyon 206 bin ton seviyesinde gerçekleşmiştir. Yani Türkiye 2019 sonu itibarıyla zorunlu stok miktarının yüzde 80'inin üzerine ulaşmıştır. Öte yandan son dönemde petrol piyasasında yaşanan gelişmelerle birlikte Türkiye'nin 15 milyon ton olarak hesaplanan ham petrol depolama kapasitesini ulusal ve uluslararası mevzuatın elverdiği ölçüde kullanması beklenmektedir.

Türkiye'nin son beş yıllık ham petrol ithalat rakamları incelendiğinde ise ilk üç aylık periyotlar bakımından en fazla dış alımın 2020'de yapıldığı görülmektedir (Tablo 1). Bu verilerden anlaşılmaktadır ki küresel piyasalarda fiyatlar düşük seviyede Türkiye ham petrol ithalatını artırma ve piyasadaki ucuz petrol toplama politikasını uygulamaktadır. Bununla beraber Türkiye'nin bu dönemki enerji faturasında yaşanan azalmalar dikkat çekmektedir. Geçen yılın ilk çeyreğinde 11

1 Nuran Erkul Kaya ve Övünç Kutlu, "Petrolde Tüketim ve Fiyatlar Düştü, Stoklardaki Doluluk Yüzde 80'i Aştı", Anadolu Ajansı, 15 Nisan 2020.

2 "Petrol Piyasası Sektör Raporları", Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK), <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-104/petrolaylik-sektor-raporu>, (Erişim tarihi: 4 Mayıs 2020).

milyar 36 milyon dolar olarak gerçekleşen enerji ithalatı 2020'nin Ocak-Mart döneminde yüzde 9,6 oranında azalarak 9 milyar 980 milyona gerilemiştir.³

TABLO 1. TÜRKİYE'NİN OCAK-MART DÖNEMİ HAM PETROL İTHALATI (2016-2020, MİLYON TON)			
	Ocak	Şubat	Mart
2016	1,91	1,91	1,66
2017	2,37	1,72	2,10
2018	1,47	1,31	1,34
2019	2,18	2,34	2,50
2020	2,68	2,33	2,69

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri

Diğer birçok sektör gibi yenilenebilir enerji sektörü de bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Özellikle güneş ve rüzgar enerjisi santralleri (GES ve RES) alanındaki faaliyetler koronavirüs salgını ile beraber tedarik zincirinin kırılmasından dolayı sekteye uğramıştır. Bilindiği üzere güneş enerjisi ekipmanlarının üretiminde başı çeken Çin'deki olumsuz gelişmeler üretimde gecikmeler yaşanmasını beraberinde getirmektedir. Aynı şekilde rüzgar türbinleri üretiminde tedarik zincirinin çoğunlukla Avrupa ve Çin üzerinde yoğunlaşması ve buralarda devam eden salgın nedeniyle üretimde ciddi gecikmeler yaşanması Türkiye'de devam eden projelerin yavaşlamasına ve hatta durmasına yol açmaktadır. Bu süreçte sektör Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması⁴ (YEKDEM) süresinin 2020 sonu itibarıyla dolması nedeniyle bu sürenin uzatılmasını talep etmektedir. Aksi takdirde bu yıl sonunda devreye girmesi planlanan birçok projenin zamanında tamamlanmamasıyla birlikte sektörde yer alan firmaların zarara uğrayacakları dile getirilmektedir. Ayrıca yine küresel ekonomik istikrarsızlıktan dolayı ABD dolarının Türk lirası karşısında aşırı değer kazanması nedeniyle yenilenebilir enerji projelerinin finansmanında sıkıntılar yaşanabilecektir.

YEKDEM kapsamında bu yıl sonunda devreye girmesi planlanan santraller için mücbir sebep kaynaklı gecikmelerin değerlendirilmesi ve bu tarihin ötelenmesi adına çalışmalar devam etmektedir. Bununla beraber sektörde yer alan

3 "Dış Ticaret İstatistikleri-Fasillara Göre İthalat", Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020).

4 YEKDEM, Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik enerjisi üretimine yapılacak yatırımlar hakkında minimum fiyat uygulaması ve on yıl süreyle belirli bir fiyat üzerinden alım garantisi sunarak yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı enerji üretimini desteklemesi adına kurulan mekanizmadır.

firmaların zarara uğramamaları adına söz konusu projelerde hükümet garantisi ve ödemelerin yeniden düzenlenmesi gerekebilir. Bu doğrultuda 4 Nisan 2020'de *Resmi Gazete*'de yayımlanan Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK) kurul kararı ile belirli şartları taşıyan lisanslı ve lisanssız elektrik üretim yatırımları için üç aylık süre uzatım kararı verilmiştir.⁵ Ancak bu karar YEKDEM'i kapsamamaktadır. Dolayısıyla YEKDEM çerçevesinde gerekli düzenlemelerin yapılması ve söz konusu destek mekanizmasından yararlanabilmek için santrallerin işletmeye alınması gereken son tarih olan 31 Aralık 2020'nin makul süre ile ertelenmesi yerinde bir karar olacaktır.

Salgın döneminde tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özellikle elektrik tüketiminde bir azalma söz konusudur. Bunun başlıca sebebi olarak ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlama gösterilmektedir. Söz konusu durumu daha iyi anlamak adına elektrik tüketim verilerini geçmiş dönemlerle karşılaştırmalı olarak incelemekte yarar vardır.

Seçili Avrupa ülkeleri ile Türkiye'nin 2019 ve 2020 elektrik tüketim verileri haftalık bazda incelendiğinde Türkiye'nin elektrik tüketim verilerinde ve dolayısıyla ekonomik aktivitelerinde Avrupa'dan daha iyi bir konumda olduğu göze çarpmaktadır (Tablo 2). Salgının Avrupa'da etkisini önemli ölçüde göstermeye başladığı Mart'tan sonra İtalya, İspanya, Belçika ve Portekiz'in elektrik tüketim miktarlarında bir yıl önceki seviyelere göre ciddi azalmalar dikkat çekmektedir.⁶ Nisan'da ise İngiltere ve Fransa'nın elektrik tüketimleri önemli miktarda düşmüştür. Mayıs ile birlikte (9 ve 10. haftalar) Avusturya ve Belçika'da bir miktar iyileşme görülse de Avrupa'nın genelinde yaşanan düşüş devam etmektedir.

Aynı dönemde Türkiye'de ise Mart'ta genel olarak geçen yıla göre daha fazla elektrik tüketimi gerçekleştirilirken salgının yayılma hızının ülkede artmasıyla birlikte Nisan'da önemli düşüşler yaşanmıştır.⁷ Son dönemde yeniden toparlanma süreci başlasa da özellikle Mayıs ayının sonlarına doğru Türkiye'nin elektrik tüketiminde ciddi düşüşler göze çarpmaktadır. Ancak Türkiye'deki durumun Avrupa'nın birçok ülkesine göre daha iyi bir seviyede olduğu söylenebilir.

5 "Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu 9276 Numaralı Kurul Kararı", Sayı: 31089, *Resmi Gazete*, 4 Nisan 2020.

6 "Covid-19 Crisis: Electricity Demand as a Real-Time Indicator", Bruegel, <https://www.bruegel.org/2020/03/covid-19-crisis-electricity-demand-as-a-real-time-indicator>, (Erişim tarihi: 10 Haziran 2020).

7 "Yük Tevzi Bilgi Sistemi-Günlük İstatistikler", Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi (TEİAŞ), https://ytbsbilgi.teias.gov.tr/ytbsbilgi/frm_istatistikler.jsf, (Erişim tarihi: 10 Haziran 2020).

TABLO 2. SEÇİLİ ÜLKELERİN ELEKTRİK TÜKETİMLERİNDE 2019 VE 2020 KARŞILAŞTIRMASI (MART-NİSAN-MAYIS, YÜZDE DEĞİŞİM)*

Hafta Ülke	Hafta												
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
İtalya	+1	-6	-21	-30	-35	-30	-28	-15	-15	-15	-12	-13	-13
İspanya	+2	+1	-9	-15	-24	-25	-11	-12	-15	-15	-12	-13	-8
Belçika	-2	-4	-9	-20	-18	-16	-21	-14	-12	-11	-12	-7	-4
Avusturya	-3	-1	-6	-21	-20	-12	-15	-17	-10	-12	-14	-14	-14
Fransa	+3	+2	-9	-21	-18	-10	-22	-7	-13	-10	-18	-10	-4
Portekiz	+13	+3	-4	-14	-14	-17	-16	-12	-16	-11	-19	-13	-9
İngiltere	-3	-2	+1	-14	-13	-11	-19	-20	-17	-16	-19	-12	-15
Almanya	-3	1	-1	-9	-12	-7	-13	-9	-7	-15	-10	-14	-9
Türkiye	+0,6	-0,5	+10,2	-5,5	-10,5	-14,9	-18,7	-13,5	-9,4	-9,3	-10,5	-13,7	-29,1

Kaynak: Bruegel ve TEİAŞ

*Tablo hafta içi elektrik tüketim verileri dikkate alınarak oluşturulmuştur. 2019 ile 2020 tüketimleri her iki yılın aynı haftası dikkate alınarak karşılaştırılmıştır.

Hemen hemen tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de elektrik tüketiminde görülen azalmanın sebebini sorgulamak adına sektörel elektrik tüketim verilerinin analiz edilmesi yerinde olacaktır. Geçtiğimiz iki yılın elektrik tüketiminin tüketici türlerine göre dağılımı incelendiğinde Türkiye’de kullanılan toplam elektriğin yaklaşık yüzde 70’inin sanayi ve ticarethane alanlarına ait olduğu görülmektedir.⁸ Konutlarda tüketilen elektrik ise yüzde 25 seviyesindedir. Söz konusu oranlar dünyada da benzer bir dağılım göstermektedir. Yani tüketilen elektriğin büyük kısmı sanayi ve ticaret sektörlerinde kullanılmaktadır. Bu yönüyle incelendiğinde birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de salgın nedeniyle sanayi ve ticaret faaliyetlerindeki azalmalar sonucunda toplam elektrik tüketiminde aşağı yönlü bir eğilim gözlemlenmektedir. Bunun yanında dünyada yaklaşık 3 milyar ve Türkiye’de de 35 milyondan fazla insan evlerinde kalmak zorunda olduğundan konutlardaki elektrik tüketim miktarlarında artış yaşanmaktadır. Ancak evlerde kullanılan elektrik oranı genel tüketimin dörtte birine karşılık geldiğinden dolayı toplam tüketim miktarında büyük bir değişikliğe neden olmamaktadır.

Enerji tüketim verilerinin düşmesinde ayrıca hükümetin salgınla mücadele noktasında almış olduğu birtakım tedbirlerin etkisi bulunmaktadır. Türkiye’de

⁸ “Elektrik Piyasası Aylık ve Yıllık Sektör Raporları”, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK), <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-24-3/elektrikyillik-sektor-raporu>, (Erişim tarihi: 26 Nisan 2020).

enerji tüketiminin azalması bağlamında alınan önlemlerden ilki 3 Şubat'ta Çin ile Türkiye arasındaki uçak seferlerinin tamamen durdurulmasıdır. Ardından 23 Şubat'ta Türkiye-İran sınırı kapatılarak İran'la olan uçuşlar tek taraflı olarak askıya alınmıştır. 29 Şubat'ta ise İtalya, Güney Kore ve Irak ile uçuşların karşılıklı olarak durdurulması kararı yürürlüğe girmiştir.

Türkiye'de ilk resmi koronavirüs vakasının açıklandığı 11 Mart 2020'den sonra tedbirlerin kapsamı genişletilmeye başlanmıştır. Bu süreçte öncelikle spor müsabakalarının seyircisiz oynanması, yurt dışına çıkışların kısıtlanması, eğitim faaliyetlerine ara verilmesi ve birçok Avrupa ülkesiyle uçuşların çift yönlü durdurulması ile ilgili kararlar uygulamaya koyulmuştur. Ardından hizmet sektöründeki birçok işletmenin kapanması ve kamu çalışanları için uzaktan çalışma uygulamaları yürürlüğe girmiştir. Son olarak ise önce kısıtlama getirilen şehirler arası toplu taşıma araçlarının faaliyetleri geçici süreliğine askıya alınmış ve 30 büyükşehir ile Zonguldak iline giriş-çıkışların durdurulduğu açıklanmıştır.

Burada bahsedilen tedbir uygulamaları ülkenin genel enerji tüketimi ile birbir ilişkilidir. Türkiye'de salgının kontrol altına alınması ile birlikte özellikle elektrik talebinde bir artış beklenebilir. Ancak ilerleyen dönemde küresel salgının nasıl bir seyir izleyeceği de son derece önemlidir. Türkiye'de ekonomik faaliyetler normalleşse bile yoğun bir şekilde ihracat yapılan ülkelerdeki problemin devam etmesi durumunda sanayi üretimi ve dolayısıyla elektrik tüketimindeki düşüşün devam etmesi olası görünmektedir.

KRİZİN TÜRKİYE'DEKİ ENERJİ FİYATLARI ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

Koronavirüs salgını döneminde Türkiye'deki enerji fiyatları genel olarak değerlendirildiğinde özellikle Şubat ve Mart aylarında önemli düşüşler yaşandığı görülmektedir (Tablo 3). Enerji enflasyonu olarak tanımlanan bu verilere göre Ocak'ta aylık yüzde 1,11 oranında artan fiyatlar Şubat'la birlikte azalma eğilimine girmiş, Mart'ta yüzde 3,12 ve Nisan'da yüzde 4,99 oranında gerilemiştir.⁹ Mart ve Nisan enerji fiyatlarında yaşanan azalmanın en önemli sebebi salgın nedeniyle petrol fiyatlarında yaşanan sert düşüş olsa da Türk lirasının dolar karşısında değer kaybetmesi de bu azalmanın sınırlı düzeyde kalmasına yol açmıştır. Yıllık bazda fiyat hareketlerine bakıldığında ise yine Ocak'tan itibaren azalma eğiliminin söz konu-

⁹ "Aylık Fiyat Gelişmeleri Raporları", Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/Raporlar/Aylık+Fiyat+Gelisimleri>, (Erişim tarihi: 10 Haziran 2020).

su olduğu ve Nisan'da en belirgin düşüşün gerçekleştiği görülmektedir. Mayıs'ta ise salgının diğer aylara göre etkisi azaldığından fiyatlarda aylık ve yıllık bazda bir yükselme yaşanmıştır. Söz konusu artış küresel petrol fiyatlarının yükselmesine paralel olarak gerçekleşmiştir.

TABLO 3. TÜRKİYE'DEKİ ENERJİ FİYATLARINDA YAŞANAN DEĞİŞİM (YÜZDE)									
Ocak 2020		Şubat 2020		Mart 2020		Nisan 2020		Mayıs 2020	
Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık	Aylık	Yıllık
1,11	17,14	-0,63	15,54	-3,12	9,81	-4,99	3,30	2,13	5,23

Kaynak: Merkez Bankası Aylık Fiyat Gelişimleri Raporu

Koronavirüs krizinin Türkiye'deki enerji fiyatları üzerindeki en hissedilir etkisi kuşkusuz akaryakıt alanında gerçekleşmektedir. 2020 başında 6,98 TL olan benzin ve 6,51 TL olan motorin litre fiyatları sırasıyla 4,81 TL ve 4,77 TL ile dip seviyeleri gördükten sonra yeniden yükselmeye başlamıştır. Geline nokta itibarıyla benzin ve motorin litre fiyatları sırasıyla 6,07 ve 5,64 TL düzeyine ulaşmıştır (Tablo 4).¹⁰ Küresel piyasalarda son dönemde bir miktar toparlanma olmasına rağmen genel olarak düşme eğiliminde olan petrol fiyatları Türkiye'deki perakende akaryakıt fiyatlarına yansımaktadır. Dolayısıyla genel seyre paralel olarak ülkemizde de benzin ve motorin fiyatları azalma eğilimindedir.

TABLO 4. TÜRKİYE'DEKİ AKARYAKIT POMPA SATIŞ FİYATLARI (OCAK-MAYIS 2020, LİTRE/TL)		
Tarih	Kurşunsuz Benzin 95 Oktan	Motorin
1 Ocak	6,98	6,51
16 Ocak	6,99	6,52
31 Ocak	6,67	6,33
25 Şubat	6,83	6,31
29 Şubat	6,40	6,01
1 Mart	6,50	6,12
3 Mart	6,57	6,19
11 Mart	5,98	5,64
14 Mart	5,47	5,64
17 Mart	5,54	5,64

10 "Akaryakıt Fiyatları Listesi", Enerji Piyasaları Düzenleme Kurumu (EPDK), <https://www.epdk.org.tr/Detay/Icerik/3-0-158/akaryakitfiyat>, (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2020).

18 Mart	5,33	5,65
19 Mart	5,30	5,38
20 Mart	5,14	5,18
21 Mart	5,18	5,31
25 Mart	4,96	5,31
26 Mart	5,03	5,30
28 Mart	5,14	5,30
31 Mart	5,08	5,36
1 Nisan	4,97	5,28
2 Nisan	5,05	5,28
3 Nisan	4,92	5,28
4 Nisan	5,11	5,28
7 Nisan	5,26	5,29
8 Nisan	5,22	5,29
9 Nisan	5,22	5,44
10 Nisan	5,09	5,35
11 Nisan	5,09	5,28
17 Nisan	5,09	5,07
18 Nisan	5,24	5,17
21 Nisan	5,19	5,17
22 Nisan	5,13	5,18
23 Nisan	4,81	4,77
25 Nisan	5,10	4,77
28 Nisan	5,01	4,77
1 Mayıs	5,18	4,77
5 Mayıs	5,25	4,97
7 Mayıs	5,50	5,21
9 Mayıs	5,65	5,27
15 Mayıs	5,40	5,15
21 Mayıs	5,82	5,47
4 Haziran	5,72	5,34
10 Haziran	6,07	5,64

Kaynak: EPDK

* EPDK'nın yayımladığı en yüksek işlem hacmine sahip sekiz akaryakıt firmasına ait fiyatlardır.

** Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran için fiyatların değiştiği tarihler dikkate alınmıştır.

Akaryakıt fiyatlarında genel seyir bu şekilde iken EPDK'nın 26 Mart 2020'de yapmış olduğu kurul toplantısı sonucunda elektrik fiyatlarına Nisan, Mayıs ve

Haziran aylarını kapsayacak şekilde gelecek üç ay boyunca zam yapılmayacağı açıklanmıştır.¹¹ Bu durum enerji enflasyonundaki artışı bir miktar yavaşlatırken petrol fiyatlarında yaşanan aşağı yönlü hareketler Türkiye'deki genel enerji fiyatlarını düşürmektedir.

Bununla beraber bilindiği üzere Türkiye'nin ithal ettiği doğal gaz küresel petrol fiyatlarına endeksli bir şekilde değişim göstermektedir. Bu nedenle petrol fiyatlarındaki düşüşün belli bir gecikme ile doğal gaz fiyatlarına yansması beklenmektedir. Koronavirüs salgınının beraberinde getirdiği olumsuz sonuçlar karşısında EPDK 2020'nin Nisan-Aralık dönemi için YEKDEM maliyetlerinde bir güncelleme yaptığını açıklamıştır. Söz konusu maliyetler üretilen elektriğin elektrik tedarik şirketlerine megawatt saat (MWh) bazlı birim maliyetidir. Buna göre EPDK bir önceki yılın maliyet miktarının bu yıl yaklaşık yüzde 10 oranında artacağını öngörmektedir (Tablo 5).

TABLO 5. YEKDEM MALİYETLERİ (2019-2020)			
2019	YEKDEM Birim Ek Maliyet (Referans Fiyat, TL/MWh)	2020	YEKDEM Birim Ek Maliyet (Referans Fiyat, TL/MWh)
Nisan	110,66	Nisan	121,02
Mayıs	109,99	Mayıs	128,66
Haziran	98,41	Haziran	106,82
Temmuz	93,96	Temmuz	100,67
Ağustos	94,96	Ağustos	105,91
Eylül	81,83	Eylül	90,70
Ekim	87,89	Ekim	92,25
Kasım	79,27	Kasım	88,51
Aralık	73,25	Aralık	90,10

Kaynak: EPDK

Ancak EPDK'nın 16 Nisan ve 21 Mayıs 2020 tarihli toplantılarında Nisan ve Mayıs aylarına ait maliyetler yeniden revize edilerek sırasıyla 228,12 TL/MWh ve 216,89 TL/MWh olarak açıklanmıştır.¹² Başka bir ifadeyle 2020 için tahmin edilen maliyetler yaklaşık iki kat artmıştır. Söz konusu maliyetlerin bu denli artmasının altındaki başlıca neden olarak dolar kurunun bu dönemde giderek yükselmesi gösterilebilir. Elbette bu maliyetlerin gelecek dönemlerde nihai tüketiciye yansı-

¹¹ "Elektriğe 3 Ay Zam Yok", NTV, 26 Mart 2020.

¹² "Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu 9311 ve 9362 Numaralı Kurul Kararları", Sayı: 31103 ve 31143, *Resmî Gazete*, 18 Nisan 2020 ve 22 Mayıs 2020.

maları olacaktır. Diğer bir ifadeyle yaz döneminden sonra elektrik fiyatlarında bir miktar artış yaşanması olası görünmektedir.

TÜRKİYE'DEKİ ENERJİ PİYASALARINI BEKLEYEN FIRSATLAR VE RİSKLER

Türkiye bilindiği üzere fosil yakıtlarda dış tedarikçilere bağımlı bir yapıdadır. Bu bağımlılık petrolde yaklaşık yüzde 93, doğal gazda ise yüzde 99 seviyesindedir. Bu durumun enerji harcamalarına yansımaları ise küresel fiyatlardaki değişimlere paralel olarak yıllık 45-50 milyar dolar civarındadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan salgın sonucunda küresel petrol fiyatlarının azalması ile Türkiye'nin enerji faturasında da bir düşüş meydana geleceği açıktır. Öte yandan petrol fiyatlarındaki azalma ile dünya ekonomisinin kötüye gitmesi arasında bir paralellik olduğu gerçeği ışığında küresel sistemle bütünleşmiş bir yapıda olan Türkiye açısından bu durumun sürdürülebilirliği tartışma konusudur. Dolayısıyla fosil yakıtlarda ithal bağımlılığı olan Türkiye'nin fiyatlardaki azalma neticesinde kısa vadede avantaj sağlamasının yanında uzun vadede bu durumun genel ekonomik yapı açısından risk oluşturduğu söylenebilir.

Bugünkü durum itibarıyla Türkiye'nin genel enerji tüketimindeki azalmanın birtakım olumlu sonuçları da bulunmaktadır. Özellikle fosil yakıt tüketimindeki düşüşün sonucu olarak ülkedeki karbon salınım miktarı azalmaktadır. Bu da çevre kirliliği ve insan sağlığı açısından Türkiye'nin lehine gelişen bir süreç olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla temiz enerji kaynakları ile elektrik üretiminin bu dönemde desteklenmesi gelecekte Türkiye'ye önemli avantajlar sağlayacaktır.

Türkiye'nin kriz sürecinde toplam elektrik tüketimindeki azalma miktarları bakımından birçok Avrupa ülkesiyle kıyaslandığında daha iyi bir durumda olduğu anlaşılmaktadır. Bunun başlıca sebebi olarak salgının Türkiye'ye Avrupa'dan daha geç ulaşması gösterilebilir. Ayrıca birçok Avrupa ülkesi salgına hazırlıksız yakalanmıştır. Türkiye'de ise gerek salgın öncesinde gerekse koronavirüs tehdidinin ülkede baş göstermesinin ardından alınan tedbirler sonucunda bu süreç birçok ülkeye göre daha başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Buradaki en önemli risk unsuru olarak Türkiye'nin yoğun bir şekilde dış ticaret faaliyeti yürüttüğü Avrupa ülkelerinde krizin derinleşmesi neticesinde ekonomik faaliyetlerin durma noktasına gelmesi gösterilebilir. Ayrıca sanayi üretiminin azalması da bu durumu tetiklemektedir. İlerleyen süreçte gerçekleşecek küresel ekonomik toparlanmanın hızına göre Türkiye'deki enerji piyasaları da pozisyon alacaktır.

Türkiye’de bir yandan küresel piyasalar diğer yandan bu süreçte ülkedeki uluslararası enerji projelerinin durumu takip edilmektedir. Söz konusu enerji projeleri Türkiye açısından birer referans niteliğindedir. Başta TANAP ve TürkAkım olmak üzere enerjide merkez ülke olma adına hayata geçirilen projelere ek olarak ülkenin enerji profilinin zenginleştirilmesinde önemli bir yeri olan Akkuyu Nükleer Güç Santrali (NGS) projesi Türkiye açısından oldukça kritik öneme sahiptir.

Akkuyu NGS inşaatında salgın krizine rağmen çalışmalar devam etmektedir. Bu süreçte gerekli tedbirlerin alınması ile birlikte çalışmalarda önemli bir ilerleme katedilerek tesisin atom çekirdeği inşasının tamamlanması aşamasına gelinmiştir.¹³ Bir diğer önemli proje olan TANAP’ta ise salgın sürecinde olumsuz bir durum yaşanmamıştır. Halihazırda önce Türkiye’ye ve buradan da Avrupa’ya gaz transferinin gerçekleştirildiği boru hattı sıkıntısız bir şekilde faaliyetini sürdürmektedir. Hatta TANAP’tan sorumlu olan şirket Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından salgınla mücadele amacıyla başlatılan “Milli Dayanışma Kampanyası”na 500 bin dolar tutarında bir bağışla katkı sağlamıştır.¹⁴ Bununla beraber 8 Ocak 2020’de açılışı yapılan TürkAkım doğal gaz boru hattının Türkiye ayağında bir problem yaşanmazken Bulgaristan güzergahının inşa çalışmalarının koronavirüs salgını nedeniyle gecikeceği öngörülmektedir.¹⁵ Genel durum bu şekilde iken söz konusu uluslararası projelerin faaliyetlerinde bir aksaklık yaşanmaması adına gerekli tedbirler hassasiyetle alınmaktadır.

Son olarak bu süreçte Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeler de Türkiye tarafından yakından takip edilmektedir. Türkiye bilindiği üzere bölgede iki sismik arama ve iki sondaj gemisiyle faaliyetlerine devam etmektedir. 31 Ocak itibarıyla Fatih ve Yavuz sondaj gemilerinin yanına üçüncü sondaj gemisi olan Kanuni eklenmiştir.¹⁶ Mart’ta Doğu Akdeniz’e ulaşan Kanuni sondaj gemisiyle beraber Türkiye Doğu Akdeniz’deki faaliyetlerini kararlılıkla sürdürmektedir. Bu süreçte Yunanistan’ın Türkiye ile Libya arasında imzalanan deniz yetki alanlarının sınırlandırmasına ilişkin anlaşmayı tanımadığını dile getirmesi bölgede tansiyonu yükseltmektedir. Türkiye ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) tek tarafı olarak ilan ettiği sözde münhasır ekonomik bölgede (MEB) faaliyetlerini sürdürmektedir.¹⁷

13 Berat Albayrak, Twitter, 8 Nisan 2020, <https://twitter.com/BeratAlbayrak>, (Erişim tarihi: 17 Nisan 2020).

14 Firdevs Yüksel, “TANAP’tan Milli Dayanışma Kampanyası’na 500 Bin Dolarlık Destek”, Anadolu Ajansı, 5 Nisan 2020.

15 “TürkAkım’da Korona Virüs Gecikmesi”, A Haber, 16 Nisan 2020.

16 “Sondaj Gemisi Kanuni Türkiye’de”, TRT Haber, 15 Mart 2020.

17 “Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nde ‘Yavuz’ Paniği”, *Hürriyet*, 20 Nisan 2020.

Diğer taraftan GKRY söz konusu MEB'de 2020 için yapılması planlanan sondaj çalışmalarının koronavirüs salgını nedeniyle gelecek yıla ertelendiğini bildirmiştir. Buna göre İtalyan Eni ve Fransız TOTAL şirketlerinin 6 numaralı parselde planladıkları sondaj ile Amerikan ExxonMobil şirketinin 10 numaralı parselde yapacağı çalışmaların en az bir yıl ötelendiği bilgisi kamuoyu ile paylaşılmıştır.¹⁸ Aslında bu durumun temel sebebi küresel petrol fiyatlarının bu denli düşük seyretmesi olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu seviyedeki petrol ve doğal gaz fiyatları ile uluslararası enerji şirketlerinin bölgede arama-sondaj yapmasının bir anlamı kalmamıştır. Daha doğrusu piyasa bu şekildeyken Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını çıkartmak karlı bir yatırım olma özelliğini kaybetmiştir.

Türkiye ise gelinen ortamda petrol ve doğal gaz keşfetmenin ötesinde bölgedeki hakimiyetini güçlendirmeye odaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle Türkiye bu süreçte hem sahada hem de masada ağırlığını hissettirmek adına Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerini sürdürmektedir.

18 "Rum Yönetiminin Sondaj Çalışmalarına COVID-19 Ertelemesi", TRT Haber, 14 Nisan 2020.

SONUÇ

Koronavirüsün yol açtığı salgın dünya ekonomisine ciddi bir darbe vurmuştur. Bu darbenin boyutlarının nereye kadar uzanacağını salgının bundan sonraki seyri belirleyecektir. Önce Çin'i etkisi altına alan salgının ikinci aşamada Avrupa'da ve ardından da ABD'de ciddi tahribata yol açtığı görülüyor. Koronavirüsün yayılmasını kontrol altına alma konusunda gerekli adımları atmamak konusunda isteksiz ve yetersiz kalan ülkelerdeki tahribatın çok daha büyük olduğu görülüyor. Koronavirüs nedeniyle yaşanan ölümler sıralamasında ilk üç sırayı ABD, Birleşik Krallık ve Brezilya'nın alması bu açıdan sürpriz değildir. İtalya, Fransa ve İspanya'daki can kayıplarının yüksek olması ise hem bu ülkelerin tedbirler konusunda geç kalmaları hem de sağlık altyapılarının yetersizliğinden kaynaklanmıştır. Salgını kontrol altına alma konusunda daha başarılı olan ülkeler ekonomik faaliyetlerini normalleştirme konusunda daha avantajlı olsalar da bu normalin salgın öncesi normale aynı olup olmayacağını ve ne kadar zaman alacağını yine salgının seyri belirleyecektir.

Salgın sırasında birçok ülkenin çok basit sağlık ürünlerini temin etme konusunda yaşadığı büyük sıkıntılar "kendi kendine yeterli olma" kavramını öne çıkarmıştır. Sadece maske, koruyucu elbise ya da solunum cihazı gibi ürünleri üretmek ve temin etmek değil aynı zamanda salgının panik alışverişleri tetiklemesi nedeniyle temel ihtiyaç malzemelerine erişim de en önemli konulardan biri haline gelmiştir.

Temel ihtiyaç maddeleri dendiğinde belki bu kriz sırasında çok gündeme gelmedi ama enerji açısından da kendi kendine yeterli olma konusu yaşanan krizden çıkarılması gereken en büyük dersler arasında yer alıyor. Ekonominin çarkları-

nı döndüren ve hayatın her alanında ihtiyaç duyulan enerji kaynaklarına erişimi zora sokan bir doğal afet ya da kriz söz konusu olsaydı hangi ülkeler bu krizi daha kolay atlattırdı? Bu soru özellikle enerji kaynakları açısından dışa bağımlı ülkelerin mutlaka kendi kendilerine sorması gerekli bir soru olarak öne çıkıyor. Bir virüs salgını nedeniyle ortaya çıkan kriz çok basit bir maskeyi ya da solunum cihazını dünyanın en kıymetli ürünü haline getirebiliyorsa başka bir nedenle ortaya çıkabilecek başka bir kriz enerji kaynaklarını en önemli unsur haline getirebilir.

Türkiye ekonomik kapasite açısından ABD ve Avrupa ülkelerinin çoğundan daha sınırlı bir kapasiteye sahip olmasına rağmen koronavirüs salgını nedeniyle yaşanan krizi oldukça başarılı yönetmiştir. Hem virüsün yayılmasını önleme konusunda uygulanan sıkı tedbirler hem de uzun zamandır sağlık altyapısına yapılan ciddi yatırımlar sayesinde salgın nedeniyle yaşanan can kayıpları yukarıda zikredilen ülkelere göre çok daha az olmuştur. Sağlık ürünlerinin yanında temel ihtiyaç malzemelerinin eksikliği de genel olarak hissedilmemiştir. Ancak (yukarıda ifade edildiği gibi) bu kriz enerji kaynaklarına erişimin kısıtlandığı bir kriz olsaydı bu açıdan ciddi şekilde dışa bağımlı olan Türkiye çok büyük sorunlar yaşayabilirdi. Bu nedenle krizin ekonomik alandaki etkileri nedeniyle petrol ve doğal gaz fiyatlarında yaşanan ciddi düşüşler enerji yatırımlarını maliyetli hale getirirse de Türkiye'nin bu açıdan kendi kendine yeterli olma yolundaki adımlarını hızlandırarak sürdürmesi önemlidir. Gerek fosil kaynakların arama ve sondajına yönelik faaliyetler gerekse yenilenebilir enerji alanındaki yatırımların artırılması Türkiye'nin enerji kaynaklarına ulaşımını etkileyecek muhtemel bir başka krizden büyük zarar görmesini engelleyecektir.

KEMAL İNAT

Lisans eğitimini 1992'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamlayan Kemal İnat doktorasını 2000'de Almanya'nın Siegen Üniversitesi'nde "21. Yüzyılın Başında Türkiye'nin Ortadoğu Politikası" başlıklı teziyle tamamladı. 1994'te Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde araştırma görevlisi olarak akademik hayatına başlayan Kemal İnat 2006'da doçent, 2011'de profesör unvanı aldı. Aynı üniversitede 2011-2014 arasında Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015-2018 arasında ise Ortadoğu Enstitüsü müdürü olarak görev yaptı. 2005'ten beri yayımlanmakta olan Ortadoğu Yıllığı ve SETA tarafından 2009'dan beri yayımlanan Türk Dış Politikası Yıllığı isimli çalışmaların editörleri arasında yer alan İnat'ın *Dünya Çatışmaları*, *AK Parti Dış Politika*, *Handbuch der Religionen der Welt* ve *Internationale Wirtschaftsorganisationen* gibi çok sayıda kitap ile *Blaetter für Deutsche und Internationale Politik*, *Bilgi*, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* ve *Insight Turkey* gibi birçok ulusal ve uluslararası hakemli dergide makaleleri yayımlandı. Halen Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Enstitüsü ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Ortadoğu çalışmaları ve Türk dış politikası alanlarında dersler veren İnat SETA Enerji Araştırmaları direktörü olarak görev yapmaktadır.

YUNUS FURUNCU

Viyana Ekonomi Üniversitesi'nde lisansını tamamlayan Yunus Furuncu aynı üniversitede "Türkiye'de Bankacılık ve İstanbul'da Bankaların Dağılımı" başlıklı tezi ile 2009'da yüksek lisans eğitimini bitirdi. 2012-2016 arasında Düzce Üniversitesi'nde "Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı" ile ilgili yazdığı tezle doktorasını alan Furuncu SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırmacı olarak çalışmaktadır.

İSMAİL KAVAZ

2009'da Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 2011'de Leicester Üniversitesi'nde tamamlayan İsmail Kavaz doktora derecesini 2018'de Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde hazırladığı "Türkiye için Enerji Talebi Modellemesi ve Tahmini" başlıklı teziyle aldı. Çalışma alanları arasında enerji politikaları, enerji kaynakları, verimlilik ve enerji talebi konuları bulunmaktadır. SETA Vakfı Enerji Araştırmaları Direktörlüğü'nde görev yapan Kavaz aynı zamanda Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde akademisyen olarak çalışmaktadır.

GLORIA SHKURTI ÖZDEMİR

Gloria Shkurti Özdemir lisans öğrenimini Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Arnavutluk'ta tamamlamıştır. Shkurti Özdemir yüksek lisans derecesini ise Sakarya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde "A Lethal Weapon that Became the Cure-all for Terrorism: Discursive Construction of the U.S. Dronified Warfare" başlığıyla almıştır. Halihazırda Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doktorasına devam eden Shkurti Özdemir "Yapay Zekanın Askeri Alanda Uygulamaları ABD-Çin Rekabeti" başlıklı tez çalışmasına devam etmektedir. Çalışma alanları arasında Amerikan dış politikası, SİHA'lar ve yapay zeka gibi alanlar bulunmaktadır. SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırmacı olarak çalışan Shkurti Özdemir aynı zamanda SETA Vakfı tarafından yayımlanan *Insight Turkey* dergisinde editör asistanı olarak görev yapmaktadır.

BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR

2013'te İzmir Ekonomi Üniversitesi İşletme Fakültesi Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nde lisans eğitimini tamamlayan Büşra Zeynep Özdemir 2016'da aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden Sürdürülebilir Enerji alanında yüksek lisans derecesini "European Energy Union: A Further Step ahead or Reorganization?" isimli tez çalışması ile almıştır. Doktora eğitimine Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler programında devam eden Özdemir Ocak 2017'den bu yana SETA Vakfı'nda araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

ÖMER FARUK ÇAKMAK

SETA Enerji Araştırmaları Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

KORONAVİRÜS KRİZİ DÖNEMİNDE ENERJİ POLİTİKALARI

EDİTÖR: KEMAL İNAT

YAZARLAR: KEMAL İNAT, BÜŞRA ZEYNEP ÖZDEMİR, İSMAİL KAVAZ,
GLORIA SHKURTI ÖZDEMİR, YUNUS FURUNCU, ÖMER FARUK ÇAKMAK

Koronavirüsün (Covid-19) yol açtığı salgın dünya ekonomisine ciddi bir darbe vurdu. Bu darbenin boyutlarının nereye kadar uzanacağını salgının bundan sonraki seyri belirleyecek. Önce Çin'i etkisi altına alan salgının ikinci aşamada Avrupa ardından da ABD'de ciddi tahribata yol açtığı görülüyor. Virüsün yayılmasını kontrol altına alma konusunda gerekli adımları atmak konusunda isteksiz ve yetersiz kalan ülkelerdeki tahribatın çok daha büyük olduğu anlaşılıyor.

Salgın sırasında birçok ülkenin çok basit sağlık ürünlerini temin etme konusunda yaşadığı büyük sıkıntılar "kendi kendine yeterli olma" kavramını öne çıkardı. Belki bu kriz sırasında çok gündeme gelmedi ama enerji açısından da kendi kendine yeterli olma konusu yaşanan krizden çıkarılması gereken en büyük dersler arasında yer alıyor. Bir virüs salgını nedeniyle ortaya çıkan kriz çok basit bir maskeyi ya da solunum cihazını dünyanın en kıymetli ürünü haline getirebiliyorsa başka bir nedenle ortaya çıkabilecek başka bir kriz enerji kaynaklarını en önemli unsur haline getirebilir.

Türkiye ekonomik kapasite açısından ABD ve Avrupa ülkelerinin çoğundan daha sınırlı bir kapasiteye sahip olmasına rağmen koronavirüs salgını nedeniyle yaşanan krizi oldukça başarılı yönetti. Ancak bu kriz enerji kaynaklarına erişimin kısıtlandığı bir kriz olsaydı çok büyük sorunlar yaşayabilirdi. Bu nedenle Türkiye'nin enerji konusunda kendi kendine yeterli olma yolundaki adımlarını hızlandırarak sürdürmesi önemlidir. Gerek fosil kaynakların arama ve sondajına yönelik faaliyetlerin gerekse yenilenebilir enerji alanındaki yatırımların artırılması Türkiye'nin enerji kaynaklarına ulaşımı etkileyecek bir krizden büyük zarar görmesini engelleyecektir.